

Markus Selin

VÄRITELEVISIO

Neuvostoliitto Yleisradion tv-uutisissa 1975–1980

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Markus Selin: Väritelevisio – Neuvostoliitto Yleisradion tv-utisissa 1975–1980.

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua, yksi liitesivu.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Historian tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2020

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee Yleisradion tv-utisten luomaa kuvaa Neuvostoliitosta vuosina 1975–1980. Tutkielma vastaa sisällöllisiin kysymyksiin Neuvostoliittoa käsittelevistä uutisista niin määrällisestä kuin laadullisestakin näkökulmasta. Tutkielmassa on järjestelmällisesti tarkasteltu Radio- ja televisioarkistossa säilyneitä lähetyksiä tarkastelujaksolta ja aiheeseen kuuluvat lähetykset on tilastoitu eri kategorioihin aiheiden mukaan. Lisäksi on muodostettu kokonaiskuva uutisoinnin sisällöstä sekä valittu yksittäisiä uutislähetyksiä, joista on laadittu tarkempi analyysi niiden sisällön perusteella. Uutislähetysten ohella tutkielma nojautuu lähdeaineistossa kattavaan tutkimus- ja metodikirjallisuuteen sekä aikalaisteksteihin, kuten lehtiartikkeleihin sekä Yleisradion virallisiin asiakirjoihin.

Tutkielma antaa lukijalle tarvittavat taustatiedot Yleisradion tv-utisten toimitustyöstä sekä uutislähetysten analyysistä ja tulkinnasta. Lisäksi tutkielma paneutuu televisiohistoriaan sekä Yleisradion historiaan aina 1940-luvulta alkaen. Tutkimusmenetelmät liittyvät aineiston tilastolliseen sekä laadulliseen tarkasteluun. Metodeina aineiston tarkastelussa on käytetty genre-analyysiä, sisällöllistä analyysiä sekä tilastollista analyysiä. Tutkimusmenetelmät ovat yhdistelmä uutislähetysten analyysiä sekä historian tutkimukseen liittyviä menetelmiä. Aiheena tämä tutkielma lukeutuu mediahistorian sekä poliittisen historian osa-alueille.

Tutkielman johtopäätöksissä korostuu yhteiskunnan vaikutus Yleisradion tv-utisten toimintaan. 1970-luvun yhteiskunnan poliittinen ilmapiiri tarkoitti käytännössä laajassa mittakaavassa sitä, että kaikilla yhteiskunnan sektoreilla käytiin ideologista taistelua Suomen suunnasta. Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan tähän suuntaan viestimällä oman yhteiskuntansa paremmuudesta asettamalla sen toistuvasti vastakkain läntisiin kapitalistisiin yhteiskuntiin. Osa tätä työtä oli viestintävälineiden ja erityisesti television käyttö. Tv-uutiset tavoittivat merkittävän osan suomalaisista ja niitä pidettiin virallisen valtiollisen informaation lähteenä. Uutisoinnissa korostuivat Suomen ja Neuvostoliiton välinen YYA-sopimus, Etyk-konferenssi, kauppasuhteet ja teollisuus. Uutiset korostivat ennen kaikkea Neuvostoliiton roolia Suomen tärkeänä kauppakumppanina, jonka johdosta Suomen teollisuus menestyy ja suomalaisille riittää työtä. Tässä tutkielmassa käytetystä aineistosta ei juurikaan nouse esiin Neuvostoliiton maakuvan kannalta kielteisiä aiheita. Neuvostoliitosta luotua kuvaa tv-utisissa voidaan luonnehtia varsin propagandistiseksi ja myönteiseksi. Tämä kuitenkin kytkeytyy laajemmin osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja lukeutuu siten ”ajan kuvaan”.

Avainsanat: Yleisradio, Neuvostoliitto, TV-uutiset, YYA-sopimus, kirjeenvaihtajat, televisiohistoria.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 TV-uutiset	2
1.2 Tutkimuskysymys, aineisto ja rajaus	5
1.3 Tutkimusmetodi	10
1.4 Televisiohistorian tutkimus	13
1.5 TV-uutisten tutkimus	16
2. Televisio kehittyy osana yhteiskuntaa	18
2.1. 1960-luku: Reporadion aika	20
2.2. 1970-luku: Puoluepoliittisuuden kasvu	21
2.3. Suomettumisen aikakausi	25
3. TV-uutiset osana ulkopoliitikkaa	29
3.1. Toimitustyö muuttuu	32
4. TV-uutiset ja Neuvostoliitto	40
4.1 Suomi ja Neuvostoliitto.....	43
4.2 Ulkopoliitikka, teollisuus ja kaupankäynti	45
5. Uutislähetysten sisältöanalyysi	61
5.1. Neuvostoliittokuva	61
5.2. ETYK ja YYA-Suomi	72
5.3. Reportaasit Suomen lähtökohdista	79
6. Johtopäätökset	82

Lähdeluettelo

Liitteet

1. Johdanto

Televisiotoiminta alkoi Suomessa 1950-luvun kuluessa. Oy Yleisradio Ab aloitti säännölliset lähetykset vuoden 1957 aikana ja lähetystoiminta vakinaistettiin vuoden 1958 alussa. Tätä ennen lähetystoimintaa olivat harjoittaneet esimerkiksi Tekniikan edistämissäätiön tukema TES-TV, joka tunnettiin myöhemmin nimellä Tesvisio. Vuonna 1957 perustettiin myös Oy Mainos-TV-Reklam Ab (nykyinen MTV), jonka tehtävänä oli mainosmyynnin avulla rahoittaa oman toimintansa lisäksi Yleisradion toimintaa lupamaksujen ohella.¹ Ennen MTV:n perustamista Yleisradio oli ollut epäedullisessa asemassa suhteessa Tesvisioon, sillä lupamaksuihin perustuva toiminta oli selvästi kannattamattomampaa kuin mainosrahoitteinen toiminta. Alkuvuosien jälkeen 1960-luvun puoliväliin tultaessa toimijoiden määrä vakiintui: Yleisradion kahdella kanavalla, ykkös- ja kakkosverkossa, ohjelmaa lähetti Yleisradio, jolta MTV vuokrasi lähetyssaikaa omalle ohjelmistolleen. Tesvision hallinnoima kakkosverkko myytiin Yleisradiolle sen jälkeen, kun yhtiö oli ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Yleisradion yhteistyökumppanina MTV voitti kilpailun rajallisista mainoseuroista.²

Televisio saapui Suomeen suhteellisen myöhään. Ruotsissa tv-toiminta aloitettiin jo vuonna 1954 ja Virossakin vuonna 1955. Suomessa lähetystoiminnan aloittamista tosin pohdittiin uutisten muodossa jo Helsingin olympialaisten alla 1952, mutta hankkeesta luovuttiin korkeiden kustannusten vuoksi. Aika ei tuolloin ollut kypsä television tulolle Suomeen.³ Television tuloa Suomeen viivytti myös suhtautuminen uuteen välineeseen. Televisio ja siihen liittyvä tekniikka olivat erittäin kalliita, jonka seurauksena nähtiin tarpeettomana investoida uuteen teknologiaan, joka olisi vain rikkaiden huvitus.

Televisio vakiinnutti asemansa osana suomalaisten koteja 1960-luvun kuluessa. Taustalla olivat muun muassa panostukset valtakunnalliseen lähetysverkkoon sekä teknologian nopea kehittyminen. Televisio ei siis enää ollut tekninen kokeilu ja harvojen herkku, vaan siirryttäessä kohti 1960-luvun loppua yhä useampi oli television vaikutuspiirissä. Televisiosta syntyi myös ilmiö. Nopeasti ruudusta tutut kasvot nousivat koko kansan suosikeiksi. Kodeissa tutuiksi tulleet toimittajat kiersivät ympäri Suomea muun muassa vihkimässä käyttöön uusia lähetyksiantenneja. Uutisankkurit, kuuluttajat, juontajat ja toimittajat olivat aikansa supertähtiä iskelmälaulajien ja elokuvanäyttelijöiden ohella. Hyvin nopeasti oli selvää myös se, että televisiolla tulisi olemaan laajempaa merkitystä yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmasta.

¹ Lyytinen 2006, 9.

² Hietala 1996, 29.

³ Hietala 1996, 28.

Television merkitys yhteiskunnan ja yhtenäiskulttuurin luojana kasvoi 1960-luvulla, vaikka radio ja sanomalehdistö säilyttivät vahvan asemansa pitkään. Televisio on yksi osa suurta rakennemuutosta, joka tapahtui Suomessa 1960- ja 1970-luvun aikana. Niin kutsutut suuret ikäluokat saavuttivat täysi-ikäisyyden ja suuri taloudellinen muutos autioitti maaseutua ja kiihdytti kaupungistumista. Tietoisuus ympäröivästä maailmasta lisääntyi. Kulttuurissa nuorisoihin omaksui vaikutteita yhä enemmän maailmalta. Tässäkin yhtenä vaikuttimena oli tietenkin televisio, joka nousi vähitellen yhteiskunnan virtausten välittäjäksi ja suunnan näyttäjäksi.⁴

Television aseman vakiintumisen seurauksena se mullisti myös poliittisen elämän. Harri Holkerin elämäkerran kirjoittajan toimittaja Hannu Lehtilän mukaan poliittisen propagandan, mielikuvien ja paljastusten viestintäkanavana televisiolla oli ylivoimainen rooli. Television ohjelmat muuttivat ihmisten käsityksiä politiikasta ja poliitikoista. Lähetyksen jälkeen keskustelua jatkettiin esimerkiksi työpaikoilla ja kahviloissa.⁵ Yleisradiotoiminta oli ylipäätään yksi pääasiallisista yhtenäiskulttuuria luoneista välineistä. Se yhdenmukaisti suomalaisia ja vähensi esimerkiksi maakunnallisia eroja.⁶ Television uutis- ja ajankohtaisohjelmat toivat myös maailman tapahtumat lähemmäksi katsojia. Ensimmäisenä merkittävänä uutistapahtumana Suomessa voidaan pitää vuoden 1961 noottikriisiä. Television poliittisesta luonteesta viitettä antoi avaruudesta palanneen Juri Gagarinin juhlinta huhtikuussa 1961, jolloin tapahtumia Moskovasta välitettiin suorana lähetyksenä Suomen kautta eteenpäin koko Länsi-Eurooppaan.⁷ Erityisesti uuden sukupolven kokemukseen maailmasta vaikutti Vietnamin sota vuosikymmenen loppupuolella, jota voidaan pitää ensimmäisenä niin sanottuna televisiosotana. Tapahtumista uutisoitiin aktiivisesti ympäri maailmaa, niin myös Suomessa. Televisio saattoi dramaattisten kuvien saattelemana tapahtumat nopeasti ihmisten tietoisuuteen, jolloin kuvista välittyvä kärsimys ja sorto voitiin kokea myös kotisohvilla. Tämä ajoi erityisesti nuorisoa konkreettiseen toimintaan.⁸ Vietnamin sodan televisioinnilla oli myös merkittävä vaikutus amerikkalaisten käsitykseen sodan oikeutuksesta.

1.1 TV-uutiset

Olennaisena osana television rooliin yhteiskunnan virtausten tulkitsijana ja tiedonvälittäjänä kuuluivat sen uutis- ja ajankohtaistoiminta. Näkyvin ja merkittävin rooli oli tv-uutisilla. Yleisradio

⁴ Pernaa 2009, 17 & 63.

⁵ Salminen 2006, 26.

⁶ Heikkinen 1989, 193.

⁷ Rislakki 2010, 185.

⁸ Salminen 2004, 63.

aloitti tv-uutisten lähettämisen syksyllä 1958, jolloin tv-lähetyksistä tuli myös jokapäiväisiä. Ohjelmaa lähetettiin päivittäin 18–22 ja uutiset ajoittuivat välille 20.20–21.35. Uutisten osalta lähetyisaika myös vakiintui ja tänä päivänäkin tärkeimmät tv-uutiset nähdään poikkeuksia lukuun ottamatta ilta-aikaan. Uutistoiminnasta Yleisradiolla oli kokemusta, sillä radiossa uutisia oli toimitettu jo vuosikymmeniä. Yleisradio ei kuitenkaan toimittanut alkuun uutisia itse, vaan niiden sisällöstä vastasi pitkään Suomen Tietotoimisto STT.⁹ Yleisradio aloitti toimittamaan omia uutislähetyksiään televisiossa vasta vuonna 1972.¹⁰

Poliittisella 1960-luvulla Yleisradion tv-uutiset aloittivat pitkälti radion uutistoiminnan perinteillä. STT:n rooli suomalaisen yhteiskunnan pääasiallisena uutislähteenä oli vahva ja yleisesti sen toimittamiin uutisiin luotettiin. Alkujaan Yleisradio ja STT takasivatkin sen, että niiden toimittamat uutiset olivat yhteiskunnallisesti neutraaleja. Poliittisesti, taloudellisesti ja teknisesti varsin puutteellisella Yleisradiolla ei vielä 1960-luvun puoliväliin mennessä ollut mahdollisuuksia varsinaisiin yhteiskunnallisiin irtiottoihin toiminnassaan. STT:n ja Yleisradion roolit olivat merkittäviä objektiivisina joukkotiedotusvälineinä ja uutisten toimittajina, sillä vielä 1960-luvun puolivälissä noin sadasta suomalaisesta sanomalehdestä keskimäärin puolet kuului jonkin puolueen äänenkannattajiin.¹¹

Yleisradion ja siten myös tv-uutisten rooli kuitenkin muuttui 1960-luvun loppuun mennessä. Yleisradion organisaation vahvasti poliittisiin voimasuhteisiin sidoksissa oleva rakenne sekä yhteiskunnan poliittisen ilmapiirin voimistuminen johtivat siihen, että poliittinen ilmapiiri alkoi vaikuttamaan myös tv-uutisiin. Tähän osaltaan vaikuttivat myös poliittiset toimijat, jotka vuosikymmenen kuluessa oppivat paremmin hyödyntämään television tuomia mahdollisuuksia omassa viestinnässään. Huippunsa poliittisuus sai pääjohtaja Eino Revon toimikaudella 1965–1969, jonka myötä aikakautta myöhemmin alettiin kutsua Reporadioksi kuvaamaan sen erityistä luonnetta.

Yleisradion historiaa arvioineiden mukaan sen toiminta on heijastellut aina vahvasti omaa aikakauttaan.¹² Tässä kontekstissa 1970-luku ei tehnyt suurta pesäeroa edellisen vuosikymmenen loppuun verrattuna. 1960-luvun radikaali liikehdintä erityisesti nuorison keskuudessa muuttui seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa vahvaksi puoluepoliittisuudeksi ja erityisesti vasemmistolaiset suuntaukset olivat suosiossa. 1970-luku oli poliittiselta ympäristöltään varsin

⁹ Pernaa 2009, 15 & 16.

¹⁰ Pietilä 2018, 101.

¹¹ Pernaa 2009, 17.

¹² Kortti 2007, 129.

kaksinapainen. Helsingin Sanomien entinen päätoimittaja Simopekka Nortamo on kuvaillut 70-luvun viestintäpolitiikkaa ”punikkien ja lahtareiden ajaksi”, jossa erityisesti eri koulukuntien johtohahmot olivat tärkeässä roolissa.¹³

Tv-uutiset eivät voineet välttyä osallisuudesta keskellä yhteiskunnan poliittista kuohuntaa. Erityisesti yhtenä keskeisistä viestintävälineistä sillä oli suuri merkitys Suomen ulkopoliittisen linjan ylläpitäjänä. Tämä heijastui muun muassa ulkomaan uutisointiin, jossa erityisesti 1960- ja 1970-luvulla tuli ottaa huomioon myös poliittiset intressit. Tv-uutisten sisällä kehittyi vähitellen vahva itsesensuuri¹⁴, jonka seurauksena uutisten sisällön suhteen alettiin tekemään valintoja sen mukaan, miten ne sopivat yhteiskunnan yleiseen poliittiseen kontekstiin ja toisaalta Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Siten esimerkiksi kylmän sodan osapuolia ja erityisesti Neuvostoliittoa koskevaa uutisointia rajoitettiin ja pehmennettiin tarkoituksellisesti sekä tarkoituksettomasti. Tässä yhteydessä on tärkeää huomioida esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välinen YYA-sopimus, joka velvoitti Suomea ystävällisiin naapurisuhteisiin.

Tv-uutisten objektiivisuuden kannalta kyseenalaisen aikakauden voidaan katsoa alkaneen Tšekkoslovakian miehityksestä 1968. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty miehityksen olleen viimeinen tapahtuma, jonka yhteydessä tv-uutisissa esitettiin avoimesti kritiikkiä Neuvostoliittoa kohtaan. Tosin tästä tulkinnasta on niin ikään olemassa eriäviä näkemyksiä. Tapahtumaa koskevissa lähetyksissä muun muassa kuvavalinnoilla luotiin tapahtumille yhteyttä Natsi-Saksan aggressiiviseen laajentumiseen toisessa maailmansodassa. Tapahtuman jälkeen Neuvostoliitto reagoi uutisointiin, jonka vaikutukset näkyivät esimerkiksi Neuvostoliiton kritiikin loppumisena sekä Suomen puolueettomuuspolitiikkaa koskevan termistön muuttumisena neuvostomyönteisempään suuntaan.¹⁵ Aikakauden loppuna voidaan pitää 1980-luvun alkua, jolloin Kekkonen luopuminen tehtävistään ja Mauno Koiviston nimittäminen Kekkonen seuraajaksi muutti poliittista ilmapiiriä.¹⁶ Eräänlaisena merkkipaaluna voidaan pitää myös Tamminiemen pesänjakajat -teoksen ilmestymistä vuonna 1981. Teoksessa toimittajat kirjoittivat yhteiskunnasta sävyyn, johon ei aiemmin ollut totuttu.¹⁷ Poliittinen ilmapiiri ei kuitenkaan muuttunut hetkessä. Muun muassa talvi- ja jatkosotaa voitiin käsitellä tasapuolisesti vasta 1990-luvulla.¹⁸

¹³ Kortti 2007, 131.

¹⁴ Itsesensuurilla tarkoitetaan journalistisessa ympäristössä toimittajien tai toimitusten päätöstä jättää julkaisematta sellaista aineistoa, joka voi olla vahingollista esimerkiksi valtion ulkopoliittisten suhteiden kehitykselle.

¹⁵ Perna 2009, 180.

¹⁶ Perna & Pitkänen 2006, 18.

¹⁷ Pietilä 2018, 104.

¹⁸ Salminen 1996, 155.

Tv-uutisten merkitystä on mahdollista tarkastella myös sen saavuttamalla yleisöllä. Vuonna 1975 tv-lupia oli suomessa noin 1,2 miljoonaa kappaletta.¹⁹ TV-uutiset vuosina 1975–1976 keräsivät keskimäärin noin 1,5–2 miljoonaa katsojaa per lähetys.²⁰ Vuonna 1977 uutiset tavoittivat keskimäärin 1,9 miljoonaa katsojaa per lähetys, joka vastaa 54 prosenttia yli 15-vuotiaista suomalaisista.²¹ Kun pääuutislähetys aikaistettiin alkamaan jo kello 20.30 vuonna 1978, nousi katsojaluvut noin 2–2,5 miljoonaan.²² Tämän tutkimuksen tarkastelujakson lopussa vuonna 1979 tv-uutiset tavoittivat jo yli 60 prosenttia yli 15-vuotiaista suomalaisista.²³ Nykyään Yleisradion pääuutislähetys tavoittaa keskimäärin lähes 800 000 katsojaa ruudun ääreen.²⁴

1.2. Tutkimuskysymys, aineisto ja raja

Tämän tutkimuksen tarkastelun kohteena on Yleisradion tv-uutisten välittämä kuva Neuvostoliitosta vuosina 1975–1980. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, miten Yleisradion tv-uutisissa on raportoitu Neuvostoliitosta sekä Suomen ja Neuvostoliiton ulkopoliittisiin suhteisiin kuuluvista aiheista, kuten YYA-sopimuksesta, kaupp- ja rakennushankkeista sekä poikkeuksellisista tapahtumista, kuten Seutulan lentokonekaappauksesta. Tutkimuksessa tarkastellaan uutisointia niin määrällisen kuin laadullisen analyysin avulla. Määrällisessä analyysissä tutkimus tuottaa lukijalle kuvan siitä, kuinka merkittävässä roolissa Neuvostoliitosta uutisointi on ollut aiheen toistuvuuden näkökulmasta ja miten eri teemat ovat saavuttaneet määrällistä näkyvyyttä lähetyksissä. Laadullisessa analyysissä paneudutaan lähetysten sisältöön, autenttisuuteen sekä yleisesti poliittisen ilmapiirin vaikutukseen uutislähetyksissä.

Tutkimuksessa keskeisessä roolissa on myös viestintäpolitiikka, aikakauden poliittisen ilmapiirin kuvaus sekä Yleisradion televisiotoiminnan historian tarkastelu. Varsinaisen tutkimuskysymyksen tarkastelun kannalta on ehdottoman tärkeää, että edellä mainittuihin teemoihin paneudutaan ennen varsinaiseen tutkimuskysymykseen vastaamista. Tätä käytäntöä tukee esimerkiksi se, että Yleisradio on ollut voimakkaasti eduskunnan hallinnassa oleva tiedostusväline. Yhtiön johto valittiin poliittisten voimasuhteiden mukaan, jonka lisäksi ohjelmaneuvosto on ollut aktiivisena toimijana päättämässä ohjelmatoiminnan sisällöstä. Erityisesti Eino S. Revon aikakauden lopusta alkaen pyrittiin liialliseen

¹⁹ Tulppo 1976, 282.

²⁰ Yleisradion vuosikirja 1975–1976, 83.

²¹ Salokangas 1996, 315.

²² Perna 2009, 152; Yleisradion vuosikirja 1979–1980, 81.

²³ Yleisradion vuosikirja 1975–1976, 116.

²⁴ Finnpanel, lokakuu 2019.

poliittisuutta suitsimaan korostamalla puolueiden voimasuhteita hallintoelimissä.²⁵ Viestintäpolitiikan tarkastelu on tärkeää myös siksi, että sillä on ollut keskeinen rooli ohjelmapoliittisen keskustelun johdattajana ja rajoittajana. On kuitenkin huomioitava, että ohjelmapoliittisella päätöksenteolla on ollut varsinaisen toimitustyön kannalta viestintäpoliittista keskustelua olennaisempi rooli.²⁶

Tärkeä rooli tutkimuksessa on myös Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden tarkastelulla. Tämä ilmenee erityisesti televisiouutisten toimitustyön rajoitteilla. Yleisesti Neuvostoliittoa on aiemmin tutkittu pääsääntöisesti kolmesta eri näkökulmasta. Neuvostoliitto-kuvan tutkimuksessa on paneuduttu tarkastelemaan käsityksiä Neuvostoliitosta ja siihen liittyvistä sidosteemoista. Toinen tutkimusperinteen vahva suuntaus on suomettuneisuuden ja itsesensuurin tutkimus, joita tässäkin tutkimuksessa on käsitelty. Suomettuneisuudella viitataan pääsääntöisesti Neuvostoliiton vallankäyttöön Suomea kohtaan. Vaikka Suomi teknisesti olikin itsenäinen ja suvereeni valtio, joutui se monessa eri yhteydessä huomioimaan myös itäisen naapurinsa intressit. Kolmantena tutkimussuuntana on puhdas Neuvostoliitto-tutkimus, joka käsittelee maan rakenteita esimerkiksi taloudellisista lähtökohdista.²⁷

Tutkimusaiheen merkityksestä todettiin jo tutkimuksen alussa se, millainen rooli Yleisradion tv-uutisilla on ollut suomalaisen yhtenäiskulttuurin ja tiedonvälityksen rakentajana. Ennen kaikkea tv-uutisten historia on myös yhteiskunnan ja poliittisen toiminnan historiaa. Television keskeinen rooli koskettaa erityisesti 1960- ja 1970-luvulla vallinnutta teollisuusyhteiskuntaa. Perinteisessä maatalousyhteiskunnassa tekniset edellytykset yhtenäiskulttuurille eivät olleet olemassa ja nykyaikaisessa informaatioyhteiskunnassa tekniset järjestelmät sen sijaan rikkovat rajoja globaalisti.²⁸ Tiedotusvälineenä television rooli nousi viimeistään 1970-luvun aikana keskeiseksi ja sen sisältöön suhtauduttiin melko kriittittävästi. Siksi on mielestäni tärkeää paneutua tarkemmin siihen sisältöön, mitä televisio ja erityisesti tv-uutiset katsojille tarjosivat. Juuri Neuvostoliiton tarkasteluun tutkimuksessa on päädytty useasta eri syystä. Ensinnäkin aikaisemman tutkimuksen perusteella on osoitettu se, ettei ulkopoliittisesti arkojen aiheiden käsittely ei ole täyttänyt täysin objektiivisen uutistoiminnan kriteereitä.²⁹ Neuvostoliittoa on kuvattu erityistapaukseksi uutistoimituksessa, josta kertoo esimerkiksi kirjeenvaihtajien nimityksen edellytyksenä tutkimuksen tarkastelujaksolla ollut toimittajan poliittisesti vasemmistolainen tausta.³⁰ Lisäksi nimenomaan

²⁵ Perna 2009, 125.

²⁶ Silvo 1988, 6.

²⁷ Uskali 2003, 51.

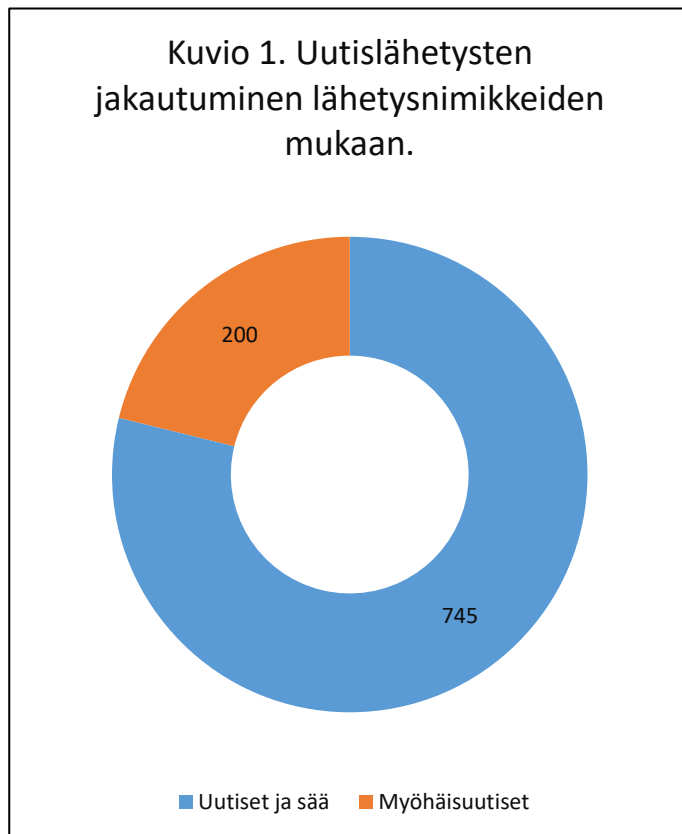
²⁸ Heikkinen 1989, 186.

²⁹ Ks. esim. Perna 2009 ja Uskali 2003.

³⁰ Perna 2009, 177.

Neuvostoliiton tarkastelu on tärkeää, sillä se on ollut Suomen ulkopoliitikassa tärkein kumppani esimerkiksi teollisuuden ja kaupankäynnin näkökulmasta.

Tutkimuksessa käytetyn aineiston keskeinen osa on Kansallisen audiovisuaalisen instituutin radio- ja televisioarkistoon taltioituneet Yleisradion tv-uutisten lähetykset vuosilta 1975–1980. Tätä tutkimusta

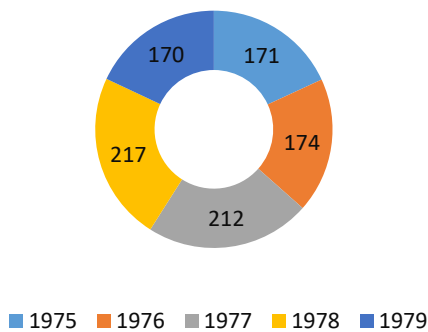
Lähde: RTVA Uutislähetykset 1975–1980.

Lähetykset ovat arkistoitu pääosin kahdella eri nimikkeellä. Suurin osa tarkastelluista lähetyksistä on nimikoitu Uutiset ja sää -nimikkeellä. Näitä oli yhteensä 745 kappaletta. Sen sijaan noin 21 prosenttia tarkastelluista lähetyksistä olivat Myöhäisuutiset -lähetyksiä, joita kertyi yhteensä 200 kappaletta. Edellä mainittujen lähetyksien lisänimikkeinä saattoivat olla esimerkiksi ylimääräiset uutiset tai muut vastaavat erikoislähetykset. Nämä lähetykset on sisällytetty Uutiset ja sää -kategoriaan. Sisällöllisestä näkökulmasta uutislähetyksillä ei ollut juurikaan eroavaisuuksia.

Tutkielmaa varten analysoidut lähetykset jakautuvat vuositasolla suhteellisen tasaisesti. Vähiten nimikkeitä arkistossa on saatavilla vuodesta 1979, josta tarkasteltavissa tätä tutkielmaa varten on ollut 170 lähetystä. Sen sijaan eniten lähetyksiä on arkistoitu vuodelta 1978, yhteensä 217 lähetystä. Kuukausitasolla lähetykset jakoutuivat myös melko tasaisesti. Kun kaikki lähetykset eri vuosilta

varten on tarkasteltu yhteensä 156 tuntia lähetyksmateriaalia aikavälillä 1.1.1975–31.12.1979. Tässä materiaalissa Neuvostoliittoa käsittelevää aineistoa on noin 27 tunnin edestä. Kappalemäärällisesti uutislähetystyksiä on 944 nimikettä, joissa Neuvostoliitto on mainittu 156 lähetyksessä. Neuvostoliittoa koskevista uutisnimikkeistä yhteensä 21 lähetystä olivat sellaisia, jotka olivat merkitty arkistoon saataviksi, mutta jotka eivät teknisistä syistä olleet kuitenkaan tarkasteltavissa. Lisäksi 16 nimikkeessä ei ollut ääniraitaa, jolloin analyysi niistä on tehty lähetyksen kuvakerronnan perusteella. Yhteensä analyysiä varten on tarkasteltu 945 uutislähetystä.

Kuvio 2. Uutislähetysten jakautuminen tutkimusvuosille.

Lähde: RTVA Uutislähetykset 1975–1980.

lasketaan yhteen, niin keskiarvolla mitattuna eniten lähetystyksiä tarkasteltiin tammikuulta ja joulukuulta, joista lähetystyksiä on arkistoitu keskimäärin noin 19 kappaletta molempina kuukausina. Selvästi vähiten uutislähetystyksiä on arkistoitu kesäkuulta, josta on ollut arkistossa tarkasteltavissa keskimäärin kymmenen lähetystyksiä. Kesäkuu on selvä poikkeus verrattuna muuhun aineistoon.

Kokonaisuudessaan on viiden vuoden tarkastelujaksolta tätä tutkielmaa varten analysoitu keskimäärin noin 16 uutislähetystyksiä per kuukausi, mikä tarkoittaa sitä, että tutkielmassa käytetty aineisto kattaa noin puolet kaikista lähetystyksistä uutislähetystyksistä tarkastelujaksolla. Tutkielmassa käytetty aineisto ei kata kaikkia tarkastelujaksolla lähetettyjä uutislähetystyksiä, vaan analyysi on tehty ainoastaan sellaisista lähetystyksistä, jotka ovat olleet saatavilla radio- ja televisioarkistosta.³¹ Uutislähetystyksen ohella olen käyttänyt tämän tutkielman lähteinä muun muassa Yleisradion vuosikertomuksia, lehtiartikkeleita sekä laajaa tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi olen käyttänyt lähteinä Yleisradion pitkän tähtäyksen suunnitelmia eli niin sanottuja PTS-mietintöjä sekä Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstöä. Lisäksi olen täydentänyt radio- ja televisioarkiston aineistoa Ylen Elävä Arkisto -palvelun materiaaleilla.

Tutkimusaihe on rajattu käsittelemään vuosia 1975–1980 useammasta eri syystä. Ismo Silvo teoksessaan *Valta, kenttä ja kertomus* jakaa viestintäpoliittisen tutkimuksen kolmeen osaan:

1. Monopolisoiva kausi (1960–1965): Suomalaisen televisiojärjestelmän ydin luotiin.
2. Politisoiva kausi (1965–1975): Reporadion aika ja poliittinen informaatio­sota.
3. Ratkaisukeskeinen kausi (1980–1985): Nopeasti kehittyvä teknologia loi haasteita perinteiselle Yleisradiotoiminnalle ja pakotti kehittämään viestintäympäristöä.

Tässä jakolinjassa 1970-luvun loppua ei ole erikseen määritetty, mutta se voidaan määritellä eräänlaisena murrosvaiheena, jossa vahvasti poliittisesta 1960- ja 1970-lukujen vaihteesta siirryttiin asteittain kohti 1980-lukua, joka viestintäpoliittisesta näkökulmasta oli aiempaa liberaalimpi. 1980-luvun muutosvoimaan viittaa myös se, että ennen sitä kaupallisten yhtiöiden tuli perustella oma

³¹ Ks. liite 1.

olemassaolonsa Yleisradion rinnalla ja varsinkin Mainostelevisiion toimintaa yritetään lopettaa monta kertaa. Yleisradiolle olemassaolon legitimitetti vaati yleisön ja erityisesti poliitikkojen hyväksyntää.³² 1980-luvun alkupuolelta lähtien tähän päivään tultaessa tilanne on kääntynyt pääläelleen ja paine yleisön hyväksynnästä on verovaroin rahoitetulla Yleisradiolla. 1980-luvun erottaa edellisestä vuosikymmenestä lisäksi erityisesti ylikansallisen mediakulttuurin läpilyönti, niin sanotut taivaskanavat sekä VHS-järjestelmän lanseeraus.³³

Ajanjakso pureutuu myös Suomen ulkopoliittisesta näkökulmasta mielenkiintoiseen aikakauteen. Presidentti Urho Kekkosen valtakausi oli loppumaisillaan ja presidentin arvovalta oli 1970-luvun loppupuolella jo osittain heikentynyt. Kekkosen virallinen ulkopoliittinen linja oli läpileikannut ja määritellyt lehdistöä ja tiedotusvälineitä kahden vuosikymmenen ajan, joten aikakauden loppua voidaan syystä kuvata murrosvaiheeksi siirryttäessä 1980-luvulle. Lisäksi 1970-luvulla Yleisradiossa käytiin eräänlaista poliittista sisällissotaa, jossa eri näkemykset kamppailivat pääsystä kansalaisten olohuoneisiin television välityksellä. Tätä kamppailua käytiin joukkotiedotusvälineiden ohella myös tutkimuksen ja opetuksen saralla.³⁴ Uutisten toimittaminen koki 1970-luvun aikana muutoksen, jossa 1960-luvun valistushenkisestä tiedottamisesta siirryttiin tulkintoja ja johtopäätöksiä tekevään modernimpaan toimitustyöhön.³⁵ Tämä osaltaan sopi hyvin siihen käsitykseen ja kuvaan, missä ohjelmilla on pyritty vaikuttamaan myös poliittisiin mielipiteisiin.

Tutkimusaiheen rajaukseen vaikuttavat myös aineiston luomat tekniset rajoitukset. Pääasiallisena lähteinä tässä tutkielmassa käytetyt uutislähetykset ovat arkistoitu siten, että ne sisältävät pääosin ainoastaan toimittajien tekemät reportaasit ilman uutisankkurin juontoa aiheeseen. Tästä johtuen joidenkin reportaasien tulkinta on haastavaa ilman johdatusta aiheeseen. Pääosin reportaasit ovat kuitenkin rakennettu siten, että ne viestivät selvästi tarkoituksensa ja aiheen, mihin ne liittyvät. Osassa aineistosta ei ole ääntä ja näistä tulkinnat olen tehnyt kuvallisen kerronnan perusteella. Neuvostoliittoa käsitteleviksi lähetyksiksi olen tässä tutkielmassa määritellyt sellaiset uutisreportaasit, joissa mainitaan Neuvostoliitto ja/tai kuvallisessa kerronnassa esiintyy Neuvostoliittoon liittyviä symboleita tai esimerkiksi henkilöitä. Tämä rajaa joitakin niin kutsutun itäblokin maita tarkastelun ulkopuolelle, jos samassa yhteydessä ei ole viitattu koko valtioliittoon.

Tutkimuseettisistä näkökulmista aihe on osaltaan haastava. Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden tutkimukseen, vaikkakin tässä yhteydessä tutkimuksen pääpaino onkin tv-uutisissa, on

³² Keinonen 2011, 30–31.

³³ Hietala 1996, 7.

³⁴ Salminen 2004, 317.

³⁵ Pernaa 2009, 49.

liittynyt ja liittyy edelleen vahvoja käsityksiä ja tunteja. Julkisuudessa keskustellaan edelleen tiheään esimerkiksi vakoilutoiminnasta, suometumisesta sekä poliittisista mielipiteistä, jotka liittyvät vahvasti 1970-luvun poliittiseen kauteen ja vastakkainasetteluun. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt alustamaan varsinaisen analyysin mahdollisimman laaja-alaisesti lähtien aina talvi- ja jatkosodan jälkeisestä ajasta. Olen avannut poliittisen ilmapiirin muodostumista ja niin sanottua ajan henkeä, jotta lukijalla on mahdollisuus siirtyä ajassa taaksepäin ja ymmärtää aikakauden vallinneet lähtökohdat ja asenteet. Tutkielman tarkoituksena ei ole arvioida poliittisen mielipiteiden, ideologioiden tai muun niihin verrattavien tekijöiden keskinäistä paremmuutta, vaan parhaaseen mahdolliseen objektiivisuuteen pyrkien analysoida reportaaseja samalla nojautuen aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Aihe, siihen otettu näkökulma sekä menetelmät ovat aina tutkijan valintoja ja olen ne pyrkinyt perustelemaan parhaalla mahdollisella tavalla tässä yhteydessä. Esimerkiksi sisällöllinen analyysi on kuitenkin lopulta aina yksilöiden tulkintaa aineistosta pohjautuen metodiin sekä aiempaan osaamiseen ja tietoon.

1.3. Tutkimusmetodi

Televisiotutkimuksen sekä uutistutkimuksen metodit painottuvat usein hyvin käytännönläheisiin lähtökohtiin. Monissa yhteyksissä tutkimusmetodit on valjastettu tarkastelemaan esimerkiksi puhe- ja ilmaisutapaa, lähetyksen sisältöä tai retoriikkaa. Tämän tutkielman näkökulmasta edellä kuvatut metodit ovat tärkeitä, mutta niiden lisäksi on olennaista huomioida myös se, että kysymyksessä on ennen kaikkea historian tutkimus. Tämä on asettanut rajoitteita tutkimusmetodien valinnalle. Lisäksi tutkielmassa on otettu huomioon se, että tarkastelua tehdään monella eri tasolla. Toisaalta tv-uutisia käsitellään kvantitatiivisesta näkökulmasta, kun määritellään Neuvostoliiton näkyvyyden määrää. Toisaalta taas kyse on laadullisesta analyysistä, kun tarkastellaan lähetysten sisältöä, uutistoiminnan historian merkitystä ja uutistoiminnan suhdetta politiikkaan. Olen selvittänyt tässä tutkielmassa yksityiskohtaisesti televisio- ja uutistoiminnan tutkimuksen metodologiaa pääasiassa siksi, että verrattuna moneen muuhun historian tutkimusalaan on televisiohistorian tutkimuksella vielä toistaiseksi varsin nuoret perinteet. Tätä aihetta olen käsitellyt tarkemmin luvussa 1.4. Televisiohistorian tutkimus.

Televisiohistoriaa tutkittaessa on tärkeää pohtia lähestymiskulmaa tutkimukseen sen mukaan, millaisesta aikakaudesta on kysymys. Jos tarkastellaan esimerkiksi 1960-luvun alkupuolen uutistoimintaa, on syytä huomioida uutisten rooli manifestin omaisena lähetyksenä, jossa tulkinnallisuudelle ei ole jäänyt juurikaan sijaa. 1970-luvun tarkastelussa on aiemmassa

tutkimuksessa nostettu esiin se, että lähetykset saattoivat sisältää ideologisia ulottuvuuksia, millä viitataan niiden sisällön systemaattiseen valikointiin. Nykyään tutkimus painottuu pääasiassa merkitysten antamiselle lähetetylle ohjelmalle.³⁶ Esitetyn perusteella tässä tutkielmassa on tarkasteltu uutistoimintaa näkökulmasta, jossa voidaan olettaa lähetyksen sisältävän sisällön valikointia myös ideologisista lähtökohdista.

Huomioitavaa erityisesti uutistutkimuksessa on se, ettei täydellistä objektiivisuutta voida koskaan saavuttaa. Perusteluna tälle on esitetty muun muassa se, ettei televisio teknisenä välineenä voi luoda absoluuttisen riittävää kuvaa käsiteltävästä aiheesta, vaan sen lähettämään sisältöön liittyy aina valintoja. Uutisten sisältöön vaikuttavat lähetysteknisten elementtien lisäksi toimitukselliset valinnat, kuten aikataulut sekä lähetyksen pituudet.³⁷ Sen sijaan uutistoiminnalta voidaan vaatia pyrkimystä sisällölliseen tasapuolisuuteen. Taustalla tähän vaikuttavat viestintäpoliittiset, ohjelmapoliittiset sekä toimituspoliittiset menetelmät. Näillä tasoilla tehdään linjauksia lähetettävästä sisällöstä.³⁸ Vastaava jako voidaan tehdä myös makro- ja mikrotasolla. Makrotason tulkinnat ovat poliittisia linjauksia, jotka perustuvat esimerkiksi hallinto- tai ohjelmaneuvoston toimintaan. Mikrotasolla yksittäinen toimittaja tekee valintoja esimerkiksi siitä, mitä raportoidaan tai vielä tarkemmin: mitä jätetään raportoimatta.

Tutkimusmenetelmät tähän työhön muodostuvat pääsääntöisesti kahdesta suunnasta. Osaltaan kyse on joukkoviestintätutkimuksesta, jossa alakäsitteeksi muodostuu uutistoiminnan tutkimus. Toisaalta kyse on historian tutkimuksesta, jonka alakäsitteiksi tässä yhteydessä olen määritellyt poliittisen historian sekä mediahistorian. Varsinaiseen tutkimuskysymykseen olen vastannut tarkastelemalla aineistoa genre-analyysin, sisällöllisen analyysin sekä tilastollisen analyysin näkökulmasta.

Uutislähetysten tarkastelua voidaan tehdä usealla eri tasolla. Toisaalta voidaan analysoida lähetyksen sisältöä ja toisaalta myös esitystapaa, johon sisältyvät esimerkiksi kuvaus ja leikkaus.³⁹ Tässä tutkielmassa käytettävällä genre-analyysillä tarkoitetaan tutkimustapaa, jossa tarkasteltavaa sisältöä tutkitaan kirjoitetun, puhutun tai muulla tavalla viestityn esitystavan avulla. Genre-analyysissä pohditaan ennen kaikkea sitä, mikä on lajityypillinen tapa tv-uutisille esittää asioita siten, että niillä on uutistoiminnan kannalta riittävä uskottavuus.⁴⁰ Genre-analyysi perustuu oletukselle, että tarkasteltavan aineiston esittämiselle on olemassa käytännöt ja rituaalit, joihin tutkimusaineistoa voidaan vertailla. Tässä yhteydessä siis genren ohella voidaan puhua ikään kuin uutisten formaatista,

³⁶ Pietilä 1995a, 8.

³⁷ Hietala 1996, 69; Pietilä 1995a, 96.

³⁸ Silvo 1988, 2.

³⁹ Pietilä 1995b, 12.

⁴⁰ Hannikainen 1993, 4.

joka on syntynyt ajan kuluessa journalististen perinteiden, teknisten rajoitusten ja mahdollisuuksien sekä jatkuvan aikapaineen luomina.⁴¹ Genre-analyysin tarkoituksena on siis ohjata tulkintaa siitä, miten tässä tutkielmassa tarkasteltavat uutislähetykset vastaavat uutislähetysten formaattia. Poikkeako Neuvostoliittoa käsittelevät uutisreportaasit siis jollain tavalla uutisten lajityypillisestä tavasta esittää asioita?

Tämä tutkielma paneutuu erityisesti kuvallisen kerronnan ja puheen luomaan kokonaisuuteen. Uutisjutut koostuvat joukosta erinäisiä esityksiä ja diskursseja, joista luodaan toimitustyön lopputulemana yhtenäinen kokonaisuus. Tätä kokonaisuutta ohjaavat niin reportterit kuin uutisankkuri, joista jälkimmäisellä on katsojan tulkinnan kannalta keskeinen rooli.⁴² Tässä tutkielmassa olen paneutunut nimenomaan reportterien ja reportaasien osuuteen, en niinkään uutisankkurin esitykseen. Puheen osalta on kiinnitetty huomiota siihen, millä sanavalinnoilla Neuvostoliitosta on uutisoitu ja mitä termejä esimerkiksi Neuvostoliiton ja Suomen välisestä yhteistyöstä on käytetty. Lisäksi tarkastelun kohteena ovat olleet puheesta mahdollisesti esiin nousevat ideologiset painotukset. Uutisreportaasin kuvaa olen analysoinut tarkastelemalla esimerkiksi sitä, millaisia valintoja kuvien suhteen on tehty. Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota kuvan ja puheen muodostamaan kokonaisuuteen ja siihen, miten ne vastaavat ja tukevat toisiaan. Analyysin avulla pyritään vastaamaan siihen, missä määrin tv-uutisten lähetykset kykenevät vastaamaan vaatimukseen objektiivisuudesta ja puolueettomuudesta.

Uutisreportaasien sisällölliset merkitykset genre-analyysin näkökulmasta syntyvät aineiston ja tulkitsijan kohdatessa toisensa. Reportaaseissa toimittajat ovat pyrkineet viestimään sanomaa niissä rajoissa, jotka uutislähetysten genren asettamat vaatimukset heille tarjoavat. Reportaaseissa ei voida siis käyttää esimerkiksi liiallista satiiria tai huumoria, sillä ne eivät sovellu uutislähetysten formaattiin. Reportterin tekemien viestinnällisten valintojen tehtävänä on nostaa esiin halutut merkitykset. Tällöin viestin vastaanottajan eli katsojan on helpompi tehdä reportterin haluamia tulkintoja lähetyksestä. Tämä itsessään on yksi reportaasin tavoitteista – onhan kyseessä uutislähetys, jonka tarkoituksena on myös valistaa katsojaa maailman tapahtumista. Kuitenkin monitulkintaisuus reportaasissa voi johtaa siihen, että katsoja tekee reportaasista useita eri tulkintoja, joita toimittaja ei ole viestinnällään tarkoittanut.⁴³ Neuvostoliiton uutisoinnin yhteydessä tämä nousee aivan poikkeuksellisella tavalla esiin. Reportaasit sisältävät paljon niin sanottua hiljaista tietoa, jonka tulkinta ja ymmärrys jäävät katsojan medialukutaidon varaan. Tähän vaikuttaa reportaasin luoman

⁴¹ Hannikainen 1993, 1.

⁴² Pietilä 1995b, 193; Hietala 1996, 66.

⁴³ Pietilä 1995b, 203.

merkityksen ohella luonnollisesti myös katsojan asennoituminen lähetykseen ja sen välittämään tietoon. Genre-analyysin osalta tv-uutiset ovatkin yksi luotetuimmista lähetyksformaateista, mikä mahdollistaa vahvan vaikutuskanavan vastaanottavaan yleisöön.

Sisällöllisissä analyysissä olen tarkastellut tutkimuskysymyksiä genre-analyysin tapaan tulkitsemalla uutislähetysten sisältöä. Merkittävimpänä erona genre-analyysiin on kuitenkin se, että sisällöllisessä analyysissä tarkastelussa annetaan merkityksiä lähetetylle sisällölle ikään kuin katsojan tulkinnan näkökulmasta. Tutkielmassa on pohdittu uutislähetysten esittämää sisältöä suhteessa aikakauden tapahtumiin ja yleiseen ilmapiiriin. Onko uutislähetyksessä pyritty totuudenmukaisen viestin välittämiseen ja millaisia tulkintoja lähetyksestä voi tehdä? Sisällöllinen analyysi vertautuu sikäli läheisesti genre-analyysiin, sillä myös sisällön tulkinnan tarkastelun välineenä on aineistona ollut uutislähetykset ja niiden tulkintakysymykset. Metodeja yhdistävänä lähestymiskulmana voidaan mainita autenttisuus, jolla viitataan siihen, kuinka lähelle tiedon lähteitä jutuissa päästään. Raportoiko toimittaja paikan päältä tai käytetäänkö uutisjutussa itse tuotettua kuvamateriaalia vai onko materiaali saatu muita reittejä pitkin?⁴⁴ Kuullaanko reportaaseissa Neuvostoliiton edustajia ja jos ei, niin ketkä reportaaseissa ovat äänessä?

Kolmantena tutkimusmetodina olen tässä tutkielmassa käyttänyt tilastollista analyysiä. Analyysin tarkoituksena on määrällisesti osoittaa se, kuinka merkittävässä asemassa uutisointi Neuvostoliittoon liittyen on tv-uutisissa tutkimusajankohtana ollut. Tilastointi on tehty systemaattisesti niistä lähetyksistä, jotka ovat säilyneet Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ylläpitämässä radio- ja televisioarkistossa. Analyysin tarkoituksena on antaa lukijalle kuva siitä, millaisia teemoja ja aiheita Neuvostoliittoon liittyen tv-uutisissa tutkimusajankohtana käsiteltiin ja millaisia määrällisiä painotuksia niihin liittyi. Tilastollisessa analyysissä olen huomionut myös uutisoinnin kehityksen ja muutoksen vuosikymmenen loppua kohden siirryttäessä.

1.4. Televisiohistorian tutkimus

Televisiohistorian tutkimus on kansainvälisesti tarkastellen vielä suhteellisen nuori tutkimusala. Tämä on luonnollista seurausta siitä, että televisiolähetykset itsessään ovat sekä viestinnän että historian tutkimuksen näkökulmasta melko uusi kanava välittää informaatiota. Toisaalta on myös erikoista, ettei televisiota ole tutkittu nykyistä enemmän, kun pohditaan sen merkitystä laajemmin yhteiskunnan kehitykselle niin nykypäivänä kuin lähihistoriassamme. Televisio on tärkeiden

⁴⁴ Hannikainen 1993, 41.

tapahtumien välittäjä ja huolimatta monista sitä kohdanneista uhkakuvista, kuten VHS-teknologiasta tai internetistä, on se säilyttänyt merkityksensä yhteiskunnassa ja kyennyt muuntautumaan kehityksen mukana. Televisiohistorian tutkimusta on määrittänyt myös käsitys televisiosta ”halpana viihteenä”. Tässä suhteessa 1980-lukua voidaan pitää vedenjakajana, sillä vasta silloin populaarikulttuurin muutoksen seurauksena television ja erityisesti ohjelmahistorian tutkimuksesta tuli hyväksyttävämpää.⁴⁵

Televisiohistorian tutkimuksella ei sen nuoresta perinteestä johtuen ole varsinaisesti historiografiaa tai teoriapohjaa. Sen sijaan siihen voidaan soveltaa useita erilaisia jakolinjoja. Mediatutkijat Anu Koivunen ja Veijo Hietala teoksessaan *Kanavat auki – televisiotutkimuksen lukemisto* (1997) jakavat televisiohistorian tutkimuksen elokuvahistorian alalta tuttua jakoa mukailleen. Esteettinen historia tutkii kerronnan muotoja, teknologinen historia itse televisiotekniikkaa, taloudellinen historia televisiotoiminnan järjestäytymisen muotoja ja poliittinen historia television yhteiskuntasuhteita, jotka ovat erityisesti julkisen palvelun maissa keskeisessä roolissa.⁴⁶ Tässä tutkielmassa käsitellään toisaalta esteettistä historiaa (ohjelmien sisältöanalyysi) ja toisaalta poliittista historiaa (television yhteiskuntasuhteet). Tämän ohella jakolinjaa voidaan tehdä myös sen suhteen, tutkitaanko television lähettämää ohjelmaa vai ohjelman katselua. Yleisötutkimusta harjoitetaan jatkuvasti arvioitaessa sitä, onko ohjelmaa tarkoituksenmukaista tuottaa esimerkiksi taloudellisesta näkökulmasta. Tässä tutkielmassa pääpaino on kuitenkin lähetetyssä sisällössä, ei katselussa.

Dosentti Heidi Keinonen teoksessa *Radio ja televisiotutkimuksen metodologiaa* (2008) jakaa televisiotutkimuksen historian kolmeen osaan⁴⁷:

1. Televisioinstituutioiden tutkimus
2. Ohjelmien ja tuotannon tutkimus
3. Television merkitysten tutkimus

Televisioinstituutioiden tutkimuksella viitataan historian yleisesityksiin, kuten Yleisradion ja Mainostelevisiohistoriikkeihin. Ohjelmien ja tuotannon tutkimus painottuu sen sijaan varsinaiseen toimitustyöhön ja tapaan tehdä televisiota. Ohessa esitetty järjestys myös kuvastaa televisiohistorian tutkimusperinteen kehitystä. Tutkimuksessa ollaan nyt vaiheessa, jossa perinteisistä instituutiohistorioista ja ohjelmahistorioista on siirrytty tutkimaan laajempia kulttuurillisia ja

⁴⁵ Keinonen 2011, 14.

⁴⁶ Hietala & Koivunen 1997, 261.

⁴⁷ Keinonen & Ala-Fossi & Herkman 2008, 124.

yhteiskunnallisia konteksteja.⁴⁸ Luokittelun osalta tämä tutkimus paneutuu nimenomaan television merkitysten tutkimukseen, joka vastaa parhaiten yhteiskunnallisen merkityksen teemaa.

Televisiohistorian alaan kuuluvia teoksia on aiemmin julkaistu melko runsaasti. Sen sijaan niistä harva täyttää varsinaisesti tieteellisen tutkimuksen määritelmiä, sillä monet teoksista ovat yleisesityksiä tai elämäkerrallisia teoksia. Keskeisimpänä yleisesityksenä Yleisradion historiasta voidaan pitää Raimo Salokankaan teosta Yleisradion historia 1949–1996: Aikansa oloinen (1996). Vastaavasti elämäkerrallisista teoksista voidaan nostaa esiin MTV:n pitkäaikaisen toimitusjohtajan Pentti Hanskin kirja Pöllön Siivin: MTV:n vuodet 1955–1984 (2001). Kirja käsittelee pääasiassa suomalaista televisiohistoriaa MTV:n näkökulmasta. Se on kuitenkin merkittävä ajankuva ja käsittelee hyvin 1960- ja 1970-luvun viestintäpoliittista ilmapiiriä ja politiikan vaikutusta televisiotoiminnan järjestämisen mahdollisuuksiin myös Yleisradion ulkopuolisesta näkökulmasta.

Tämän tutkielman aiheen näkökulmasta esittelen viisi keskeistä teosta. Vuonna 2009 julkaistu Ville Pernaan teos Uutisista, hyvää iltaa: Ylen tv-uutiset ja yhteiskunta 1959–2009 on toiminut pääasiallisena lähteenä tälle tutkielmalle. Teos kuvaa hyvin objektiivisesti Yleisradion tv-uutisten toimintaa ja sisältää myös jonkin verran yhteiskunnallista analyysiä. Analyysi rajoittuu kuitenkin jokseenkin yleisiin kuvauksiin ”ajan hengestä” sekä yksittäisiin tapauksiin, joissa toimitustyön objektiivisuus on voitu asettaa kyseenalaiseksi. Kokonaisuutena se kuitenkin tarjoaa hedelmällisen taustan tälle tutkielmalle, sillä se keskittyy yksityiskohtaisesti Yleisradion sijasta juuri tv-uutisten historiaan. Toisena teoksena nostan esiin Turo Uskalin väitöskirjan ”Älä kirjoita itseäsi ulos”, Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975 (2003). Teoksessa on perinpohjaisesti käsitelty se, mikä on ollut kirjeenvaihtajien rooli uutisoinnissa nimenomaan Neuvostoliiton yhteydessä. Teos tarkastelee lähemmin muun muassa yksittäisten kirjeenvaihtajien ohjelmasisällöllisiä valintoja, poliittista toimintaympäristöä sekä kirjeenvaihtajien henkilökohtaisia asenteita raportoitaviin aiheisiin. Teos antaa vahvan pohjan ymmärtää ympäristöä ja siihen liittyviä rajoitteita, jossa Yleisradion tv-uutiset ja sen Moskovan kirjeenvaihtajat toimivat myös tämän tutkielman tarkastelujaksolla.

Tutkielman metodien osalta keskeinen teos on Heidi Keinosen, Marko Ala-Fossin ja Juha Herkmanin toimittama Radio- ja televisiotutkimuksen metodologia (2003). Teoksella kirjoittajat ovat omien sanojensa pyrkineet paikkaamaan vajetta suomalaisen radio- ja televisiotutkimuksen metodologiassa, sillä varsinaista oppikirjaa aiheesta ei aiemmin ole julkaistu. Tässä yhteydessä nostan esiin erityisesti Heidi Keinosen, joka on kyseisessä teoksessa käsitelty varsin ansiokkaasti nimenomaan

⁴⁸ Keinonen 2011, 16.

televisiohistorian tutkimuksen metodologiaa ja vakiinnuttanut suuntaviivoja perustutkimuksen pohjaksi. Keinonen on kirjoittanut myös teoksen *Kamppailu yleis televisiosta: TES-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964* (2011), joka heijastelee käytännössä metodien käyttöä televisiohistoriallisessa tutkimuksessa.

Viimeisenä nostan esiin Tapani Hannikaisen tekemän tutkimuksen *Gorbatschovin kohtalonhetket: Yleisradion tv-uutisten raportointi Neuvostoliiton vallankaappausyrityksestä elokuussa 1991* (1993). Tutkimus on julkaistu osana Yleisradion tutkimusraporttien sarjaa ja se on samalla kirjoittajan pro gradu -tutkielma. Tutkimusraportissa selvitetään, millaisin keinoin Yleisradion tv-uutiset pyrki luomaan uskottavuutta lähetyksiin Neuvostoliiton vallankaappauksen yhteydessä syksyllä 1991. Tutkimuksen anti tätä tutkielmaa ajatellen on erityisesti sen tavassa käsitellä tv-uutisten sisältöä ja retoriikkaa. Hannikaisen tutkimuksessa pureudutaan kuitenkin enemmän televisiouutisten yksityiskohtaisiin toimituksellisiin valintoihin ja tarkastelun kohteena on yksittäinen uutistapahtuma. Tutkielma ei myöskään edusta historiallista otetta, vaan se on julkaistu muutama vuosi tarkasteltavien tapahtumien jälkeen ja siten edustaa aikalaiskirjallisuutta.

1.5 TV-uutisten tutkimus

Tv-uutiset on ainutlaatuinen formaatti, sillä vastaavaa tapaa tehdä televisio-ohjelmaa ei juurikaan ole olemassa. Ainutlaatuisen luonteensa uutislähetykset saavat sen muodostamasta kokonaisuudesta, jossa yksittäisten toimittajien tuottamat reportaasit ja sähkeet nivoutuvat kokonaisuudeksi, jota uutisankkuri johdattelee. Tv-uutisten retoriikka perustuu sen vaikuttavuuteen. Uutisia voisi kuvailla esimerkiksi adjektiiviveilla pysyvyys, säännöllisyys, totuudenmukaisuus ja luotettavuus. Uutisiin liittyvä kuvallinen kerronta pitää sisällään elementtejä, jotka luovat katsojalle tunteen sisällön luotettavuudesta. Luotettavuutta arvioitaessa myös uutisankkurilla lähetyksen kertojana on tärkeä rooli.

Tv-uutisten formaatti ja genre ovat katsojalle helposti omaksuttavia. Formaatti on katsojalle tuttu ja huolimatta esitettävästä sisällöstä katsoja tuntee olonsa pääsääntöisesti mukavaksi, koska hän voi luottaa formaattiin. Katsoja siis tietää, mitä lähetyksessä tapahtuu seuraavaksi. Katsoja painottaa aiheita myös niiden järjestyksen mukaan. Tuttua on esimerkiksi se, että lähetyksen alussa esitetään merkittävät ja tärkeät aiheet ja lähetyksen loppupuolella vähemmän tärkeät aiheet, kuten kulttuuri ja urheilu. Uutiset ovat myös täynnä merkityksiä, joita myös tässä tutkielmassa on nostettu esiin. Esitettävä uutinen ei sinänsä koskaan voi olla absoluuttisen objektiivinen, vaan väistämättä toimitustyössä tehdään valintoja joko tiedostetusti tai tiedostamatta, joiden seurauksena uutinen

esittää asioita aina jostakin näkökulmasta. Uutisten ideologinen merkitys nostettiin ensimmäisen kerran esiin jo 1970-luvulla, jolloin television merkityksestä esimerkiksi politiikkaan ymmärrettiin aiempaa enemmän.⁴⁹

Uutiset syntyivät alun perin taloudellisista lähtökohdista. Televisio kopioi radiosta ja sanomalehdistä tutun uutismallin, jota se ryhtyi jalostamaan itsenäisesti eteenpäin. Kuluttajien tietoisuus ympäristöstä ja sen keskeisistä tapahtumista voitiin uutisten avulla kääntää myös taloudelliseksi hyödyksi. Eräällä tapaa uutisten lähtöpisteenä on ihmisten luontainen uteliaisuus ympäristöönsä ja sen tapahtumiin.⁵⁰ Uutiset syntyivät paikkaamaan tätä puutetta. Erityisesti 1960- ja 1970-luvulla televisioutisten kehittyessä ryhdyttiin pohtimaan sitä, mikä on uutinen ja millaisia valintoja uutistyössä tulisi tehdä. Veijo Hietala teoksessaan *Ruudun hurma: johdatus tv-kulttuuriin* (1996) määrittelee uutiskriteereiksi:

1. Tuoreus: uutisten tulee olla tuoreita ja tuoda uutta tietoa katsojalle.
2. Kansallinen näkökulma: suomalaisille lähetettävien uutislähetysten tulee sisältää myös suomalaisia koskettavia aiheita.
3. Uutisen jatkuvuus: kun asia kerran määritetään uutiseksi, sitä käsitellään myös jatkossa uutisena, eikä sen arvoa kielletä jälkikäteen.
4. Eliittikeskeisyys: uutisen painoarvo on suhteessa siinä esiintyvän henkilön tai henkilöiden sosiaaliseen tai poliittiseen statukseen (esim. presidentti).
5. Henkilökeskeisyys: tapahtumat nähdään henkilöiden tekojen seurauksena.
6. Negatiivisuus: kielteiset asiat kuten onnettomuudet ovat uutistyön ydintä.
7. Muutoksen haittaavuus: tapahtuman lopputuloksena tulee olla muutos tai muuten se ei välttämättä ole mielenkiintoinen tai uutinen on puutteellinen.⁵¹

Nämä kriteerit ovat pääosin syntyneet vasta tässä tutkielmassa tarkasteltavan aikakauden jälkeisessä uutistoiminnassa. 1970-luvun loppupuolella television uutistoiminta Suomessa oli vielä alkutekijöissä ja siten nykyiseen mittakaavaan verrattuna varsin alkeellista. Esimerkiksi teknologiaan liittyvät esteet vaikuttivat uutislähetykseen ja suurin muutos uutistoiminnassa onkin ollut Hietalan ensimmäisen uutiskriteerin tuoreuden korostuminen uutistoiminnan kehittyessä. Jatkuvuuden osalta tässä tutkielmassa seurataan tv-uutisten välityksellä esimerkiksi Kostamus-projektin ja muiden Suomen ja Neuvostoliiton yhteisten rakennushankkeiden edistymistä. Keskeiset suuret hankkeet eivät siten olleet vain yksittäisiä uutisia, vaan niitä seurattiin aina niiden aloituksesta päättymiseen saakka. Katsojien kiinnostus hankkeisiin syntyi ennen kaikkea niiden tarjoamien työmahdollisuuksien kautta.

⁴⁹ Pietilä 1995b, 198.

⁵⁰ Ks. esim. Lehto 1995, 20–21.

⁵¹ Hietala 1996, 70.

Eliittikeskeisyys korostui Suomen ulkosuhteiden henkilöidyttä erityisesti presidentti Urho Kekkoseen, jonka valtiovierailut olivat keskeinen osa uutisointia. Kekkonen oli Suomen ulkopolitiikan johtohahmo ja siten myös tärkeä uutistoiminnan kiinnostuksen kohde. Henkilökeskeisyys ei 1970-luvulla saavuttanut sellaista mittakaavaa kuin tänä päivänä. Sen sijaan asioihin pureuduttiin useimmin vastakkainasettelun ja ennen kaikkea valtioiden identiteettien näkökulmasta. Esimerkiksi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen ulkopoliittikkaa analysoitiin uutistapahtumien lähtötekijöinä. Negatiivisuuden määritelmän täyttää esimerkiksi uutisointi liittyen Seutulan matkustajakonekaappaukseen. Suurin ero uutiskriteereihin Neuvostoliittoa koskevien reportaasien osalta on seitsemäs kohta, muutos. Monetkaan Neuvostoliittoa koskevista uutisista eivät sisältäneet juurikaan mitään uutisellista, mikä osaltaan asettaa niiden tarkoituksiperät kyseenalaisiksi. Osaltaan tämä on myös aikakauden uutisille tyypillistä verrattuna tähän päivään. Uutiset sisälsivät 1970-luvun loppupuolella enemmän ”tarinankerrontaa”, kun sen sijaan tänä päivänä niiden sisällöt ovat pakattu tiukasti yhteen ja tietoa on sisällytetty mahdollisimman paljon mahdollisimman lyhyeen aikaan. Kokonaisuutena arvioiden uutiskriteerit kuitenkin sellaisenaan antavat tulkintakehyksen 1970-luvun uutisoinnin arviointiin. Keskeisen indikaattorin antaa erityisesti reportaasien sisällöllinen vertailu toisiinsa, joka nostaa esiin kysymyksen eri aiheiden, teemojen tai toimittajien tekemän sisällön eroavaisuuksista suhteessa yleiseen linjaan, aiemmin esiteltyyn uutisgenreen.

2. Televisio kehittyi osana yhteiskuntaa

Television kaltaiset uudet viestintävälineet kasvattivat viestintäpolitiikan merkitystä 1960-luvun aikana. Varsin nopeasti havaittiin, että omaa viestiä ja viestintäkanavia tarkastelemalla on mahdollista vaikuttaa viestin vaikuttavuuteen ja sen avulla laajemmin yhteiskuntaan. Viestintä ei ole koskaan ollut erillinen osa yhteiskunnasta, vaan aina tiiviisti osa sitä. Viestintäpolitiikka on pohjimmiltaan viestintää ja mediaa koskevaa päätöksentekoa, mutta sille on haastavaa määritellä selviä rajoja.⁵² Sillä on joka tapauksessa keskeinen rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa osana nimenomaan Yleisradion kaltaista instituutiota. Viestintäpoliittisen keskustelun punaisena lankana Yleisradion tapauksessa on määritellä sen tehtäviä, tarkoitusta ja merkitystä osana yhteiskuntaa. Siten se linkittyy laajemmin esimerkiksi sivistyksen, sananvapauden ja yhteiskunnallisen keskustelun kontekstiin.⁵³

Yleisradion rooli valtion omistamana organisaationa asetti sen poikkeuksellisen tarkastelun alle jo toisen maailmansodan lopulta alkaen. Vuonna 1949 eduskunnassa säädetty laki Lex Jahvetti oli

⁵² Karppinen 2015, 66.

⁵³ Silvo 1988, 4.

ensimmäinen vaihe Yleisradion hallinnan vähittäisessä siirrosta poliittiseen valvontaan. Lex Jahvetin myötä Yleisradion hallinnollinen toiminta siirtyi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöltä eduskunnalle. Vuonna 1969 julkaistussa Yleisradion tulevaisuutta käsittelevässä teoksessa Yleisradion suunta: toimintaedellytykset (1969) todetaan, että ”Lex Jahvetti on katsottava ainakin teoriassa tärkeäksi lainsäädännölliseksi askeleeksi yleisradiotoiminnan demokratisoitumisen tiellä. Pääsihän kansa näin valitsemansa eduskunnan kautta välillisesti vaikuttamaan yleisradioyhtiön päätöksentekoon”. Samassa teoksessa kuitenkin todetaan, että yleisradiotoiminta kytkeytyy väärällä tavalla valtiovaltaan, jos enemmistö ottaa yleisradiotoiminnan poliittisen vallankäytön välineeksi vähemmistön kustannuksella. Samassa varoitetaan myös siitä, ettei päätöksiä tulisi tehdä puoluepoliittisina tekoina vaan yleisradiopoliittisina tapahtumina.⁵⁴

Lex Jahvetin seurauksena käynnistyi Yleisradiossa ketju tapahtumia, joita on myöhemmin nimitetty normalisoinniksi. Eduskunnan pohjalta koottu uusi hallintoneuvosto erotti ensimmäisessä kokouksessaan pääjohtaja Hella Wuolijoen ja nimitti tämän seuraajaksi talousjohtaja Einar Sundströmin. Uuden hallintoneuvoston myötä myös vasemmistolaisia ohjelma-avustajia alettiin karsia, joka aiheutti laajaa vastustusta erityisesti heidän toimittamiensa ohjelmien yleisössä.⁵⁵ Lex Jahvetti on tärkeässä roolissa myös tarkasteltaessa Yleisradion myöhempää historiaa, sillä sen myötä Yleisradion hallintoneuvosto sidottiin vahvemmin poliittisiin voimiin. Lex Jahvetin myötä hallintoneuvosto ei kuitenkaan noudatellut vielä täsmällisesti eduskunnan voimasuhteita, vaan tämä tapahtui vasta myöhemmin 1970-luvun alussa Reporadion aikakauden päättymisen myötä.

Ylätasolla tarkasteltuna voidaan kuitenkin todeta, että viestintäpoliittinen taistelu Yleisradiosta oli varsin vähäistä 1950-luvulla. Viestintäpoliittiseen päätöksentekoon alettiin kiinnittämään kunnolla huomiota vasta 1960-luvun alussa. Muutoksen taustatekijöitä on lukuisia. Poliittinen ilmapiiri Suomessa alkoi kiristyä ja sen taistelutantereeksi otettiin kaikki mahdolliset alustat, joissa politiikan harjoittaminen oli mahdollista. 1960-luvulla erityisesti suurten ikäluokkien aikuistuminen ja osaltaan siitä seurannut maailmankuvan muuttuminen suuressa osassa väestöä vaikutti myös poliittiseen ilmapiiriin. Läntisissä maissa keskeisiksi kysymyksiksi nousivat esimerkiksi viestinnän omistus sekä sananvapauden rajat. Yhteiskuntakritiikki lisääntyi ja päätöksentekijöiltä vaadittiin aiempaa enemmän osaamista myös viestinnän sektorilla.⁵⁶

⁵⁴ Stormbom 1969, 23.

⁵⁵ Tulppo 1976, 224.

⁵⁶ Karppinen 2015, 72.

2.1 1960-luku: Reporadion aika

Eino S. Repo aloitti Yleisradion pääjohtajana vuonna 1965. Myöhemmässä historiankirjoituksessa Revon valintaa pääjohtajaksi on pidetty myös Yleisradion politisoituneen kauden alkupisteenä, sillä pääjohtajana Repo lanseerasi ”informatiivisen ja edistyksellisen ohjelmapolitiikan”, jota on myöhemmin tarkasteltu hyvin kriittiseen sävyyn. Reporadion aikaa on kutsuttu esimerkiksi ”neuvostososialisten propagandan yksipuoliseksi levittämiseksi” sekä ”vasemmistolaiseksi manipuloinniksi”.⁵⁷ Toisaalta Reporadion aikakaudesta on esitetty myös tulkinta, jonka mukaan Yleisradiossa tapahtuneet muutokset viestivät enemmän yleisesti poliittisten voimasuhteiden muutoksesta kuin varsinaisesti yksittäisten toimijoiden tekemistä ratkaisuista. Repo valittiin pääjohtajaksi maalaisliiton ehdokkaana. Revon pääjohtajakauden aluksi Yleisradioon ja tv-uutisiin suhtauduttiinkin objektiivisesti. Vuonna 1966 valtaan nousutta vasemmistolaista hallitusta ei kuitenkaan voitu sivuuttaa keskeisen roolinsa vuoksi ohjelmissa, ja tästä seurannut muutos ohjelmasisällössä näyttäytyi katsojille poliittisen voimatasapainon järkkymisenä. Vaihtoehtona asenteen muuttumiselle on myös esitetty Vietnamin sodan kaltaisten ikävien uutistapahtumien mieltämistä vasemmistolaiseksi sisällöksi.⁵⁸ Joka tapauksessa sisältöjen painotuksissa tapahtuneet muutokset vaikeuttivat uuden pääjohtajan taivalta mitä pidemmälle hänen toimikautensa eteni.

Revon pääjohtajakaudella käynnistettiin hankkeita, joiden tarkoituksena oli tukea niin sanottua informatiivista ohjelmapolitiikkaa ja siten kehittää ohjelmatoimintaa. Keskeisenä toimintona käynnistettiin PTS-toiminta (pitkän tähtäyksen suunnittelu), jonka tarkoituksena oli niin sanottujen perillemenotutkimusten⁵⁹ pohjalta arvioida Yleisradion ohjelmatoimintaa ja sen vaikuttavuutta. PTS-toiminnan pohjalta julkaistiin Yleisradio suunta -teossarja, jossa kuvaillaan yhtiön PTS-toimintaa ja tuloksia. Toimintaedellytyksiä käsittelevässä teoksessa todetaan ohjelmatoiminnan periaatteista:

Yleisradiotoiminnan päätavoitteena on pidettävä oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan tarjoamista, kuvan, joka muuttuu sitä mukaan kuin maailma muuttuu ja tietomme siitä lisääntyvät, muuttuvat tai täydellistyvät. Yleisradion ei tule pyrkiä jonkin tietyn maailmankatsomuksen istuttamiseen yleisöönsä vaan omakohtaisten katsomusten rakennusosien tarjontaan.⁶⁰

⁵⁷ Ks. esim. Salminen 2004, 26.

⁵⁸ Tulppo 1976, 296.

⁵⁹ Perillemenotutkimuksilla tarkoitetaan nykyisen kaltaisia yleisötutkimuksia, joissa tarkastellaan katsojien mielipiteitä ohjelmasisällöstä sekä eri ohjelmien suosiota katsojien keskuudessa.

⁶⁰ Stormbom 1969, 22.

Tosiasiassa PTS-toiminnan tulokset ja niiden näkyvimpänä osana Yleisradion suunta -kirjasarja jäivät pääosin ideologisen tason toiminnaksi. Ajatus informatiivisen ohjelmapolitiikan viemisestä käytäntöön osoittautui ennakoitua haastavammaksi. Yleisradio ei kyennyt olemaan muusta yhteiskunnasta ja poliittisista voimasuhteista vapaa objektiivinen ja riippumaton instituutio, joka olisi samalla kerännyt kaikkien toimijoiden hyväksynnän – vaikka se lähettäisi ”oikeaa tietoa”.⁶¹

Reporadio ei lopulta kyennyt toteuttamaan informatiivisen ohjelmapolitiikan tavoitteitaan, vaikka radio- ja tv-ohjelmilla olikin vaikutusta esimerkiksi vuoden 1970 vaalien lopputulokseen. Pääjohtajana Repo muuttui lopulta liian ristiriitaiseksi. Yleisradion ohjelmakoordinaattorina vuosina 1967–1971 työskennellyt ja myöhemmin Tampereen yliopiston tiedotusopin professorina toiminut Pertti Hemánus totesi vuonna 1975 julkaistussa teoksessa Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen (1975), että ongelmaksi nousi ennen kaikkea nuoren vasemmistolaisen toimittajakunnan esiinmarssin seurauksena syntynyt uusi näkökulma, joka loukkasi porvariston arvoja, mutta samaan aikaan elitistisyydessään ei vastannut myöskään työväenluokan näkemyksiä. Uuden sukupolven toimittamat ohjelmat eivät palvelleet päättävää yleisöä.⁶² Reporadion ongelmat nousivat esiin myös gallup-tutkimuksissa, joissa yleisöltä kysyttiin avoimilla kysymyksillä mikä heitä harmittaa, ilahduttaa tai ärsyttää haastatteluhetkellä. Yli 50 prosenttia vastaajista totesi, että Yleisradion ohjelmien tasapuolisuudessa olisi tarkastelun varaa nimenomaan poliittisesta näkökulmasta.⁶³

2.2 1970-luku: Puoluepoliittisuuden kasvu

Eino S. Repo syrjäytettiin tehtävistään vuonna 1969 ja korvattiin sosiaalidemokraattien Erkki Raatikaisella. Vuonna 1970 käytyjen eduskuntavaalien seurauksena Yleisradion hallintoneuvostoon muodostui porvarienemmistö. Vuosikymmenen vaihteessa oli tiedostettu se, ettei Yleisradio nauttinut laajasti kansalaisten ja organisaatioiden luottamusta. Tähän erityisesti Reporadion pyrkimyksillä informatiiviseen ohjelmapolitiikkaan nähtiin olevan merkittävää vaikutusta. Monissa poliittisissa organisaatioissa koettiin huolta Yleisradion kehityksestä, mikä lopulta johti pyrkimykseen Yleisradion ”tervehdyttämisestä”. Alkoi siis toinen normalisoinnin aika. Porvarienemmistöisen hallintoneuvoston myötä merkittävätkin suunnanmuutokset olivat nyt mahdollisia.⁶⁴ Jos viestintään ja erityisesti viestintäpolitiikkaan alettiin kiinnittämään huomiota jo 1960-luvulla, niin erityisesti 1970-luvulle siirryttäessä myös puolueet kiinnostuivat entistä enemmän viestintävälineiden hallinnasta. Tästä

⁶¹ Tulppo 1976, 288.

⁶² Tulppo 1976, 297.

⁶³ Lyytinen 2006, 26.

⁶⁴ Vesikansa 2004, 277.

selvänä osoituksena on viestintäpoliittisten ohjelmien laadinta, joihin sisällytettiin pyrkimyksiä myös Yleisradion toiminnan ohjaamisesta puolueen kannalta edulliseen suuntaan. Toisena selvänä merkinä viestinnän merkityksen sisäistämisestä oli komiteoiden asettaminen, joiden tarkoituksena oli pohtia viestintäpolitiikan lisäksi ennen kaikkea Yleisradion asemaa osana yhteiskuntaa.⁶⁵

Vuosikymmenen taitteessa hallintoneuvoston kokoonpano muuttui seuraamaan eduskunnan parlamentaarisia voimia. Käytännössä tämä tarkoitti hallintoneuvoston jäsenistön lisäksi myös keskeisten johtajavakanssien valintaa poliittisten voimasuhteiden mukaan. Yleisesti noudatettiin ohjetta, jonka mukaan suurimmalla puolueella oli oikeus pääjohtajan paikkaan ja toiseksi suurimmalla puolueella ohjelmajohtajan paikkaan. Nimitykset johtotehtäviin tehtiin siis puhtaasti puoluekirjojen mukaan.⁶⁶ Poliittinen tasajako johti myös vastaaviin valintoihin itse ohjelmatoiminnassa. Erityisesti vaaliohjelmissa oli erittäin tarkkaa, että ohjelma-aikaa jaettiin tasan poliittisten ryhmien välillä. Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstössä vuodelta 1972 todetaan, että ”poliittisia ohjelmia järjestettäessä on kaikkia puoluekisteriin merkittyjä puolueita kohdeltava tasapuolisesti ja yhdenmukaisia perusteita noudattaen”.⁶⁷ Hallintoneuvoston ja ohjelmaneuvostojen rakenteen muuttamisen myötä ajaututtiin siis tilanteeseen, jota PTS-toiminnan mietinnöissä oli vieroksuttu: poliittisuus ja erityisesti puoluepoliittisuus olivat ottamassa niskalenkkiä Yleisradion toiminnasta. Hallintoneuvoston alaisuudessa toimineet ohjelmaneuvostot valvoivat ohjelmatoiminnan säännöstön noudattamista sekä hyväksyivät ohjelmistot ja kausisuunnitelmat. Lisäksi ohjelmaneuvostojen tehtävänä oli arvostella ohjelmat ja tehdä hallintoneuvostolle ohjelmapolitiikkaa ja ohjelmistoa koskevia esityksiä.⁶⁸ Siten niillä oli suora vaikutusmahdollisuus ohjelmatoimintaan ja sen sisältöön.

Poliittisten valtasuhteiden määrittelemä ohjelmatoiminta oli huipussaan juuri 1970-luvun aikana. Kiistatta valtasuhteet vaikuttivat myös henkilöstöön. Johtajien mandaatit jaettiin puoluekirjojen mukaan, sillä ajateltiin, että näin oma puolue ja poliittinen näkemys varmistavat näkyvyytensä Yleisradion ohjelmatoiminnassa. Toisaalta sopivien henkilöiden osoittamisella johtotehtäviin pyrittiin siihen, että uutta henkilökuntaa rekrytoitaessa johtaja pyrki ”oikeisiin päätöksiin” niissä tapauksissa, mihin hänellä on vaikutusvaltaa. Yksikön tai jaoston johtaja nimitti uudet toimittajat, mutta nimitysten valmistelu hoidettiin keskitetysti.⁶⁹ Aiemmassa tutkimuksessa on myös esitetty, ettei poliittisilla voimasuhteilla olisi ollut merkitystä toimittajien rekrytoinneissa.⁷⁰ Kuitenkin

⁶⁵ Lyytinen 2006, 31.

⁶⁶ Perna 2009, 126.

⁶⁷ OTS 1972, 13

⁶⁸ OTS 1972, 10.

⁶⁹ Salokangas 1996, 261.

⁷⁰ Ks. esim. Karppinen 2015, 72; Perna 2009, 126.

esimerkiksi vuonna 1974 hallintoneuvostossa nostettiin esiin ajatus, jonka mukaan ”valittaessa sekä ohjelmatoiminnasta vastaavia että sitä käytännössä toteuttavia henkilöitä otetaan ammattitaidon ja kehityskelpoisuuden ohella huomioon yhteiskunnassa esiintyvien erilaisten poliittisten mielipiteiden suhteellinen osuus”.⁷¹ Hallintoneuvoston työryhmä siis esitti suoraan, että ohjelmatoiminnan poliittisen tasapuolisuuden lisäksi myös henkilövalinnoissa tulisi tarkastella poliittisia kantoja. Aukottomasti ei kuitenkaan voida lopulta todeta sitä, kuinka paljon puoluetustalla on ollut vaikutusta rekrytointiin, sillä vähintään muodollisesti päätökset tehtiin kuitenkin hakijoiden pätevyyden perusteella.

Poliittisen voimatasapainon liittämällä Yleisradion toimintaan näin voimakkaalla tavalla oli useita taustatekijöitä. Ennen kaikkea kyseessä oli tapa varmistaa se, ettei Reporadion aikakauden liialliseksi kasvanut poliittisuus enää nostaisi päätään Yleisradion ohjelmatoiminnassa. Tilanne ei kuitenkaan enää ollut edes poliittisten voimien hallussa, sillä Reporadion aikakaudella Yleisradioon rekrytoitiin kasvava määrä nuoria toimittajia, jotka muuttivat ohjelmatoiminnan suuntaa pysyvästi. Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtaja pitkään toiminut Atte Pakkanen totesi 1970-luvun loppupuolella, että nuorien toimittajien kokemattomuus mahdollisti ”uusradikalismien tunkeutumisen Yleisradioon”. Pakkanen toteaa, että ”pyrkimys vallitsevan yhteiskuntajärjestelmämme muuttamiseksi oli ilmeinen”.⁷² Yleisradio ja sen ohjelmatoiminta eivät kuitenkaan olleet millään tavalla erillään yhteiskunnasta, vaan heijastelivat nimenomaan aikakauden poliittisia virtauksia. 1970-luvulla kultakauttaan elänyt uusvasemmistolaisuus ja sen eri muodot kuten taistolaisuus näkyivät väistämättä kaikilla yhteiskunnan eri sektoreilla, niin myös Yleisradiossa.

Puolueiden ja puoluepolitiikan rooli kasvoi hallintoneuvoston poliittisen voimatasapainon myötä, joka lopulta pohjautui puolueiden viestintää koskeviin kannanottoihin ja ohjelmiin. Puolueiden mietinnöissä nostettiin esiin laajemmin koko suomalainen lehdistö ja keskeiseksi huomioksi se, mitkä osat mediasta olivat kaupallisessa tai yksityisessä omistuksessa olevaa ja mitkä osat taas valtiollisen kontrollin alla. Esimerkiksi SDP:n viestintäpoliittisessa ohjelmassa vuonna 1972 todetaan, että puolueen viestintäpoliittiseksi tavoitteeksi tuli asettaa ”tasa-arvon saavuttaminen sekä tiedon välittämisessä että vastaanottamisessa”. Ennen kaikkea tasa-arvon tiellä nähtiin olevan omistussuhteet, koska kolme neljäsosaa suomalaisesta joukkotiedotuksesta oli parlamentaarisen valvonnan ulkopuolella. Kaupallisen lehdistön riippuvuus mainonnasta nähtiin uhkana sananvapauden toteutumiseksi.⁷³ SDP:n ohjelman tavoitteena oli voimakkaasti yhteiskunnallisin

⁷¹ Salokangas 1996, 261.

⁷² Vesikansa 2004, 279.

⁷³ Lyytinen 2006, 35.

toimenpitein muuttaa joukkotiedotusta siten, että se takaisi tasa-arvon. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi Yleisradion vuokralaisena toimineen kaupallisen Mainos-TV:n toiminnan vaikeuttamista. Keskustassa sen sijaan eroteltiin lehdistö ja yleisradiopolitiikka. Lähtökohtana molemmilla puolueilla oli Yleisradion vahva parlamentaarinen valvonta, mutta Keskusta ei SDP:n lailla varsinaisesti pyrkinyt koko lehdistön valvontaan parlamentaarisin keinoin.⁷⁴

Viestinnän professori Osmo A. Wiio muistiossaan Taloudelliselle tiedotustoimistolle vuonna 1975 määrittelee vasemmistopuolueiden viestintäpoliittisiksi pyrkimyksiä muun muassa Yleisradiotoiminnan saattamisen parlamentaariseen valvontaan, uuden viestintäteknikan monopolisoinnin valtiolliseksi yksinoikeudeksi sekä lehdistötuen käyttämisen puoluelehdistön tukemiseen sekä lehdistön tuotantoedellytysten muuttamisen sitoutumattoman lehdistön vahingoksi. Lisäksi Wiio toteaa, että vasemmistopuolueiden päämääränä on mainostoiminnan lakkauttaminen televisiotoiminnassa ja henkilökunnan saattaminen valtion virkamiehiksi.⁷⁵

Puolueiden vahva aktivoituminen viestintäpolitiikassa liittyi suurempaan kokonaisuuteen, jota muun muassa Helsingin Sanomien entinen päätoimittaja Simopekka Nortamo kutsui sisällissodaksi. Vuonna 1976 Nortamo jakoi ”informaationsodan” viiteen eri kategoriaan: tiede ja tutkimus, lehdistö, television ja radion ohjelmasisällöt, koululaitos ja oppimateriaalit sekä kulttuuri ja taide. Nortamon mukaan niin sanotun sodankäynnin päänäyttämönä toimi ennen kaikkea Yleisradio sen vahvan poliittisen luonteen vuoksi.⁷⁶ Yleisradiotoimintaa koskevassa keskustelussa esiin nousivat viestinnän professori Osmo A. Wiio sekä Tampereen yliopiston tiedotusopin professori Pertti Hemánus. Debattia käytiin muun muassa Kanava-lehden sivuilla, jossa keskeisinä aiheina olivat keskustelijoiden käsitykset objektiivisuudesta ja Yleisradion roolista. Keväällä 1975 Wiio kirjoitti lehdessä:

Hemanuksen ja ilmeisesti myös Nordenstrengin⁷⁷ tulkinnan mukaan sekä objektiivisella totuudella että informaatiolla on omat sisältönsä, jotka poikkeavat ”normaalista kielenkäytöstä.” Kyseessä on hegeliläis-marxilainen ajatusrakennelma, jossa objektiivinen todellisuus vastaa Marxin oppien mukaista ”todellisuutta” yhteiskunnasta dialektisten ristiriitojen taistelulenttänä.⁷⁸

⁷⁴ Lyytinen 2006, 42.

⁷⁵ Salminen 2004, 339.

⁷⁶ HS 4.2.1976; 6.2.1975; 8.2.1976.

⁷⁷ Kaarle Nordenstreng, Tampereen yliopiston tiedotusopin professori.

⁷⁸ Wiio 1975.

Myöhemmin Wiio vielä toteaa, että marxilaisen tiedotusopin teorian mukaan on olemassa yhteiskunnan kannalta oikeita ja vääriä tietoja, kun sen sijaan länsimaalainen joukkoviestintä perustuu liberaaliin teoriaan yksilön vapaudesta päättää saamiensa tietojen käytöstä. Wiion ja Hemánuksen näkemykset edustavat hyvin vuosikymmenen henkeä viestintäpoliittisessa keskustelussa, vaikkakin ne olivatkin ennen kaikkea osa teoreettista ja tieteellistä debattia. Hemánuksella sekä Tampereen yliopiston tiedotusopin professorilla Kaarle Nordenstrengillä oli keskeinen rooli uusien toimittajien koulutuksessa Suomessa 1970-luvulla, mikä väistämättä heijastui myös Yleisradioon. Vastaava asetelma sulautui viestintään Nortamon määrittelemillä eri sektoreilla eikä se siis siten ollut vain professorien välistä teoreettista keskustelua, vaan heijasteli laajemmin yhteiskunnan kehitystä suuremmassa kuvassa.

Mikä merkitys edellä kuvatulla puolueiden viestintäpolitiikan aktivoitumisella sekä laajemmin yhteiskunnan eri sektoreiden välisellä vastakkainasettelulla on ollut Yleisradion ohjelmatoimintaan ja tv-uutisiin? Kyseessä on ollut ennen kaikkea kehityskulku 1960-luvun jäsentymättömästä liikehdinnästä kohti 1970-luvun puolueisiin sidottua järjestäytyneisyyttä. Vapaudet ohjelmatoiminnan kehittämisessä ja suuntaamisessa rajoittuivat, kun kuvaan astui parlamentaariseen tasapainoon perustuva hallintoneuvosto, jonka ohella poliittinen ilmapiiri kiristyi entisestään. On väistämätöntä, että poliittinen ote sekä ohjaus Yleisradion toiminnasta vahvistuivat siirryttäessä uudelle vuosikymmenelle. Muutos mahdollisti puolueiden aiempaa suuremmat vaikutusmahdollisuudet. Tämä ei välttämättä tarkoittanut suoranaista ohjausta, vaan esimerkiksi jo aiemmin mainittujen ”oikeuden henkilöiden” palkkaamista tehtäviin, joilla oli merkitystä toiminnan ja erityisesti sisällön näkökulmasta. Ennen kaikkea ymmärrys viestintäpoliittisesta aktivoitumisesta ja yhteiskunnan vastakkainasettelusta on tärkeää, jotta meillä on mahdollisuus tehdä tulkintoja ja johtopäätöksiä Yleisradion ja tv-uutisten toiminnasta ja ohjelmasisältöjen valinnoista. Ajan hengen ymmärtäminen on avain hedelmälliseen analyysiin.

2.3. Suomettumisen aikakausi

Kuvailtaessa Yleisradion toimintaa ja 1970-luvun ilmapiirin vaikutusta siihen on tähän mennessä käsitelty pitkälti poliittisten puolueiden ja liikehdinnän vaikutuksia viestintään. Toisena keskeisenä vaikuttimena Yleisradioon on aiemmin kuvatun lisäksi ollut ulkopoliitikka ja erityisesti Neuvostoliitto, johon Suomella oli toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta lähtien aina maan romahtamiseen saakka poikkeuksellinen suhde. Puoluepolitiikka, yhteiskunta ja Neuvostoliiton vaikutus eivät ole toisistaan irrallaan olevia toimijoita, vaan nivoutuvat yhteen lähes kaikilla

yhteiskunnan osa-alueilla. Neuvostoliiton vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan tapahtui hyvin laajalla sektorilla ja tästä viestintäpoliittinen osa-alue on ainoastaan murto-osa. Mielenkiintoa juuri viestintää kohtaan lisää kuitenkin se, että sillä on ollut merkittävä vaikutus kansalaisten mielikuvaan Neuvostoliitosta osana suomalaisen yhteiskunnan rakentamista. Viitataan tällä aiemmin esiin nostamaani television rooliin uutena viestintävälineenä ja erityisesti Yleisradion lähes monopolin omaiseen asemaan tuottaa ja lähettää ohjelmia, kuten tv-uutisia.

Neuvostoliiton vaikutus suomalaiseen viestintäpolitiikkaan ja Yleisradioon sekä tv-uutisiin ei kuitenkaan ollut sidoksissa vain puoluepolitiikkaan. Itse asiassa puoluepolitiikan päätökset saattoivat olla varsin itsenäisiä ja oman puolueen agendaan pyrkiviä, johon Neuvostoliitolla ei välttämättä ollut suurta merkitystä pois lukien siihen yhteydessä olleet puolueet, kuten Suomen kommunistinen puolue. Sen sijaan keskeiseksi nousee Suomen ja Neuvostoliiton yhteisestä menneisyydestä kumpuava erityislaatuinen suhde, jonka eräänlaisena lopputuloksena voidaan pitää niin kutsuttua suomettumista, jolla viitataan Neuvostoliiton intressien huomioimiseen päätöksenteossa. Suomettumista voidaan kuvailla myös myöntyväisyyspolitiikkana, joka sodanjälkeisessä tilanteessa oli sekä Neuvostoliiton että Suomen kannalta varsin myönteinen kompromissi molemmille. Myöntyväisyyspolitiikan ytimessä oli mukautuminen Neuvostoliiton etuihin turvallisuuspolitiikassa samalla säilyttäen Suomen pohjoismainen yhteiskuntajärjestelmä suurvaltapolitiikan ulkopuolella.⁷⁹

Suomettumisen perinteet maiden välillä liittyvät YYA-sopimukseen, joka solmittiin 6. huhtikuuta 1948. Sopimuksen perustana oli allekirjoittaneiden maiden välinen puolustusyhteistyö, johon liittyi erityisesti Suomen velvollisuus puolustaa Neuvostoliittoa, jos potentiaalinen hyökkäys tapahtuisi Suomen maaperän kautta. Myöhemmin sopimukseen maiden välillä lisättiin muun muassa teollisuusyhteistyötä, kaupankäyntiä ja kulttuurinvaihtoa.

YYA-sopimuksen henkeä pyrittiin noudattamaan yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Tämä heijastui väistämättä myös puoluepolitiikkaan ja puolueiden toimintaan. Suomen ja Neuvostoliiton välit tulehtuivat 1950-luvun aikana kärjistyen niin kutsuttuihin yöpakkasiin, kun Neuvostoliitto ilmoitti tyytymättömyytensä Suomen sisäpoliittiseen tilanteeseen. 1960-luvun alussa noottikriisi kiristi maiden välejä.⁸⁰ Tapaukset osoittivat, että sopimuksen hengessä on Suomen etujen mukaista toimia Neuvostoliiton edellyttämällä tavalla, jotta kehitys maiden välisissä suhteissa olisi suotuisaa. Tapaukset olivat osa kylmää sota, maailman kahtiajakoa, jonka välissä Suomi yritti sinnitellä ainakin nimellisesti puolueettomana valtiona. YYA-sopimus tarkoitti myös käytännössä sitä, ettei toisistaan

⁷⁹ Railo & Laamanen 2010, 293.

⁸⁰ Tulppo 1976, 221.

poikkeavia yhteiskuntajärjestelmiä voitu arvioida, vertailla tai kritisoida tasavertaisesti vielä 1980-luvun alkupuolellakaan, vaan kansalaisten oli tyydyttävä vaihtoehtoisiin lähteisiin.⁸¹

Neuvostoliittoa kuvattiin yleisesti hyvin kielteiseen sävyyn maailmansotien välisenä aikana suomalaisessa mediassa. Talvi- ja jatkosodan aikana valtiovallan intressinä oli luonnollisesti edelleen heikentää tuota kuvaa. Siksi lähtökohdat Neuvostoliiton maakuvan viestintään olivat 1950-luvun alussa varsin haasteelliset.⁸² YYA-sopimuksen hengessä suomalaisen median tuli tehdä täyskäännös Neuvostoliittoa käsittelevässä uutisoinnissaan. Neuvostoliittokuvaa Suomessa vaalimaan perustettiin Suomi-Neuvostoliitto-Seura (SNS), joka ottikin herkeämättä kantaa median toimintaan. Seuran muistiossa vuodelta 1971 todetaan, että Suomesta löytyy yhä edelleen piirejä, jotka eivät hyväksy Suomen ja Neuvostoliiton lämpimiä ja yhä kehittyviä naapurisuhteita. Neuvostovastaisuutta on muistion mukaan ilmennyt erityisesti tiedotustoiminnassa, jonka seurauksena seuran edustajat vierailivat myös valtiojohdon luona pyytämässä, että se kieltäisi kaiken neuvostovastaisuuden Suomessa ja erityisesti suomalaisessa mediassa.⁸³

Yleisradio sidottiin Itä-Eurooppaan ja Neuvostoliittoon myös kansainvälisen radio- ja televisioliitto OIRT:n kautta. Organisaatio perustettiin vuonna 1926, jolloin siihen liittyivät maat laajalti niin idästä kuin lännestä. Kuitenkin vuonna 1950 läntiset maat irtautuivat järjestöstä ja perustivat Euroopan yleisradiounionin EBU:n. Poikkeuksena oli Suomi, joka liittyi uuteen järjestöön, mutta säilytti jäsenyytensä myös OIRT:ssä. Suomen lisäksi vanhaan liittoon jääneet maat kuuluivat pääosin niin sanottuun itäblokkiin. Vanhassa liitossa Suomen lisäksi jatkoivat esimerkiksi Neuvostoliitto, Puola, Romania, Tšekkoslovakia sekä Unkari.⁸⁴ Näin Suomi toteutti kokonaisuudessaan puolueettomuuspolitiikkaansa pitämällä sekä Neuvostoliiton että läntiset maat tyytyväisinä. Käytännössä Yleisradion ja Neuvostoliiton välistä toimintaa määrittivät lähemmin kuitenkin Neuvostoliiton tv- ja radiokomitean sekä uutistoimisto Novostin kanssa solmitut yhteistyösopimukset, jonka pohjalta 1970-luvun puolivälissä Moskovaan perustettiin Yleisradion toimisto sekä muita erinäisiä vakansseja toteuttamaan Neuvostoliiton ja Suomen yhteistyöpöytäkirjoissa sovittuja ohjelmahankkeita.⁸⁵ Jo ennen tätä Yleisradiossa pyrittiin lisäämään Neuvostoliittoa käsittelevää ohjelmistoa ja tuotantoa. Vastaavasti Neuvostoliitto pyrki Yleisradion kanssa solmituissa yhteistyösopimuksissa määrittelemään pitkälti sen, että sen näkökulmasta

⁸¹ Salminen 2004, 160.

⁸² Uskali 2003, 56.

⁸³ Uskali 2003, 353.

⁸⁴ Tulppo 1976, 243.

⁸⁵ Yleisradion vuosikirja 1975–1976, 218.

ainoastaan ”oikeaa tietoa” esitettiin suomalaisessa televisiossa ja radiossa. Tämä onnistuikin hyvin, sillä ohjelmien tekeminen Neuvostoliitossa oli varsin säädeltyä.⁸⁶

Esimerkiksi Mainostelevisiion pitkäaikainen toimitusjohtaja Pentti Hanski on elämäkertateoksessaan nostanut esiin esimerkkejä ohjelmista, joiden toteuttaminen epäonnistui tai oli muuten haastavaa ulkopoliittisista suhteista johtuen. MTV toimi aina 1990-luvun alkuun asti Yleisradion alaisena vuokraten siltä ohjelma-aikaa ja oli näin ollen olennainen osa Yleisradion rahoitusta. Ohjelmapoliittinen valvonta kosketti myös Mainostelevisiion sisältöjä, joissa erityisesti kaupallista sisältöä kavahdettiin. Elämäkerrassaan Hanski kertoo esimerkiksi syksyllä 1962 suunnitellusta Mannerheimin ristin ritareista kertovasta ohjelmasta, jonka MTV jätti toteuttamatta noudattaakseen Yleisradion ohjelmatoiminnan periaatteita. Samoin pitkiä keskusteluita käytiin Jääkärien tie -dokumenttisarjan toteuttamisesta. Ohjelman tekeminen oli mahdollista, mutta epävarmuutta aiheuttivat sen suuret kustannukset ja mahdollinen ohjelman esittämisen estäminen poliittisista syistä johtuen.⁸⁷ Yleisradion ohjelmajohtaja Pekka Silvola on myöhemmin todennut, että erityisesti Neuvostoliiton edustajat olivat tyytymättömiä MTV:n ohjelmatarjontaan ja siihen, että se esitti laajasti länsimaalaista ohjelmaa, kuten amerikkalaisia elokuvia. Vastaavasti Yhdysvaltojen suurlähetystö totesi ohjelmiston olevan painottunut liialliseen neuvostomyönteisyyteen ja kielteiseen kuvaan Yhdysvalloista.⁸⁸ Tasapainoilu kahden suurvallan välissä oli ajoittain siis hyvin hankalaa.

Yleisradiossa Neuvostoliittoa käsiteltiin muun muassa Näin naapurissa -ohjelmasarjassa, jota on luonnehdittu muun muassa liturgiseksi neuvostonäkemyksiä myötäileväksi ohjelmaksi. Vastaavasti lehdistössä kohua aiheutti Reino Paasilinnan tv-ohjelma Kolhoosi Itä-Siperiassa vuodelta 1971.⁸⁹ Suuressa osassa ohjelmista Neuvostoliittoa käsiteltiin tavalla, josta tavallisen katsojan oli vaikeaa erottaa oikeaa tai valheellista tietoa. Myöhemmin osa Yleisradion toimittajista on kertonut vilpittömästi uskoneensa sisältöön, jota Neuvostoliitosta tuli eri reittejä pitkin toimitukseen.⁹⁰ Vaikeudet Neuvostoliiton käsittelyssä Yleisradion ohjelmissa liittyivät myös rajoituksiin, sääntöihin ja sopimuksiin. Yleisradiossa oli halukkuutta tehdä laaja-alaisia ohjelmia Neuvostoliitosta ja sen yhteiskunnan eri osa-alueista, mutta useimmille hankkeille ongelmaksi muodostui se, miten Neuvostoliitto niihin suhtautui. Neuvostoliittoa koskevien ohjelmien toteuttaminen tapahtui neuvostoliittolaisen ohjauksen mukaisesti ja yhteistyössä edettiin heidän ehdoillaan. Esimerkiksi ohjelma, jossa olisi kuvattu tavallisen neuvostoliittolaisperheen elämää, osoittautui mahdottomaksi.

⁸⁶ Salokangas 1996, 324.

⁸⁷ Hanski 2001, 157 & 159.

⁸⁸ Perna 2009, 134.

⁸⁹ Salminen 2004, 181.

⁹⁰ Haapala 2019, 28–29.

Pyyntöön ohjelmasta todettiin vastineessa, että kyseiseen ohjelmaan osallistuva neuvostoliittolaisperhe olisi enemmän tai vähemmän epänormaali. Lisäksi vedottiin vahvaan yksityiselämän suojaan.⁹¹

3. TV-uutiset osana ulkopoliitikkaa

Neuvostoliiton ja Suomen ulkopoliittiset suhteet ovat kiistattomasti vaikuttaneet Yleisradion ohjelmatoimintaan eikä tv-uutiset poikennut tästä. Eino S. Revon pääjohtajakaudella tv-uutisia kehitettiin voimakkaasti ja toimitus kasvoi. 1960-luvun alkupuolella uutisoinnissa seurattiin STT:n sekä radion uutistoiminnan viitoittamalla tiellä. Samaan aikaan Yleisradio aloitti oman uutishankinnan.

Yleisradion tv-uutisista muodostui erityisesti 1960- ja 1970-luvulla virallisen Suomen tiedonantokanava. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että Kekkonen johtamaa Suomen ulkopoliitikkaa käsiteltiin varsin suppeasti eikä sitä kohtaan esitetty kritiikkiä. Tv-uutiset välittivät kuvaa maailmasta, jossa Neuvostoliitto esitettiin varsin kiiltokuvamaisena, Suomelle ystävällismielisenä yhteistyökumppanina, kun sen sijaan Yhdysvallat esitettiin erityisesti Vietnamin sodan yhteydessä varsin negatiivisessa valossa. Länsi-Eurooppa sijoittui tällä akselilla lähemmäksi Yhdysvaltoja sillä erotuksella, että Länsi-Euroopan maissa oli myös piirteitä ja ominaisuuksia, jotka olivat tavoittelun arvoisia myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Neuvostoliiton lisäksi muita itäblokkiin kuuluneita maita ei juurikaan tv-uutisissa käsitelty, mikä oli pitkälti seurausta maiden omasta haluttomuudesta sallia journalismi omalla alueellaan.⁹² Poikkeuksena tähän oli Tšekkoslovakia, jonka uudistumispyrkimykset ja Prahan kevät 1968 olivat aiheita, joita ei tv-uutisissa voitu täysin sivuuttaa niiden uutisellisen painoarvon vuoksi.⁹³ Myöhemmin tätä uutisointia on kuitenkin kritisoitu sen antaman puutteellisen tai jopa virheellisen kuvan vuoksi.

Presidentti Urho Kekkosella oli voimakas rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Kekkonen edusti näkyvintä osaa suomalaisesta ulkopoliitikasta ja noottikriisin seurauksena 1960-luvun aikana hän henkilöityi Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden takuumieheksi. Poliitikassa elettiin kuohuvia aikoja niin 1960- kuin 1970-luvulla, mutta Kekkonen kuvaan kansalaisten silmissä ne eivät vaikuttaneet – ainakaan kielteisessä valossa.⁹⁴ Ensisijaisesti kyse oli siitä, ettei Neuvostoliittoa käsitelty juurikaan kriittisessä valossa ja Kekkonen nautti samaa suojaa suhteiden ylläpitäjänä.

⁹¹ Salokangas 1996, 324.

⁹² Pernaa 2009, 103.

⁹³ Pernaa 2009, 102.

⁹⁴ Pernaa 2009, 180.

Käytännössä ensimmäinen tv-uutisten tilaisuus testata Kekkonen ulkopoliittisia kykyjä tapahtui vuonna 1961, kun niin kutsuttu noottikriisi puhkesi Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Se oli samalla myös tv-uutisten ensimmäinen suuri ja merkittävä uutinen, jolla koeteltiin toimituksen kykyä käsitellä poliittisesti merkittäviä tapahtumia. Noottikriisin taustalla oli Neuvostoliiton pyrkimys sotilaallisiin neuvotteluihin Suomen kanssa, joka Suomessa koettiin uhkaavana yhteiskuntajärjestystä ja itsenäisyyttä kohtaan. Itse noottikriisin ratkaisu oli lopulta varsin maltillinen kompromissi, josta Kekkonen sai sulan hattuunsa. Tv-uutisissa noottikriisi näyttäytyi myös varsin neutraalina. 1960- ja 1970-luvulla media suhtautui yleisesti poliitikkoihin pääosin kunnioittavasti, mikä näkyi myös Noottikriisin käsittelyssä.⁹⁵ Suomea Neuvostoliitossa edustamassa ollut Ahti Karjalainen luki ennalta kirjoitetun lausunnon Seutulän lentokentällä paluunsa yhteydessä, eikä tv-uutisissa nähty tarvetta tätä laajemmalle käsittelylle. Nootin sisältö tai sen ulkopoliittinen merkitys jäi lähes kokonaan käsittelyn ulkopuolelle ja uutisoinnissa tyydyttiin virallisiin lausuntoihin ja tiedonantoihin.⁹⁶

Huippunsa Kekkonen aika Suomen johdossa sai vuonna 1973, kun hänet valittiin jatkokaudelle poikkeuslailla. Käytännössä koko suomalainen puoluekenttä asettui tukemaan poikkeuslakia, joka kuvaa hyvin Kekkonen asemasta suomalaisessa politiikassa. Erityisesti painoarvoa annettiin hänen henkilökohtaisille idänsuhteille, joiden nähtiin olevan korvaamattomia muuten epävarmassa poliittisessa tilanteessa. Kekkonen valta ulottui kaikkialle. Tv-uutisten ja suomalaisen mediakentän kannalta tämä tarkoitti sitä, ettei Kekkonen valtaa, toimia tai vaikutusta ollut syytä kyseenalaistaa. Olennaista oli, ettei Suomen ulkopoliittisten suhteiden kiiltokuvaa vahingoitettu.⁹⁷

Jossain määrin kuitenkin myös kritiikkiä ja arvostelua esitettiin mediassa 1960- ja 1970-luvulla. Olennaiseksi tekijäksi nousee kuitenkin se, miten kritiikki Kekkostä ja Suomen ulkopoliittista linjaa kohtaan naamioitiin eri tiedotusvälineissä. Vuonna 1973 ruotsalaislehti Dagens Nyheter julkaisi artikkelin, jossa tuotiin esiin tietoja Kekkonen ja Neuvostoliiton johtajan Leonid Brežnevin välisistä keskusteluista. Tapaus tunnetaan niin sanottuna Zavidovo-vuotona. Muistio vuodettiin todennäköisesti tarkoituksella juuri ruotsalaislehden Suomen kirjeenvaihtajalle Tor Högnäsille, sillä suomalaiselle medialle vuodettuna sitä tuskin olisi julkaistu ainakaan sellaisenaan. Vuodon seurauksena niin kirjeenvaihtaja Högnäs kuin lukuisat poliitikot joutuivat kuulusteluihin ja osa jopa syytteisiin.⁹⁸ Tapaus oli sinänsä jatkoa pidempiaikaiselle perinteelle, jossa kritiikkiä naamioitiin vaihtoehtoisilla tavoilla. Uutisvinkkien tai tiedon jakaminen ulkomaalaisille sanomalehdille oli tyypillistä, mutta kritiikkiä voitiin esittää myös kotimaisessa mediassa käyttämällä kiertoilmaisuja.

⁹⁵ Perna & Pitkänen 2006, 17.

⁹⁶ Perna 2009, 35; 37; 38.

⁹⁷ Väisänen 1992, 23.

⁹⁸ Väisänen 1992, 27.

Esimerkiksi Neuvostoliittoon liittyvässä kritiikissä käytettiin fraaseja, kuten ”ruotsalaislehtien mukaan” tai ”Saksassa huhutaan”. Tämä oli alkujaan peruja jo toisen maailmansodan aikaisesta Suomesta. Erityisesti sodan päättymisen jälkeen suomalainen mediakenttä oli haasteen edessä neuvostosensuurin kanssa. Tietojen vuotaminen ei ollut yksin vain Kekkonen poliittisten vastustajien toimintaa, vaan myöhemmin on spekuloitu vuotojen lähteeksi myös Kekosta itseään, jonka tarkoituksena on ollut ilmeisesti vahvistaa asemaansa Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden avainhenkilönä.

Kekkonen presidenttikauden lähestyessä loppuaan 1970-luvun loppupuolella näkyi tämä myös tv-uutisissa. Kekosta nähtiin ruudussa aiempaa vähemmän ja yleensä vain virallisten tilaisuuksien yhteydessä. Jälkikäteisesti voidaan arvioida, että niissä harvoissa lähetyksissä, joissa Kekkonen esiintyi, on jo olemassa viitteitä hänen terveydentilansa heikentymisestä. Toimituksessa ja yleisesti suomalaisessa mediassa oli varsin tarkka kuva siitä, millaisessa terveydentilassa Kekkonen toimikautensa lopussa oli, mutta tästä raportoinnin ei katsottu olevan tv-uutisten tehtävä.⁹⁹

Presidentti Kekkonen nautti median huomiota läpi 1960- ja 1970-luvun. Hänen kuvaansa Neuvostoliiton suhteiden ylläpitäjänä vahvisti lukuisat eri tv-uutisissa esitetyt tilaisuudet, jotka samalla liittyivät vahvasti suomalaisille viestittävään kuvaan Neuvostoliitosta. Kekkonen oli kuvissa läsnä usein silloin, kun juhlittiin Neuvostoliiton tai Neuvostoliiton ja Suomen yhteisiä juhlapäiviä. Myöhäisuutisten lähetyksessä 19. joulukuuta 1976 Kekkonen puhuu pitkään Neuvostoliiton johtajasta Leonid Brežnevistä. Kekosta ei uutisjutussa haastatella, vaan hän puhuu itsenäisesti suoraan kameralle ja näin ottaa suoran kontaktin katsojaan ja samalla hallitsevan roolin lähetyksessä uutisankkurin tai toimittajan tapaan. Puheen syynä on Brežnevin 70-vuotissyntymäpäivän juhlinta. Uutisjutussa Kekkonen kuvailee Brežnevin olevan muun muassa älyllisesti rehellinen ja täydellisesti avoin ihminen. Kekkonen toteaa, että Brežnev on puolustanut kunnialla omaa maataan, ja että hänet tunnetaan nykyään rauhan asiaa ajavana valtiomiehenä. Kekkonen korostaa, että Brežnevin johdolla Neuvostoliitto on tehnyt suuria palveluksia kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden varmistamiseksi. Lopuksi Kekkonen onnittelee Brežneviä tämän merkkipäivänä.¹⁰⁰ Tämä esimerkki Kekkonen medianäkyvyydestä kuvastaa hyvin sitä, millä tavalla Neuvostoliiton ja Suomen väliset suhteet ovat henkilöityneet juuri Kekkoseen.

Yksittäisten juhllallisuuksien ja muistamisten lisäksi tv-uutisille tärkeitä tapahtumia olivat YYA-sopimuksen vuosipäivä huhtikuussa ja erityisesti sen 30-vuotista olemassaoloa juhlistanut

⁹⁹ Pernaa 2009, 197; RTVA-aineisto 1979.

¹⁰⁰ RTVA Myöhäisuutiset 19.12.1976.

juhlaviikko huhtikuussa 1978. Lisäksi tv-uutiset välittivät kuvaa Pariisin rauhansopimuksen 30-vuotisjuhlallisuuksista Helsingin Kulttuuritalolta helmikuussa 1977. Myös tällöin tv-uutisissa esitettiin osa juhlapuhujana toimineen presidentti Kekkonen puheesta.¹⁰¹ Muita merkittäviä päiviä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa olivat Lokakuun vallankumouksen juhlallisuuudet sekä Rauhanpuolustajien 30-vuotisjuhlat Helsingissä huhtikuussa 1979.¹⁰² Tyypillisesti juhlapäivien raportoinnissa nostettiin esiin juhlittavan tapahtuman kuten sopimuksen allekirjoittamisen tai vallankumouksen merkitys. Kuvakerronnassa erityisesti Neuvostoliitossa kuvatussa materiaalissa korostuivat suuret entisten johtajien kasvokuvat, koristellut rakennukset, suuri väkimäärä ja mahtavat paraatit. Pääsääntöisesti tässä kuvastossa tapahtumapaikkana toimi Moskova ja Kremlin ympäristö, jossa esimerkiksi paraatit otettiin vastaan.¹⁰³ Neuvostoliitossa kuvatusta materiaalista erityisen teki se, että sen tekoprosessia valvottiin pääsääntöisesti hyvin tarkasti, jos se ei ollut Neuvostoliiton tv- ja radiokomitean itsensä tuottamaa ja toimittamaa materiaalia. Ulkomaalaisten kameraryhmien mukana kulki Neuvostoliiton edustaja, jonka tehtävänä oli varmistaa, ettei kameroiden filmille kuvattu Neuvostoliiton maakuvaa vahingoittavaa materiaalia. Kuvaaminen saatettiin keskeyttää esimerkiksi ”riittävän valon puutteeseen”. Vaihtoehtoisesti pitkiä ruokajonoja kiellettiin kuvaamasta, koska mukana kulkeneen sensorin mukaan vallankumouksen juhlapäivä oli lähestymässä ja jonot johtuivat kansalaisten varautumisesta tämän päivän juhlintaan.¹⁰⁴

3.1 Toimitustyö muuttuu

Tunnettu suomalainen ja kansainvälisen mediakentän tänä päivänä varsin värikkäänä ja monipuolisena. Se ei kaihda kirjoittaa artikkeleita kriittiseen sävyyn eivätkä yksittäiset ihmiset, kuten poliitikot, nauti sen varauksetonta suosiota. Toimitustyön perinteet ja toimittajat heijastelevat vahvasti aikaansa ja toisaalta yhteiskunnan muutosta. Eräänlainen liberalisaatio suomalaisessa yhteiskunnassa on kulkenut 1960-luvun alusta alkaen tähän päivään saakka ja läpäissyt yhteiskunnan eri kerrokset ja osa-alueet – niin myös journalismin ja median erityisesti 1980-luvulta alkaen.

1960-luvun radikaali liikehdintä ja uuden sukupolven esiinmarssi heijastui suomalaiseen mediakenttään. Poliitikkojen ja toimittajien välisissä suhteissa ei kuitenkaan tapahtunut ratkaisevia muutoksia ennen 1970-luvun loppua. Poliitikot nauttivat eräänlaista kunnioitusta niin toimittajien kuin kansan keskuudessa varsinkin verrattuna tähän päivään, jolloin medially on mahdollisuus

¹⁰¹ RTVA Uutiset ja sää 10.2.1977.

¹⁰² Ks. esim. Perna 2009, 182.

¹⁰³ Ks. esim. RTVA Uutiset ja sää 2.11.1978.

¹⁰⁴ Uskali 2003, 359.

käsitellä poliitikkoja haluamallaan tavalla. Kriittistä suhtautumista poliitikkoja kohtaan 1960- ja 1970-luvulla ei juuri ollut, vaan kyse oli enemmän yhteistyöstä tai yhteistoiminnasta. Tämän taustalla olivat esimerkiksi vahva puoluelehdistö sekä toimitustyön historia ja siihen kytkeytyvä kulttuuri. Toimittajien ja poliitikkojen suhteet heijastivat siis pitkälti laajemmin omaa aikaansa.¹⁰⁵ Poliitikkojen ja Yleisradion välisestä erityislaatuudesta suhteesta kertoo myös se, että Yleisradiossa työskentely toimi monelle ponnahduslautana politiikkaan. Tällaisia henkilöitä ovat muun muassa Esko Juhani Tennilä, Paavo Väyrynen sekä Pertti Salolainen.¹⁰⁶

1970-luvun alussa puolue- ja ulkopoliittikkaan sidoksissa ollut uutistoiminta lisääntyi. Vuosikymmenen alussa Aarne Tannisesta tuli tv-uutisten uutispäällikkö. Valintaa perusteltiin muun muassa sillä, että Tanninen oli ”Moskovan hyväksymä” sekä ”vasemmistosta irrallaan” oleva henkilö. Tannisella oli jo aiempaa kokemusta Neuvostoliiton kanssa työskentelystä ollessaan Uuden Suomen Moskovan kirjeenvaihtajana 1950- ja 1960-lukujen taitteessa.¹⁰⁷ Yleisradioon haluttiin uutispäällikkö, jolla olisi kyky suitsia toimituksen ristiriitaisia näkemyksiä samalla noudattaen virallista ulkopoliittista linjaa. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden lisääntymisestä huolimatta itse toimitustyössä politiikka ei näytellyt jatkuvaa roolia. 1970-luvulla puolueiden ja ideologioiden välinen debatti käytiin pääasiassa aamun uutiskokouksissa, joissa voitiin keskustella eri uutisaiheisiin valittavissa lähestymiskulmista. Tässä vaiheessa toimituksella oli näennäisesti laaja vaikutusmahdollisuus siihen, millaisia uutisia ja näkökulmia käsitellään. Kun tekijät, näkökulma ja aiheeseen liittyvät haastateltavat oli sovittu, jäi tosiasiasa vastuu uutisjutun tekemisestä toimittajalle.¹⁰⁸ Yksittäisen toimittajan suorittamassa työssä jäi mahdollisuus myös henkilökohtaisten mieltymysten painottamiselle itse reportaasissa. Lopulta uutisjutun lähettämistä vastuussa olivat uutispäällikön lisäksi toimitussihteeri. Tarkastuksen alaisia ohjelmia eivät kuitenkaan olleet presidentin, puhemiehen, pääministerin tai eduskunnan istuntojen puheet eivätkä uskonnolliset puheet tai suorat lähetykset.

Toimittajien puoluekannat läpäisivät suomalaisen puoluekentän täysin. Ikäjakaumassa erityisesti nuorten toimittajien keskuudessa vallitsi sympatiaa vasemmistopuolueita kohtaan, johon vaikutti erityisesti Vietnamin sodan tiivis seuraaminen.¹⁰⁹ Toimittajien puoluekantojen pohdinta oli kiihtyneen keskustelun yksi tavallisimmista ja toistuneimmista puheenaiheista. Vuoden 1977 tammikuussa Uusi Suomi julkaisi selvityksen Yleisradion toimittajien poliittisista kannoista:

¹⁰⁵ Väisänen 1992, 28.

¹⁰⁶ Kortti 2007, 129.

¹⁰⁷ Pernaa 2009, 121.

¹⁰⁸ Pernaa 2009, 173.

¹⁰⁹ OTS 1972, 12.

Taulukko 1. Arvio Yleisradion toimittajakunnan poliittisesta jakautumisesta vuonna 1977.

YLE:n värikartta						
Ohessa arvio Yleisradion nykyisen toimittajakunnan poliittisesta jakautumisesta:						
	SKP/ SKDL	SDP	Muu vas.	Kesk. ¹⁾	Porv.	Muu
Aluetoimitukset	15	30	9	13	13	23
Radiouutiset	2	16	10	3	8	1
TV-uutiset	2	7	3	3	5	10
Ulkomaankirjeenv.	3	5	3	1	4	9
Opetusohjelmat	7	10	—	1	6	1
Radio 1/puheos.	1	7	3	2	7	
Radio 2/puheos.	4	7	1	1	1	2
TV 1/ohjelmatoim.	7	18	14	3	23	1
TV 2/ohjelmatoim.	3	16	9	3	13	8
Ruotsalaiset yks.	7	5	16	12 ¹⁾	7	9
Mainos-TV	8	3	12	4	17	2
Yhteensä	59	124	80	37 (12)	104	66
%	12%	26%	17%	7%	22%	13%
Vasemmisto yhteensä 56 %.						
¹⁾ Ruotsinkielisissä ohjelmayksiköissä RKP.						

Lähde: Uusi Suomi 23.1.1977.

Taulukko osoittaa, että erityisesti tv-uutisissa noin 40 prosenttia toimittajista oli poliittisesti vasemmalla. Noin 30 prosenttia tunnistettiin keskustan tai porvareiden kannattajiksi ja jopa kolmasosa toimittajista luokiteltiin muiden poliittisten suuntauksien kannattajiksi. Taulukon sisältämien tietojen paikkaansa pitävyyteen kannattaa suhtautua varauksella, sillä Uusi Suomi oli poliittisella 70-luvulla ennen kaikkea kokoomuksen ja oikeiston äänenkannattaja. Taulukko osoittaa kuitenkin ennen kaikkea sen, kuinka poliittisesta suuntauksesta ja puoluetäustasta huolimatta uutistoimituksessa vallitsi yhteisymmärrys siitä, millaista uutisointia ulkopoliittisesti arkaluontoisista aiheista voidaan tehdä. Sen sijaan sisäpoliittisiin uutisiin, kuten työtaisteluihin ja työsopimusneuvotteluihin liittyvissä uutisissa käytiin laajemmin keskustelua siitä, millainen näkökulma aiheeseen tulisi ottaa.

Olennessa roolissa tv-uutisten Neuvostoliitosta välittämän kuvan luonnissa olivat Yleisradion Moskovan kirjeenvaihtajat. Kirjeenvaihtajan työ Moskovassa oli ennen kaikkea poliittisesti herkin näyttämö, sillä Neuvostoliitosta välitettävällä viestillä oli tärkeä rooli maakuvan lisäksi suomalaisen ulkopoliittikan ja Neuvostoliiton kanssa tehtävän yhteistyön takuuna. Pitkälti Yleisradio tukeutui 1960- ja vielä 1970-luvun alussa oman kirjeenvaihtajansa lisäksi myös esimerkiksi Kansan uutisten tai Uuden Suomen kirjeenvaihtajiin. Kirjeenvaihtajat tekivät juttuja pääosin radioon, mutta 1960-luvun kuluessa myös kasvavassa määrin televisioon. Muiden julkaisukanavien kirjeenvaihtajien käytön taustalla oli ennen kaikkea painetun median vakiintuneet käytännöt ja perinteet sekä

uutistoiminnan vaihteellinen käynnistyminen, joka jatkuvasti etsi omaa tapaansa tehdä journalismia. Tärkeänä osana Neuvostoliiton uutisointia oli myös kotitoimituksen venäjän kieltä osaavat toimittajat.¹¹⁰

Kirjeenvaihtajajärjestelmän käynnistyessä ensimmäisenä täytettiin maailmanpoliittisesti tärkeät keskuskeskukset, kuten Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Yleisradio sai oman kirjeenvaihtajansa Moskovaan vuonna 1965. Melko nopeasti vakanssi avattiin myös Lontooseen. Ensimmäisenä Yleisradion kirjeenvaihtajana aloitti Aarre Nojonen, joka oli SKP:n jäsen ja myös Neuvostoliiton hyväksymä kirjeenvaihtaja. Hänen seuraajakseen vuonna 1969 nimitettiin sosiaalidemokraattinen Juhani Lindström.¹¹¹ Vielä 1960-luvun aikana kirjeenvaihtajien nimitys oli melko yksinkertainen prosessi vaikka valittaville henkilöille tulikin saada hyväksyntä Neuvostoliiton virallisilta tahoilta. Sen vahvalla halulla vaikuttaa ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien valintaan oli pääasiassa kaksi syytä. Ensinnäkin Neuvostoliitto piti ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia oman maansa virallisina edustajina, jotka toteuttivat sen ulkopoliittikkaa. Oikean ideologisen näkemyksen omaavan kirjeenvaihtajan oletettiin helpommin olevan ohjailtavissa ja tekevän itsenäisesti päätöksiä, jotka johtaisivat Neuvostoliiton maakuvan kannalta oikeaan lopputulokseen. Toiseksi Neuvostoliitto piti ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia potentiaalisina vakoojina. Suomen tapauksessa Suomen kommunistisen puolueen (SKP) piti hyväksyä Yleisradion kirjeenvaihtajiksi nimitettävät henkilöt. Tällä tavoin voitiin tehtävään valita poliittisilta näkemyksiltään oikeita henkilöitä, jotka tiedettiin ja tunnettiin luotettaviksi. Kaiken kaikkiaan tavoitteena oli haalia kirjeenvaihtajiksi sellaisia henkilöitä, joita voitiin tarvittaessa ohjailta toimitustyössä oikeaan suuntaan.¹¹²

Lindströmin seuraajan valintaa alettiin valmistella syksyllä 1974, kun Yleisradion johdolle Suomessa kävi ilmi Lindströmin sekaantuneen omissa liiketoimissaan Neuvostoliitossa.¹¹³ Ehdokkaiksi ilmoittautuivat jo aiemmin Moskovassa palvellut Aarre Nojonen sekä uudet hakijat Reijo Nikkilä sekä Sisko Kiuru. Kaikkia kolmea hakijaa yhdistävänä tekijänä voidaan pitää SKP:n jäsenyyttä. Kiuru edusti SKP:n enemmistösiipeä, kun sen sijaan Nojonen ja Lindström olivat vähemmistössä. Selvää alusta alkaen oli se, ettei sellaisten toimittajien kannattanut hakea tehtävään, joilla ei puoluekirjan lisäksi ollut Neuvostoliiton hyväksyntää tehtävään. Vuoden 1974 kirjeenvaihtajan nimityksessä prosessiin vaikutti erityisesti se, kenen ehdokkaan taakse SKP päätti asettua. Nimitysprosessin alkumetreillä Nikkilä vetäytyi kisasta, sillä omien sanojensa mukaan hän sai soiton vasemmistopuolue SKDL:n pääsihteeriltä Aimo Haapaselta, joka kehotti Nikkilää luopumaan paikan

¹¹⁰ Uskali 2003, 353.

¹¹¹ Pernaa 2009, 137.

¹¹² Valkonen 1998, 11; 15.

¹¹³ HS 10.1.1975.

hakemisesta. SKP:n ja SKDL:n hyväksynyt tarkoittivat poikkeuksetta sitä, että niiden kannattamalla henkilöllä oli myös Neuvostoliiton hyväksyntä ja henkilö voitiin tosiasiallisesti nimittää tehtävään. Kokouksessaan SKP päätti lopulta asettua Nojosen taakse, mikä ei täysin vastannut Yleisradion johdon tahtotilaa asiassa. Yleisradio päätyi kompromissiratkaisuun ja nimitti tehtävään Nojosen ohella enemmistöön kuuluneen Sisko Kiurun. Neuvostoliitto ei kuitenkaan hyväksynyt Kiurua Moskovaan, mikä ilmeni ongelmana esimerkiksi asunnon hankkimisessa.¹¹⁴ Näin Nojonen otti yksin vastuun kirjeenvaihtajan tehtävästä.

Nojonen edusti kirjeenvaihtajana Neuvostoliiton maakuvan kannalta edullista linjaa. Nojosen raporteissa Neuvostoliitosta korostuivat maan taloudellisen tilanteen sekä kylmään sotaan liittyvien aiheiden selostus. Myös kulttuuriaiheet olivat esillä. Erityisesti kevään 1976 aikana Nojosen raporteissa Neuvostoliitosta nousivat esiin Neuvostoliiton puolustusbudjetin suunnitelmallisuus ja se, ettei Yhdysvallat ole kyennyt vastaamaan tähän niin kutsuttuun rauhantyöhön. Ennen kaikkea keskeisessä osassa Nojosen raporteissa oli Neuvostoliiton liennytysohjelma suhteessa läntiseen maailmaan, pääasiassa Yhdysvaltoihin.¹¹⁵ Kulttuuria käsittelevissä reportaaseissaan Nojonen tyytyi luettelemaan Neuvostoliiton saavutuksia kulttuurin eri saralla. Maaliskuussa 1976 Nojosen raportissa käsiteltiin Neuvostoliitossa ilmestyneitä kirjoja, joissa vastataan länsimaiden väitteisiin Neuvostoliiton epädemokraattisuudesta. Myöhemmin saman vuoden huhtikuussa Nojonen välitti tunnelmia Moskovan suuren teatterin juhluvuodesta, jota hän kuvaili maailman johtavaksi teatteriksi. Teatterin katsomo on Nojosen mukaan kuuluisa loistavasta akustiikastaan. Nojonen totesi lisäksi, että teatteri on esteettisessä mielessä yksi maailman kauneimmista.¹¹⁶ Säilyneet tallenteet kuvaavat hyvin keskeistä viestiä Nojosen toimittamissa katsauksissa. Neuvostoliitto esitetään lähes kritiikittä ja vastakkainasettelussa vastapuolena on aina Yhdysvallat. Superlatiivit ja Neuvostoliiton taloutta ja kulttuuria ylistävät termit olivat varsin yleisiä Nojosen tyylissä raportoida. Suomea koskevissa raporteissaan Nojonen välitti usein viestiä siitä, että Suomi on Neuvostoliitossa pidetty ystävyyskansana, jonka saavutuksista esimerkiksi ETYK-konferenssin merkitystä arvostetaan korkealle. Nojosen tekemistä jutuista kaikki eivät kuitenkaan päätyneet lähetykseen asti. Tv- uutisten päällikkönä Nojosen kaudella työskennellyt Yrjö Länsipuro on myöhemmin muistellut kuinka Moskovasta lähetettiin ”aivan uskomattomia juttuja”, jotka hyllytettiin yksinkertaisesti siksi, etteivät ne täyttäneet alkeellisimpiakaan toimitustyön sääntöjä.¹¹⁷

¹¹⁴ Pernaa 2009, 137; Uskali 2003, 354.

¹¹⁵ RTVA Myöhäisuutiset 18.2.1976

¹¹⁶ RTVA Myöhäisuutiset 15.4.1976

¹¹⁷ Pernaa 2009, 178.

Nojonen menehtyi yllättäen vuonna 1977 ja hänen seuraajakseen nimitettiin Reijo Nikkilä. Aiemmin Nikkilän nimitystä vastustettiin, mutta tuntemattomasta syystä nimitys Nojosen seuraajaksi oli nyt mahdollista. Nikkilä toimi Yleisradion kirjeenvaihtajana Neuvostoliitossa yksin aina 1980-luvun alkuun saakka.¹¹⁸ Nikkilä teki pesäeroa Nojoseen ja tässä tutkielmassa tarkasteltujen lähetysten valossa muutos on myös havaittavissa. Nojosen tyyli julistaa Neuvostoliiton paremmuutta väheni Nikkilän aikakaudella ja retorisisissa keinoissa siirryttiin tapaan, jossa asioita esitettiin ikään kuin rivien välissä. Lisäksi aiheissa tapahtui myös muutosta, eikä esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisestä kanssakäymisestä raportoitu enää yhtä taajaan. Sen sijaan huomio keskittyi Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin, kuten Kostamuksen ja Svetogorskin rakennusprojekteihin. Nikkilän aikakaudelle kirjeenvaihtajana osuivat myös Moskovan olympialaiset, johon liittyvistä teemoista, kuten kisa-alueen valmistelusta Nikkilä raportoi tosin varsin ylistävin sanakääntein.¹¹⁹ Kuten Nojosen niin myös Nikkilän kirjeenvaihtajakauden aikana Yleisradion uutistoimitus Suomessa jätti esittämättä joitakin reportaaseja. Tämä sai Nikkilän kyselemään jälkikäteisesti tekemiensä juttujen perään ja jos vastaus tv-uutisten toimituksessa ei tyydyttänyt Nikkilää, saattoi hän todeta SKP:n pääsihteerin Ville Pessin ottavan asian esiin Yleisradion hallintoneuvostossa.¹²⁰

Kirjeenvaihtajien oli työskennellessään Neuvostoliitossa helppo tyytyä asemaansa virallisen sanan välittäjinä. Suomesta Neuvostoliittoon siirryttäessä oli jo lähtökohtaisesti selvää se, ettei tv-uutisissa esitettäisi aiemmasta linjasta poikkeavaa materiaalia, kuten avointa kritiikkiä neuvostojärjestelmää kohtaan. Kirjeenvaihtajien tekemät valinnat eivät kuitenkaan määräytyneet lähtömaan yhteiskunnallisen ilmapiirin mukaan, vaan Neuvostoliitto piti myös itsenäisesti huolta siitä, etteivät ”väärää kuvaa” maasta kertovat reportaasit leviäisi ulkomaille. Suosiollista kaikille kirjeenvaihtajille oli jättäytyä Neuvostoliiton virallisen tiedotuksen varaan sen sijaan, että työssään olisi tehnyt poliittisia irtiottoja virallisesta linjasta. Propaganda-tasoa syvemältä tietojen kaivaminen oli tehty erittäin haastavaksi ja mikäli se olisikin onnistunut, oli joka tapauksessa otettava huomioon Suomen ulkopoliittiset intressit.¹²¹ Jo aiemmin nostin esiin Neuvostoliiton linjan esimerkiksi henkilöhaastatteluiden tekemisestä. Yhtään helpompaa ei ollut tavallisten moskvalaisten haastattelu kadulla. Tätä varten tarvitsi virallisen luvan, jonka yhteydessä varmistettiin se, että haastattelun tekijä sekä haastateltava olisivat lopputuloksen kannalta sopivia henkilöitä. Ongelmaksi muodostui myös vapaaehtoisten haastateltavien hankinta kadulta. Neuvostoliiton kansalaiset olivat varsin tietoisia

¹¹⁸ Pernaa 2009, 138; Uskali 2003, 356.

¹¹⁹ RTVA Uutiset ja sää 1.7.1979; 29.7.1979; 5.8.1979.

¹²⁰ Pernaa 2009, 178.

¹²¹ Pernaa 2009, 101.

maassa vallitsevista säännöistä, jotka koskivat maan kriittistä tarkastelua tai maan toimintaa vahingoittavia ajatuksia. Tämä johti siihen, ettei tavallinen kansalainen kokenut tarpeelliseksi vaarantaa omaa asemaansa suostumalla haastatteluun – olipa kyseessä sitten ulkomaalainen tai neuvostoliittolainen toimittaja.¹²² Neuvostoliitto teki myös vaikeaksi kuvamateriaalin hankinnan. Pääasiassa 1960- ja 1970-luvulla Neuvostoliittoon liittyvissä jutuissa käytetty kuvamateriaali oli esimerkiksi Neuvostoliiton Radio ja tv-komitean tuotantoa. Vuodesta 1974 eteenpäin Yleisradio sai kuvamateriaalia myös uutistoimisto APN:ltä. Tv-uutisilla olisi ollut edellytykset tuottaa myös omaa kuvamateriaalia juttuihin, mutta useassa tapauksessa kuvausluvan saaminen oli liian haasteellista. Helpompaa oli tyytyä viralliseen aineistoon sekä vanhaan uutisfilmiarkistoon.¹²³

Uuden Suomen kirjeenvaihtajana Neuvostoliitossa 1969–1973 työskennellyt Martti Valkonen on teoksessaan *Suomettaminen* jatkuu yhä (1998) todennut, että itesesensuurin harjoittaminen oli välttämätöntä, jotta työtä saattoi jatkaa normaalisti. Erona suomettumisen ja itesesensuurin välillä Valkonen näkee sen, että suomettuminen oli lähtökohtaisesti toimittajan oma valinta, jonka avulla saattoi edistää esimerkiksi omaa urakehitystä. Itesesensuuri sen sijaan oli lähes välttämätöntä työskennellä Neuvostoliitossa. Itesesensuuri näkyi vaikenemisena ja suomettuminen ”asioiden kaunisteluna”. Valkonen toteaa, että joistakin ongelmakohtista saattoi uutisoida sivulauseessa, mutta todennäköistä oli, että suurimmalle osalle lukijoista viittaus ei lopulta auennut. Valkosen mukaan kirjoittaessaan neuvostoyhteiskunnan demokratian ongelmista saattoi olla varma, että ”Tehtaankatu poisti varmistimen pistoolistaan, ja toimi kuin uusi maailmansota olisi alkanut”.¹²⁴ Tehtaankadulla Valkonen viittaa Neuvostoliiton suurlähetystöön Helsingissä. Ylipäätään toimittajat olivat kiinnostavia henkilöitä Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton suurlähetystöjen näkökulmasta. Tiedetään, että suurlähetystöt pitivät melko aktiivisesti yhteyttä erityisesti Yleisradion toimittajiin 1970-luvun aikana tavoitteenaan vaikuttaa lähetettävään sisältöön. Toimittajien piirissä näitä suurlähetystöjen kontaktihenkilöitä alettiinkin kutsua esimerkiksi termillä ”kotiryssä”. Suurlähetystöt vaihtoivat tietoja toimittajien kanssa ja kontaktiin pyrittiin päällikkötasolla saakka. Suurlähetystöjen lisäksi toimittajien suhteista oli kiinnostunut myös Suojelupoliisi, joka tarkkaili erityisesti diplomaattien ja toimittajien välistä kanssakäymistä.¹²⁵

Toimitustyön ja samalla kirjeenvaihtajuuden rooli muuttui lähestyttäessä 1970-luvun loppua. Vuosikymmenen loppupuolella keskusteluun nostettiin toimittajien valta ja vaikutusmahdollisuudet. Tähän keskeisenä vaikuttimena oli muun muassa se, että toimittajien roolin aktivoitua myös

¹²² Valkonen 1998, 19.

¹²³ Uskali 2003, 359.

¹²⁴ Valkonen 1998, 20 & 31.

¹²⁵ Pernaa 2009, 134 & 136.

kriittinen sävy alkoi samaan lisää tilaa viestimissä. Tätä ennenkin toimittajat olivat käyttäneet valtaansa, mutta asia ei noussut samalla tavalla esiin, sillä yleensä toimittajilla ja poliitikoilla vallitsi yhteisymmärrys käsiteltävistä aiheista. Yhteiskunnallinen kritiikkittömyys ja kyvyttömyys väistyivät vuosikymmenen lopussa ja Suomi seurasi kehityksessä muun muassa Yhdysvaltoja, jossa Watergate-skandaali ja Vietnamin sota muuttivat poliitikkojen ja toimittajien välisten suhteiden laatua. Tapahtumat vaikuttivat siten myös suomalaisten toimittajien kuvaan oman alansa kehityksestä.¹²⁶

Yleisradion pitkäaikainen toimittaja Kristofer Gylling totesi vuonna 1979 toimittajien olleen lähes koko 1970-luvun riippuvaisia poliitikoista, jotka eivät sietäneet kritiikkiä omasta toiminnastaan. Erityisesti poliitikkoja kunnioittavaan ilmapiiriin totuneet vanhemman polven kansanedustajat ja virkamiehet vieroksuivat nuoria ja vailla arvovaltaa olevia toimittajia.¹²⁷ Vuosikymmenen lopussa suomalainen journalismi otti askeleen kohti länsimaita. Tähän vaikuttivat edellä kuvattujen kansainvälisten vaikuttimien lisäksi muun muassa sosiaalidemokraattien ja Metalliliiton vaalirahoitukseen liittyvät epäselvyydet ja erityisesti niin sanottu Salora-skandaali syksyllä 1977. Salora-jutussa yhtiö myi tuotteitaan kirjanpidon ohi ja tapaus keräsi poliittisia kierroksia, kun esiin nostettiin väitteitä, että osa johtavista suomalaisista poliitikoista ja virkamiehistä olisivat olleet mukana tai tietoisia tapahtuneesta jo ennen asian paljastumista. Lopputuloksena 1980-luvun alkuun mennessä toimittajat ottivat etäisyyttä poliitikkoihin ja kriittinen asenne lisääntyi.¹²⁸ Viimeistään presidentti Urho Kekkosen siirtyminen syrjään tehtävistään ja Tamminiemen pesänjakajat -teoksen julkaisu vuonna 1981 murensivat vanhan tavan tehdä journalismia. Kirjan julkaisussa eniten reaktioita mediassa ja poliitikoissa herätti ennen kaikkea se, että sen sisältämä spekulatio Kekkosen seuraajasta perustui osaltaan tekijöiden sisäpiiritietoon, jonka käyttöön suomalaisessa poliittisessa mediapapelissä ei ollut aiemmin totuttu.

Neuvostoliiton käsittelyssä uutisissa toimittajuuden muutokset eivät juurikaan näkyneet. Vuosikymmenen lopussa erilaiset talouteen ja tavaravaihtosopimuksiin liittyvät uutiset siirtyivät askeleen kohti analyttisempaa otetta. Tästä esimerkkinä ovat muun muassa kivihiilen, öljyn ja sähkön tuontisopimukset sekä Suomen ja Neuvostoliiton yhteiset teollisuus- ja kaivos Hankkeet.¹²⁹ Tv-uutisten kirjeenvaihtajana toimineen Reijo Nikkilän raportit Neuvostoliitosta eivät heijastelleet muutosta suomalaisessa mediakentässä, mikä on sikäli ymmärrettävää, kun pohditaan neuvostojärjestelmän tapaa vaikuttaa toimittajien työhön. Sen sijaan ne olivat askel modernimpaan toimitustyöhön verrattuna Nikkilän edeltäjään Aarre Nojoseen. Vaikka Suomessa tapahtui eräänlaista

¹²⁶ Väisänen 1992, 33; Pernaa 2009, 49.

¹²⁷ Väisänen 1992, 26.

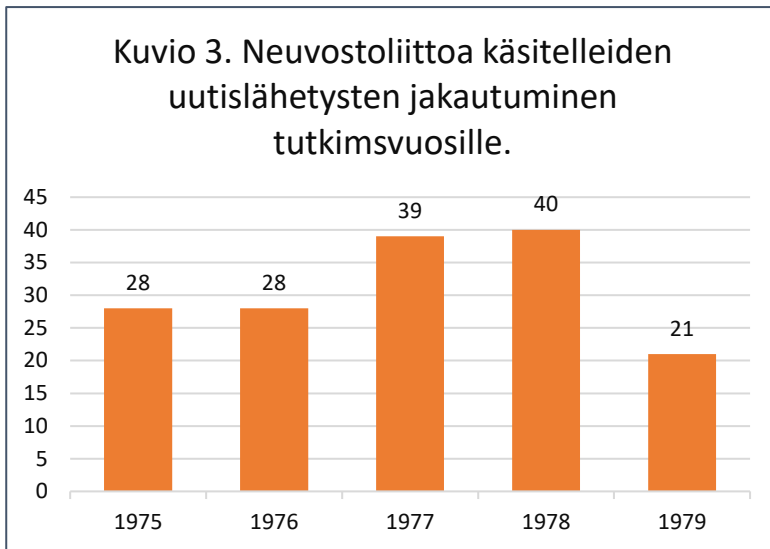
¹²⁸ Väisänen 1992, 29 & 61.

¹²⁹ Ks. esim. RTVA Uutiset ja sää 28.11.1979.

vapautumista ja journalismin siirtymistä kohti kriittisempää otetta, on selvää, ettei se tavoittanut automaattisesti myös Neuvostoliittoa koskevaa uutisointia. 1980-luku ja vielä Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun alussa sisälsivät uutisaiheita, joista välitettiin kyllä objektiivista tietoa, mutta joihin vältettiin ottamasta kantaa. Uutisten linja perustui toisaalta Neuvostoliiton linjauksiin, mutta 1980-luvun alku ei kuitenkaan tarkoittanut myöskään sitä, että mediakenttä olisi yhdessä yössä vapautunut kritisoimaan itäistä naapuria ja tärkeää kauppakumppania. Suomen valtiiovallan suhtautumista Neuvostoliittoon ja toisaalta Yleisradion uutisten roolia tiedon välittäjänä voi tarkastella esimerkiksi sellaisten uutislähetysten avulla, joissa käsitellään Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuutta (1986) tai pääministeri Esko Ahon Neuvostoliiton vallankaappausta koskevia kommentteja (1991).

4. TV-uutiset ja Neuvostoliitto

Neuvostoliittoa käsiteltiin tai sivuttiin uutislähetyksessä varsin tasaisin väliajoin. Tätä tutkielmaa varten analysoiduista 945 lähetyksestä yhteensä 156 lähetyksessä Neuvostoliitto esiintyi yksittäistä mainintaa laajemmassa yhteydessä. Neuvostoliitto esiintyi siis noin 16,5 prosentissa aikakauden uutislähetyksistä huomioiden tutkielman johdannossa selitetyt arkistomateriaaliin liittyvät rajaukset. Tutkielman kannalta relevantiksi aineistoksi on Neuvostoliiton osalta määritelty se, että uutisjutussa on pitänyt Neuvostoliitto esiintyä yksittäistä mainintaa laajempina kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että pelkkä viittaus Neuvostoliittoon ei riitä, vaan Neuvostoliittoa tai siihen liittyvää aihetta on pitänyt käsitellä laajemmin ja sen on pitänyt olla yksi keskeisistä aiheista uutislähetyksessä. Painoarvoa on myös annettu kuvakerronnalle. Esimerkiksi Neuvostoliiton sirppi ja vasara -symbolilla varustetun laivan saapuminen Helsinkiin on luettu Neuvostoliittoa käsitteleväksi tai siihen viittaavaksi uutislähetykseksi. Samoin esimerkiksi Neuvostoliiton keskeisten johtohenkilöiden, kuten Leonid Brežnevin ja Aleksei Kosyginin vierailut ja tapaamiset muun muassa presidentti Kekkonen kanssa on luettu Neuvostoliittoa sivuaviksi lähetyksiksi.

Lähde: RTVA Uutislähetykset 1975–1980.

Neuvostoliittoa käsittelevistä uutislähetyksistä yhteensä 33 kappaletta on julkaistu Myöhäisuutiset -nimellä ja loput 123 kappaletta Uutiset ja sää -nimellä. Lähetykset jakautuivat melko tasaisesti eri vuosille. Eniten Neuvostoliittoa käsitteleviä uutisjuttuja julkaistiin vuonna 1978, yhteensä 40 kappaletta. Määrällisesti katsottuna Neuvostoliitosta uutisointi väheni vuonna 1979, jolloin juttuja julkaistiin vain 21

kappaletta. Kun vertaillaan tarkastelujen uutislähetysten lukumäärää suhteessa Neuvostoliittoa käsittelevien uutisjuttujen määrään vuosittain, voidaan havaita korrelaatio lähetysten määrän ja saatavilla olevan aineiston välillä. Neuvostoliittoa käsitteleviä uutisjuttuja on julkaistu siis enemmän sellaisina vuosina, kun uutislähetystyksiä on ollut aineiston puolesta mahdollista tarkastella enemmän. Tästä voidaan tehdä johtopäätös siitä, ettei uutisoinnin lukumäärässä vuositasolla ole tapahtunut merkittävää muutosta tarkastelujakson aikana.

Neuvostoliittoa käsiteltiin uutisissa monesta eri näkökulmasta. Merkittävä osa uutisoinnista kosketti tietenkin tavalla tai toisella Suomea ja esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisiä poliittisia ystävyyssuhteita sekä teollisuutta ja kaupankäyntiä. Yhteensä 67 prosenttia Neuvostoliittoa käsittelevistä uutisista olivat sellaisia, joiden on laskettu käsitelleen tai koskettaneen myös Suomea. Lukumääränä tämä tarkoittaa 105 uutisjuttua kaikista 156 jutusta. Pääosin sellaisissa uutisjutuissa, joissa ei suoraan käsitelty Suomea tai viitattu Suomeen, tarkasteltiin esimerkiksi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välistä toimintaa sekä tuotettiin informatiivista maakuvaa Neuvostoliitosta ja sen yhteiskunnan elämästä ja toiminnasta.

Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välistä kanssakäymistä tuotiin esiin tv-uutisissa raportoimalla muun muassa Naton laajentumisesta sekä SALT II -sopimusneuvotteluista, joiden tarkoituksena oli rajoittaa maiden strategisten aseiden määrää.¹³⁰ Kylmään sotaan liittyvä uutisointi syntyi yleensä muutamasta eri vaikuttimesta. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto nostettiin esiin taustavoimina esimerkiksi silloin, kun jokin Naton jäsenvaltio toimi uhkaavasti diplomaattisissa suhteissa tai kun kyseessä olivat maiden

¹³⁰ RTVA Uutiset ja sää 20.1.1978.

väliset naapuruussuhteet. Esillä olivat muun muassa Israelin ja Palestiinan väliset suhteet, Turkin väliaikaishallitus ja sen suhde Natoon sekä Kiinan sisäinen politiikka ja valtataistelu.¹³¹ Toisena vaikuttimena olivat yleensä maiden toiminta lähialueillaan sekä sotilaallinen perspektiivi tapahtumiin. Tällä viitataan esimerkiksi SALT II -sopimuksen pitkiin neuvotteluihin sekä maiden väliseen kiistaan satelliittien käytöstä. Ennen kaikkea vuoden 1978 ja 1979 aikana on nähtävissä ennusmerkkejä niin kutsutusta ”Tähtien sodasta”, jolla viitataan maiden kilpavarusteluun satelliittien ja ohjusten torjuntajärjestelmien rakentamisessa. Uutisjutuissa Suomessa kerrottiin muun muassa siitä, kuinka maiden uudet satelliitit kykenevät tuhoamaan toisiaan avaruudessa esimerkiksi törmäämällä, kranaatilla tuhoamalla sekä lasersäteellä haavoittamalla. Yksityiskohtaisella raportoinnilla viitattiin usein SALT-sopimuksen tärkeyteen ja prosessin edistymisen merkitykseen maiden välisille suhteille.¹³² Säännöllisesti raportoitiin myös molempien maiden aikomuksesta kehittää yhä pidemmälle kantavia ja aiempaa kehittyneempiä ohjuksia. Tällaisissa uutisjutuissa vastapuolen kommentoissa korostettiin yleensä ohjushankkeiden olevan yritys horjuttaa olemassa olevaa valtatasapainoa maiden välillä.¹³³

Toinen keskeinen teema, joka ei suoranaisesti koskettanut Suomea, oli Neuvostoliiton maakuvaan liittyvä uutisointi. Tämän tyyllisen uutisraportoinnin perinteet olivat Suomen ja Neuvostoliiton välisissä ystävyysuhteissa, joiden hengessä Yleisradio oli lähettänyt tiedottavaa ohjelmaa Neuvostoliitosta jo pitkään. Mainittakoon esimerkiksi radiossa lähetetty Näin naapurissa -ohjelma, jonka myöhemmin on todettu olleen pääasiassa Suomen ulkopoliittisia tarpeita tyydyttävä hanke, ei niinkään kuulijoille suunnattu ohjelma.¹³⁴ Maakuvaa käsittelevissä uutislähetyksissä esiteltiin muun muassa Neuvostoliiton kaupunkeja ja niiden elämää, maan yleistä elintasoja ja kansalaisten hyvinvointia sekä eri tapahtumia, kuten Moskovan suuren teatterin juhlavuotta sekä Moskovan elokuvafestivaaleja. Maakuvaan liittyvissä raporteissa oli myös usein varsin kantaaottava sävy ja reportaaseilla oli tapana liittyä tavalla tai toisella neuvostojärjestelmään. Esimerkiksi reportaasit Neuvostoliittolaisesta kulttuurielämästä sekä sadonkorjuusta ovat kyllästettyjä ylistävillä sanankäänteillä muun muassa teatteriesitysten erinomaisesta onnistumisesta sekä poikkeuksellisen hyvästä viljasadosta.¹³⁵ Maakuvaa on käsitelty erikseen laajemmin luvussa 5.1. Neuvostoliittokuva.

¹³¹ Ks. esim. RTVA Myöhäisuutiset 9.2.1975.

¹³² RTVA Uutiset ja sää 10.11.1977.

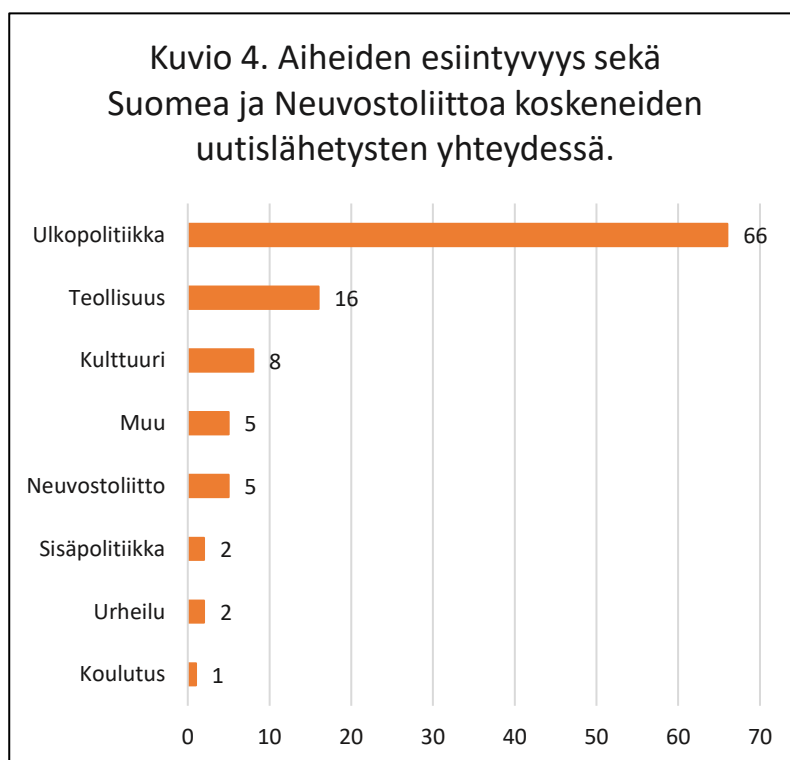
¹³³ RTVA Uutiset ja sää 20.9.1979.

¹³⁴ Konttinen 2012, 151.

¹³⁵ RTVA Myöhäisuutiset 17.7.1976.

4.1. Suomi ja Neuvostoliitto

Kaikkiaan 105 uutislähetyksessä Neuvostoliittoa käsiteltiin siten, että reportaasissa Neuvostoliiton lisäksi nostettiin esiin myös Suomea koskevia asioita tai tekijöitä. Tähän rajaukseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi se, missä määrin uutisraportissa nostetut asiat ovat koskettaneet Suomen ulko- ja sisäpolitiikkaa ja missä määrin raportissa on itsessään nostettu yhteistyö tai eri toimien vaikutukset Suomen kanssa esiin. Rajauksen yksiselitteinen määrittely on sikäli haastavaa, sillä uutisjutut levittäytyvät yhteiskunnan eri sektoreille laajasti. Reportaasit, joissa käsiteltiin sekä Suomea että Neuvostoliittoa käsittivät muun muassa kaupankäynnin, teollisuuden, YYA-sopimuksen, valtiovierailuiden, kulttuurin sekä urheilun alat.

Lähde: RTVA Uutislähetykset 1975–1980.

niinkään teollisuuteen tai sen toimintaan liittyvä tapahtuma.

Kulttuurin alalla uutisoinnissa korostuivat erityisesti näyttelyt ja tapahtumat, joissa molemmat maat olivat vahvasti esillä. YYA-sopimuksen hengessä järjestettyä kulttuurinvaihtoa toteutettiin käytännössä esimerkiksi tammikuussa 1976, kun Moskovassa järjestettiin suomalaisen taiteen näyttely.¹³⁶ Vastaavasti toukokuussa 1978 järjestetty Neuvostoliitto tänään -näyttely on uutisraportin mukaan laajin Suomessa järjestetty neuvostonäyttely koskaan.¹³⁷ Lisäksi joulukuussa 1976

¹³⁶ RTVA Myöhäisuutiset 28.1.1976.

¹³⁷ RTVA Uutiset ja sää 16.5.1978.

Suomea koskeva uutisointi liittyen Neuvostoliittoon on jaettu kahdeksaan luokkaan. Luokat ovat määritelty teemojen toistuvuuden pohjalta siten, että jokainen lähetys on kategorioitu sen sisältöä parhaiten vastaavaan luokkaan. Esimerkiksi monet ulkopoliitikkaa käsittelevistä uutisjutuista sisälsivät kaupankäyntiin ja teollisuuteen liittyviä elementtejä, mutta uutisjutun pääpainona on kuitenkin ollut esimerkiksi kauppasopimuksen allekirjoittaminen, joka on ennen kaikkea ulkopoliittinen tapahtuma, ei

raportoitiin kulttuuriviikosta Neuvostoliitossa, jossa ennen kaikkea suomalainen kulttuuri, kuten taide, teatteri sekä musiikki, oli vahvasti esillä. Uutisjutussa painotetaan kulttuuriviikkoperinteen pohjautuvan YYA-sopimuksessa laadittuun lauselmaan siitä, että maiden on pyrittävä muiden toimien ohella myös kulttuurien väliseen vaihdantaan.¹³⁸ Lisäksi kulttuurin alalla uutisoitiin suomalais-neuvostoliittolaisesta teatteriseminaarista, jonka myötä Suomessa nähtiin neuvostoliittolaisia teatterinäytelmiä. YYA-sopimukseen pohjautuen suomalaiset teatterit saivat myös ohjaustöitä neuvostoliittolaisilta ohjaajilta.¹³⁹

Neuvostoliitto-luokan alle kootut viisi uutislähetystä käsittävät pääasiassa matkailua koskevia aiheita. Raporteissa on muun muassa haastateltu suomalaisia matkailijoita rajanylityspaikoilla ja tiedusteltu, mikä Neuvostoliitossa matkailijoita kiinnostaa.¹⁴⁰ Vastaavasti neuvostoliittolaiset matkailijat kertovat uutisjutuissa haluavansa tutustua ennen kaikkea suomalaisen ja neuvostoliittolaisen yhteistyön hedelmiin, kuten Saimaan kanavaan sekä Svetogorskin Suomen puoleiseen organisaatioon. Reportaasissa todetaan, että neuvostoliittolaisten matkailijoiden määrä on vähäinen, eikä sille odoteta merkittävää kasvua Suomen kasvaneen inflaation vuoksi. Neuvostoliittolaisten matkailijoiden todetaan nyt matkustavan ennen kaikkea Keski-Eurooppaan, kuten Itävaltaan.¹⁴¹ Matkailuun liittyen Myöhäisuutisissa 23. maaliskuuta 1976 uutisoidaan kasvaneen suomalaismatkailijoiden määrän lisännen järjestyshäiriöitä matkakohteissa. Uutisraportissa todetaan, että suomalaiset eivät ole olleet tietoisia Neuvostoliiton tiukasta yleisestä järjestyksestä sekä juopuneena esiintymisestä.¹⁴² Suomalaisten järjestyshäiriöt liittyivät vahvasti niin kutsuttuun votkaturismiin, jolla tarkoitetaan edullisen alkoholin perässä Neuvostoliittoon matkustaneita suomalaisia. Votkaturismin lieveilmiöt nousivat toistuvasti esiin tv-uutisissa, joissa pohdittiin ennen kaikkea ratkaisuja häiriökäyttäytymisen kitkemiseen.¹⁴³ Yleisesti suomalaisten matkailuun tv-uutisten reportaaseissa suhtauduttiin kuitenkin myönteisesti.

¹³⁸ RTVA Myöhäisuutiset 18.12.1976.

¹³⁹ RTVA Uutiset ja sää 23.2.1978.

¹⁴⁰ RTVA Myöhäisuutiset 16.4.1976.

¹⁴¹ RTVA Uutiset ja sää 23.1.1977.

¹⁴² RTVA Myöhäisuutiset 23.3.1976.

¹⁴³ 'Votkaturismi', Yleisradion Elävä arkisto [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/06/25/votkaturismi>]. Luettu 20.4.2020.

4.2. Ulkopolitiikka ja teollisuus ja kauppa

Yli puolet kaikista Yleisradion Neuvostoliittoa koskettaneista tv-uutislähetyksistä vuosina 1975–1980 käsittelivät sitä ennen kaikkea ulkopolitiikan ja teollisuuden lähtökohdista. Uutisraporttien tulkintakehys on sikäli mielenkiintoinen, että vastaavien uutisaiheiden näkyvyys tv-uutisissa on tänä päivänä merkitykseltään selvästi vähäisempi. Ulkopolitiikan ja teollisuuden luokkiin on laskettu muun muassa kaupankäyntiin, teollisuuden projekteihin ja hankintoihin sekä valtiovierailuihin liittyvät aiheet.

Lähde: RTVA Uutislähetykset 1975–1980.

Kuviossa 5 on jaoteltu ulkopolitiikkaan ja teollisuuteen liittyvät aiheet alaluokkiin. Selvästi eniten uutislähetyksissä on esiintynyt yksittäisistä teemoista maiden väliseen kaupankäyntiin liittyvät aiheet. Lisäksi keskeisinä aiheina ovat olleet valtiovierailut, Kostamus-projekti sekä juhlapäivät ja YYA-sopimus. Kostamus-projekti on määritelty omaan luokkaansa aiheen toistuvuuden ja merkittävyyden näkökulmasta, vaikka lähetyksinä ne voisi luokitella myös kaupankäyntiin. Kostamus-projektin

merkittävyydestä kertoo myös se, että sen vaikutuksia seurattiin myös ulkopolitiikan ulkopuolella raportoimalla hankkeen edistymistä esimerkiksi rakennustyömailta hyvin taajaan. Juhlat ja YYA -kategoriaan on luokiteltu yksittäiset merkittävät tapahtumat, kuten Lokakuun vallankumouksen juhlinta sekä YYA-sopimuksen juhlapäivät. Keskeistä on tunnistaa ja havaita se, että Neuvostoliiton näkökulmasta merkittävät juhlapäivät näkyivät myös Suomen medioissa hyvin taajaan.

Yksi merkittävimmistä aiheista Suomea ja Neuvostoliittoa koskevassa uutisoinnissa oli maiden välinen bilateraali kaupankäynti.¹⁴⁴ Suoranaisesti kaupankäyntiä koskevia uutisjuttuja oli tarkastelujaksolla 28 kappaletta. Kaupankäynnin alaluokkaan on laskettu uutisointi liittyen esimerkiksi kauppavaltuuskuntien matkoihin, teollisuuden vientiin ja tuontiin sekä

¹⁴⁴ Bilateraali kaupankäynti tarkoittaa kahden valtion välistä kauppaa, joka pyritään saamaan sopimuksilla yhtä suureksi molempiin suuntiin.

tavaravaihtosopimusten allekirjoittamistilaisuudet. Allekirjoitustilaisuuksia on myös luokiteltu valtiovierailuihin, mutta nimenomaan kaupankäyntiin laskettavissa uutisjutuissa on kyseessä konkreettinen teollisuuden kaupankäyntisopimus, ei ainoastaan aiesopimus tai sopimus yhteistyöstä. Tilaisuuksilla oli myös vahva poliittinen luonne. Kaupankäynnin osalta tarkastelujaksona vuodet 1975–1980 ajoittuvat aikakaudelle, jolloin suomalainen teollisuus toteutti historiansa suurimpia rakennusprojekteja Neuvostoliitossa. Näistä keskeisiksi nousivat Kostamus-projekti vuosina 1977–1982 sekä Svetogorskin paperitehtaan rakentaminen vaiheittain vuosien 1972–1982 välillä. Hankkeita koordinoi suomalaisten rakennusyhtiöiden perustama yhteenliittymä Finn-Stroi. Esimerkiksi vuonna 1975 uutisoitiin siitä, kuinka presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosygin vihkivät käyttöön Svetogorskin ensimmäisen vaiheen ja samalla muurasivat projektin toiseen vaiheen peruskiven. Svetogorsk-projektilla Imatran naapurikaupunkina Neuvostoliiton puolella oli suuri merkitys alueen työllisyyteen, jota korostettiin myös uutisraporteissa vuoden 1975 aikana. Reportaaseissa todettiin suomalaisten toimittavan työmiehet ja koneet hankkeen rakennustöihin. Paperikoneet tehtaaseen sen sijaan tulivat Itävallasta.¹⁴⁵ Myöhemmässä vaiheessa puhe Svetogorsk-hankkeesta laantui uutislähetysissä, kun päähuomio siirtyi muun muassa Kostamus-projektiin. Aivan vuoden 1979 lopulla raportoitiin vielä Svetogorsk 3 -sopimuksen allekirjoittamisesta, jonka myötä suomalaisten rakennusmiesten vastuulle tulivat paperitehtaan ja sulfaattitehtaan rakentaminen. Uutisraportissa korostettiin erityisesti hankkeen taloudellisia vaikutuksia Imatralle ja Etelä-Karjalalle.¹⁴⁶

Suomen ja Neuvostoliiton välinen kaupankäynti perustui niin sanotun runkosopimuksen lisäksi erikseen laadittuun tavaravaihtokauppasopimukseen sekä yksittäisiin hankesopimuksiin. Tämä rakenne käy hyvin ilmi myös tv-uutisten lähetysistä. Uutisointi pienistä yksittäisistäkin sopimuksista toistui melko tiuhaan. Esimerkiksi kesällä 1975 uutisoitiin Valmetin toimittavan puutavaran käsittelylaitoksen Neuvostoliittoon.¹⁴⁷ 16. kesäkuuta 1978 uutisoitiin sopimuksen allekirjoittamisesta, jonka tarkoituksena on lisätä matkailua maiden välillä tulevaisuudessa.¹⁴⁸ Läpi koko tutkimusajanjakson uutisoitiin todella taajaan sopimusten allekirjoituksista ja eri valtuuskuntien vierailuista. Maiden välistä kaupankäyntiä korostettiin raportoimalla rajan ylittävistä liikenteistä sekä kauppaa käyvien yritysten lukumäärästä. Huhtikuussa 1976 uutisoitiin noin 150 suomalaisen yrityksen käyvän idänkauppaa. Näistä yrityksistä suurin osa sijoittuu metalli- ja tekstiiliteollisuuden sektoreille. Vastineena viennistä tuotiin Neuvostoliitosta runsaasti puutavaraa Suomeen. Samassa

¹⁴⁵ RTVA Myöhäis uutiset 17.5.1975.

¹⁴⁶ RTVA Uutiset ja sää 7.12.1979.

¹⁴⁷ RTVA Myöhäis uutiset 16.6.1975.

¹⁴⁸ RTVA Uutiset ja sää 16.6.1978.

yhteydessä esitettiin myös huoli Etelä-Karjalan rajakaupan hiipumisesta.¹⁴⁹ Yleisesti lähes jokaisessa lähetyksessä todetaan säännöllisesti se, kuinka merkittävä rooli suomalaisen teollisuuden viennillä Neuvostoliittoon on Suomen kansantalouden ja yhteiskunnan näkökulmasta. Lisäksi korostettiin Suomea ja suomalaisten satamien roolia neuvostoliittolaisten tuotteiden viennissä muualle Eurooppaan. Marraskuussa 1977 solmitun tavaravaihtosopimuksen arvoksi reportaasissa todetaan 12 miljardia markkaa. Samalla kerrotaan vaihdannan kasvavan viisi prosenttia verrattuna aiempaan sopimukseen.¹⁵⁰ Vuoden 1979 loppupuolella uutisoidaan vielä vuotuisen tavaravaihtosopimuksen allekirjoittamisesta vuodelle 1980. Tässä yhteydessä uutisraportissa todetaan viennin ja tuonnin nousevan ennätystasolle. Kasvua kerrotaan tapahtuvan kaikilla vientialoilla ja tuonnissa puutavaran rinnalle on noussut myös energia, erityisesti kivihiili.¹⁵¹

Kokonaisuutena tarkastellen uutisointi liittyen maiden väliseen kaupankäyntiin on korostanut ennen kaikkea sen merkitystä suomalaiselle kansantaloudelle ja yhteiskunnalle. Erityisen haastavaksi tapahtumien ja toimien luonteen arvioinnin nykypäivästä käsin tekee se, ettei vastaavaa järjestelmää käytännössä ole enää olemassa. Siinä missä tuolloin idänkauppaa määritteli pitkälti erilliset valtiovallan solmimat sopimukset, on tänä päivänä siirrytty järjestelmään, missä yritykset ja toimijat keskenään sopivat hankkeista. Tämä ei ollut poikkeuksellista tuolloinkaan, mutta selkeä pääpaino oli suurten sopimusten merkityksellä. Tämä korostaa entisestään maiden välisiä diplomaattisia suhteita ja YYA-sopimusta maiden välisessä toiminnassa. Keskeistä on myös se, millainen rooli poliittisilla toimijoilla on ollut kaupankäynnissä. Tv-uutiset nostavat erityisesti presidentti Kekkonen poikkeuksellisen keskeiseen rooliin maiden välisten suhteiden luonnissa. Kekkonen on esillä monissa suurten hankkeiden tärkeimmissä tapahtumissa. Näistä esimerkkeinä ovat jo mainittu Svetogorskin toisen vaiheen peruskiven muuraus ja toisaalta Kekkonen matka Petroskoihin neuvottelemaan Svetogorskin ja Pääjärven rakennushankkeiden jatkovaiheista.¹⁵² Myöhemmin onkin arveltu suurten rakennushankkeiden olleen Neuvostoliiton eräänlainen henkilökohtainen lahja presidentti Kekkoselle mallikkaasta idänsuhteiden hoidosta Neuvostoliiton näkökulmasta katsottuna. Kekkonen ohella esiin lähetyksissä nousivat myös pääministerinä toiminut Kalevi Sorsa sekä ulkoministerinä toiminut Paavo Väyrynen. Väyrynen ja Sorsa olivat avainroolissa silloin, kun allekirjoitettiin toistuvia sopimuksia muun muassa tavaravaihdosta. Uutislähetysten perusteella Kekkonen rooli oli neuvotella sopimukset alulle kulisseissa ja valtiovierailuillaan. Tästä maiden eri valtuuskunnat jatkoivat työtä,

¹⁴⁹ RTVA Myöhäisuutiset 24.4.1.976.

¹⁵⁰ RTVA Uutiset ja sää 29.11.1977.

¹⁵¹ RTVA Uutiset ja sää 4.12.1979.

¹⁵² Ks. esim. RTVA Uutiset ja sää 17.9.1978.

joka lopulta päättyi allekirjoitustilaisuuksiin. Tämän jälkeen neuvottelut siirtyivät esimerkiksi Finn-Stroi -yhtymän harteille.¹⁵³

Tyypillinen uutisraportti valtiovierailuihin liittyen koostui pääasiassa kahdesta keskeisestä tekijästä. Näistä ensimmäisenä mainittakoon presidentti Urho Kekkosen kuvaaminen hänen lähtiessään tai saapuessaan vierailulta Neuvostoliitosta esimerkiksi lentokentällä tai rautatieasemalla. Uutisreportaasit sisälsivät Kekkosen laskeutumisen lentokoneen rappusia kentälle ja vastaanottokomitean tervehdyksen. Kekkosen ja vastaanottokomitean – joka yleensä koostui avainministereistä sekä Puolustusvoimien edustajista – välinen keskustelu tallentui myös useasti uutisraporttiin. Yleinen ensimmäinen tiedustelu Kekkoselta olikin se, miten matka Neuvostoliittoon sujui. Kekkonen tunnettiin myös eränkävijänä, joten kevennyksenä yleensä niin toimittajat kuin vastaanottokomiteakin tiedustelivat Kekkosen kala- tai metsästysosonaa matkan aikana. Vastaanottokomitean tervehdyksen jälkeen oli tyypillistä, että Kekkonen kommentoi pintapuolisesti matkaa toimittajille. Valtiovierailuille lähtö ja paluu tapahtuivat vastaavalla tavalla myös muun muassa pääministeri Sorsan osalta. Poikkeuksena oli kuitenkin se, ettei pääministerin tai muiden komiteoiden matkaan sisällynyt Kekkosen matkoja vastaavia seremonioita.¹⁵⁴ Seremoniallisuudet olivat huipussaan erityisesti silloin, kun neuvostoliittolainen delegaatio saapui vierailulle Suomeen. Esimerkiksi uutislähetyksessä 3. toukokuuta 1978 neuvostoliittolainen delegaatio saapuu Helsingin rautatieasemalle. Vastaanottamassa laiturialueella oli keskeisiä suomalaisia ministereitä ja päättäjiä, jonka lisäksi alue oli täytynyt kiinnostuneista kansalaisista.¹⁵⁵ Valtiovierailut ovat olleet siis myös kansalaisille merkittävä kiinnostuksen kohde, mitä ne toki ovat osaltaan myös tänä päivänä, kun kyseessä ovat maailman johtavat maat ja niiden tärkeimmät edustajat.

Toisena valtiovierailuihin liittyvänä keskeisenä elementtinä tv-uutisissa esitettiin kuvaa sopimusten allekirjoitustilaisuuksista. Nämä tilaisuudet etenivät yleensä saman kaavan mukaan: pöydässä istuivat Suomen ja Neuvostoliiton edustajat ja taustalla seisoivat molempien maiden delegaatiot tarkasti allekirjoitustapahtumaa seuraten. Pöydälle oli nostettu pienet Suomen ja Neuvostoliiton liput. Nämä allekirjoitustilaisuudet liittyivät muun muassa YYA-sopimuksen sisältämien alasopimusten uusimisiin sekä maiden välisen kaupankäynnin osalta uusien hankkeiden solmimiseen. Allekirjoitustilaisuuksien viesti katsojalle on ollut selvä. Neuvostoliiton näkökulmasta niillä pyrittiin viestimään ennen kaikkea siitä, kuinka suuri merkitys Neuvostoliiton ja Suomen välisellä kaupankäynnillä on esimerkiksi suomalaisten työllisyyteen. Käytännössä 1970-luvun loppupuolella

¹⁵³ Ks. esim. Koulumies 2012.

¹⁵⁴ RTVA Uutiset ja sää 14.3.1975.

¹⁵⁵ RTVA Uutiset ja sää 3.5.1978.

esimerkiksi Itä-Suomen ja erityisesti Kainuun työllisyys perinteisillä teollisuusaloilla oli pitkälti kiinni siitä, millaisia sopimuksia bilateraaliossa kaupankäynnissä kyettiin solmimaan. Suuret rakennusprojektit itärajalalla olivat elinkeino merkittävälle osalle suomalaista väestönosaa maan itäisissä osissa. Siksi sopimusten allekirjoituksia seurattiin tarkasti ja ne otettiin positiivisesti vastaan. Tarkoittihan suuren rakennushankkeen tai Neuvostoliitolle toimitettavan tilauksen toteutuminen merkittävää lisäystä työvoiman tarpeeseen hankkeen toteuttamisen yhteydessä. Sopimuksen allekirjoitus oli monelle suomalaiselle työläiselle tärkeä viesti luottamuksesta tulevaisuuteen.

Edellä kuvatut valtiovierailuihin luokitellut aiheet toistuvat myös jo aiemmin käsitellyn kaupankäynnin yhteydessä. Edellä mainitut allekirjoitustilaisuudet liittyivät usein laajempiin kokonaisuuksiin, kun sen sijaan kaupankäyntiin luokitellut tilaisuudet käsitelivät ennen kaikkea yksittäisiä konkreettisia sopimuksia. Samoin useat eri vierailut sisälsivät myös limittäin tutustumista suomalaisiin kohteisiin ja tuotteisiin sekä sopimusten allekirjoittamista. Esimerkiksi toukokuussa 1978 neuvostoliittolainen delegaatio vieraili Suomessa. Tv-uutisissa seurattiin kahdessa eri lähetyksessä delegaation vierailua, johon sisältyi muun muassa Messukeskuksessa järjestetty Neuvostoliitto-aiheinen näyttely. Näyttelyn yhteydessä allekirjoitettiin sopimuksia muun muassa kemianteollisuuden toimialalla. Delegaatio tutustui myös lukuisiin suomalaisiin teollisuusyrityksiin. Lähetyksessä mainitaan esimerkiksi Nokian toimittavan tulospalvelulaitteistoa Neuvostoliitolle Moskovan tulevia olympialaisia silmällä pitäen.¹⁵⁶

Valtiovierailuihin liittyvä uutisointi on viestilliseltä sisällöltään hyvin samankaltaista jo aiemmin käsitellyn kaupankäynnin kanssa. Vierailuiden keskeistä sisältöä olivat vieraiden tulo- ja lähtöseremoniat, allekirjoitustapahtumat sekä tutustuminen suomalaiseen teollisuuteen ja kulttuuriin. Neuvostoliittolaisten vieraiden puheissa korostuivat erityisesti yhteisen historian merkitys sekä panostukset tulevaisuuteen. Esimerkiksi tammikuussa 1976 silloinen ulkoministeri Sorsa totesi Neuvostoliiton vierailunsa jälkeen, että Suomen ja Neuvostoliiton pitkän tähtäyksen yhteistyöohjelmalla on suurta merkitystä molemmille osapuolille tulevaisuudessa, mutta erityisesti siitä hyötyy Suomi.¹⁵⁷ Samoin neuvostoliittolainen delegaatio totesi yhteistyön olevan vasta esiasteella allekirjoittaessaan sopimusta toukokuussa 1978.¹⁵⁸ Katse on molemmilla osapuolilla ollut tulevaisuuden yhteisissä hankkeissa. Neuvostomieliset tahot lisäksi mainitsivat YYA-sopimuksen velvoittavan maita yhteistoimintaan teollisuuden, kaupan ja kulttuurin saralla. Suomalaiset poliitikot suhtautuivat tähän lausuntoon pääosin melko varauksellisesti.

¹⁵⁶ RTVA Uutiset ja sää 18.5.1978.

¹⁵⁷ RTVA Myöhäisuutiset 9.1.1976.

¹⁵⁸ RTVA Uutiset ja sää 18.5.1978.

Kolmanneksi eniten teemoista esillä oli Kostamus-projektiin liittyvä uutisointi. Olen nostanut Kostamus-projektin erilliseksi kokonaisuudeksi muista vastaavista hankkeista pääasiassa siksi, että siihen liittyvää uutisointia oli tutkimusajankohtana runsaasti ja se oli sisällöltään laaja-alaista. Tällä viittaa erityisesti siihen, ettei Kostamus-projektiin liittyvä uutisointi ollut, kuten Pääjärven ja Svetogorskin yhteydessä, ainoastaan peruskiven muuraamista tai sopimusten allekirjoittamista, vaan siinä käsiteltiin laajemmin hankkeen vaikutuksia itäisen Suomen työllisyydelle. Lisäksi hanketta esiteltiin laajasti uutislähetyksissä muun muassa esittämällä suomalaisten rakennustyömiesten rakentamia tehtaita, asuntoja ja julkisia rakennuksia.

Kostamuksen uutisointi etenee tarkastelujaksolla sykleittäin. Uutiset ovat sisällöltään pääasiassa positiivisia, mutta osassa niistä esitetään myös aiheellisesti kysymyksiä hankkeen loppumisen jälkeisistä vaikutuksista Suomen työllisyyteen ja teollisuuteen. Heinäkuussa 1975 uutisissa käsitellään Kostamuksen radan rakentamista VR:n toimesta. Samassa todetaan, että hankkeella on suuri merkitys Kainuun työllisyydelle ja siksi sitä odotetaan ”hartaudella Kainuussa”.¹⁵⁹ Vastaavasti tästä noin vuotta myöhemmin syyskuussa 1976 uutisoitiin Kostamuksen rataosuuden olevan valmiina. Tässä yhteydessä nousee myös esiin syklinen uutisointi. Samaisessa raportissa varoitetaan nimittäin kasvavasta työttömyydestä hankkeen päätyttyä, sillä tässä vaiheessa ei vielä ollut mitään varmuutta hankkeiden jatkosta neuvotteluiden päädyttyä aluksi umpikujaan.¹⁶⁰ Toukokuussa 1977 arvioidaan varovaisesti Kostamus-sopimuksen syntymisestä useassa eri lähetyksessä ja tähän vahvistus saadaankin presidentti Kekkonen palattua Moskovasta 25. toukokuuta 1977. Vuoden 1978 puolella ja siitä eteenpäin uutisointi keskittyy kuvaamaan hankkeen vaiheita ja edistymistä. Esimerkiksi syyskuussa 1978 reportaasissa todetaan suomalaisten työmiesten olevan tyytyväisiä. Uutisjutun lähetyksena suomalaisia työntekijöitä oli töissä 2800 henkilöä ja vuonna 1979 suunnitelmien mukaan työntekijöitä määrän tulisi kasvaa 4200 henkeen. Uutisessa painotetaan sitä, kuinka tärkeä merkitys projektilla on Kainuun työttömyyden nujertamisessa.¹⁶¹ Tästä noin vuotta myöhemmin elokuussa 1979 uutisoinnin sävy on jo muuttunut. Suomalaisia työntekijöitä on uutisjutun mukaan 3700 henkeä. Urakoitsijan haastattelusta kuitenkin välittyy epävarmuus siitä, mitä tapahtuu, kun suuri hanke lähestyy valmistumistaan. Raportti kuvastaa hyvin Kostamus-projektiin kuuluvaa vaihtelevaa suhtautumista myös tv-uutisissa. Toisaalta hankkeella on merkittävät myönteiset vaikutukset erityisesti työllisyyteen, mutta toisaalta se on kerännyt myös kritiikkiä erityisesti toimittajilta. Tähän kritiikkiin presidentti Kekkonen vastaakin uutislähetyksessä

¹⁵⁹ RTVA Uutiset ja sää 25.7.1975.

¹⁶⁰ RTVA Myöhäisuutiset 21.9.1976.

¹⁶¹ RTVA Uutiset ja sää 14.9.1978.

2. heinäkuuta 1977 samalla niin sanotusti ojentaen toimittajakuntaa.¹⁶² Kritiikin kärki on ollut erityisesti siinä, millaisilla summilla hanke on luvattu toteuttaa ja toisaalta siinä, miten hanke ajaa Suomen taloutta yhä riippuvaisemmaksi Neuvostoliitosta. Keskeistä on erityisesti se, mitä tapahtuu Kainuun työttömyydelle sen jälkeen, kun suurprojekti aikanaan päättyy ja työvoiman tarve Kostamuksessa vähenee ratkaisevasti.

Neljänneksi eniten ulkopoliittikkaan ja teollisuuteen liittyvistä aiheista näkyvyyttä lähetyksissä saivat YYA-sopimus sekä juhlapäivät. Tutkimusajanjaksolla uutisoidaan pääasiassa neljästä juhlapäivästä sekä Suomen ja Neuvostoliiton Ilmavoimien lentäjien tapaamisesta ja yhteistyön lujittamisesta. Kuten monet aiemmistakin tv-uutisten Neuvostoliittoa ja Suomea koskevista uutisraporteista, myös merkkipäivien ja vuosipäivien juhlallisuudet liittyivät vahvasti YYA-sopimukseen ja sen velvoittamaan yhteistyön henkeen. Erityisesti sopimus nousi esille huhtikuussa 1978, kun sopimuksen allekirjoituksesta oli kulunut 30 vuotta.

Tv-uutisten lähetyksessä 3. huhtikuuta käydään laajasti läpi YYA-sopimuksen aikaansaannoksia. Esiin jutussa nostetaan muun muassa tieteellis-tekniset sopimukset, joita on sovellettu lukuisille eri toimialoille. Uutisraportin mukaan YYA-sopimuksen hengessä vaihtoa maiden välillä suoritetaan tutkijoiden, asiantuntijoiden ja opiskelijoiden kesken. Käytännön tuloksista mainitaan kuparisulattamon rakentaminen Neuvostoliittoon.¹⁶³ Mielenkiintoinen uutisvalinta on tehty ennen kaikkea siinä, ettei esiin ole vahvemmin nostettu esimerkiksi muuten laajasti esillä olleita Kostamuksen, Svetogorskin ja Pääjärven rakennusprojekteja. Uutisraportista on joka tapauksessa tulkittavissa, että sopimuksesta on ollut runsaasti hyötyä Suomelle.

Juhlaviikon aikana lähes päivittäin nähdään uutiskuvaa esimerkiksi virallisista tilaisuuksista ja iltajuhlista. Laajemmin YYA-sopimuksen henkeen paneuduttiin lähetyksessä 6. huhtikuuta 1978, jolloin Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromyko antoi lausuntonsa ennen paluutaan Neuvostoliittoon:

¹⁶² RTVA Uutiset ja sää 2.7.1977.

¹⁶³ RTVA Uutiset ja sää 3.4.1978.

Olisi hyvä jos Neuvostoliitto ja Suomi YK:n seuraavan yleiskokouksen yhteydessä ponnistaisivat voimansa antaakseen arvokkaan panoksen kilpavarustelun lopettamiseksi ja aseistariisunnan edistämiseksi tuomalla esiin näitä asioita koskevia ehdotuksia ja kamppailemalla ehdotuksien puolesta. Meistä tuntuu että olisi erittäin hyödyllistä jos Suomen ja Neuvostoliiton välillä neuvoteltaisiin myös tästä ongelmasta.¹⁶⁴

Gromykon lausunto uutislähetyksessä oli varmasti tarkoituksenmukaista. Esitys yhteistyöstä koko kansan edessä on eräänlainen keskustelunavaus Neuvostoliiton arvovallasta Suomea kohtaan. Vaihtoehtona Suomelle jäisi joko hyväksyä tarjous lähteä Neuvostoliiton pariin YK:hon aseistariisuntatyöhön, joka varmasti lännessä etäännyttäisi Suomea yhä lähemmäksi Neuvostoliittoa. Sen sijaan kieltäytyessään lopputuloksena olisi merkittävä arvovaltatappio Neuvostoliitolle suomalaisten edessä. Gromykon lausunnon jälkeen silloinen ulkoministeri Paavo Väyrynen ei ota omassa kommentissaan lausuntoon juurikaan kantaa, vaan toteaa, ettei yksityiskohtiin olla vielä valmiita etenemään. Uutisraportin lopuksi mainitaan vielä yhteistyöohjelman allekirjoittamisesta seuraavaksi viideksi vuodeksi.

Huolimatta Gromykon poistumisesta takaisin kotimaahansa, jatkuvat YYA-sopimuksen juhlaviikon tilaisuuksista raportointi uutislähetyksissä. Uutisraporttien toistuvana teemana on ollut kuvata juhlallisuuksia, joita järjestettiin ilmeisen tiuhaan pitkin juhlaviikkoa. Yleensä juhlallisuuksien ohkeen on liitetty myös maiden välisiä suhteita ruotivaa aineistoa, kuten sopimusten allekirjoittamista ja kertausta maiden välisistä yhteisistä hankkeista. Jälkimmäisestä esimerkkinä on 7. huhtikuuta 1978 lähetetty uutislähetys, jossa juhlallisuuksien ohella todetaan Kostamus-urakan edistyvän aiempien suunnitelmien mukaan.¹⁶⁵ YYA-sopimuksen juhlaviikkoon liittyvät reportaasit loppuivat sunnuntaina 9. huhtikuuta 1978, jolloin uutisraportissa käsitellään vielä kertaalleen sopimuksen 30-vuotista taivalta varten järjestettyä juhlatilaisuutta. Uutisraportissa kuvataan juhlallisuuksia ja esitetään myös osa juhlapuheesta, jossa puhuja toteaa YYA-sopimuksen olevan luja perusta maiden väliselle naapuriystävyydelle. Puhuja toteaa myös YYA-sopimuksen syntyneen historian opetusten ja kokemusten tuloksena.¹⁶⁶ Yleisesti YYA-sopimusta koskevien lähetysten narratiiveissa toistuvat samat elementit, jotka korostivat maiden välistä ystävyyttä ja sen merkitystä Suomen taloudelle ja kehitykselle. Sopimuksen arkaluontoiseen historiaan viitattaessa käytettiin varsin yleisluontoisia ilmaisuja, kuten edellä mainitut ”historian opetukset ja kokemukset”. Sopimuksen syntyhistoriaan ja

¹⁶⁴ RTVA Uutiset ja sää 6.4.1978.

¹⁶⁵ RTVA Uutiset ja sää 7.4.1978.

¹⁶⁶ RTVA Uutiset ja sää 9.4.1978.

sen taustalla oleviin tapahtumiin ei juhla viikon uutisraporteissa juurikaan palata, vaan aihe sivuutetaan ikään kuin luontaisena kehityskulkuna, jossa tärkeämpää on sen nykyiset saavutukset ja erityisesti odotusarvot tulevaisuudelta.

YYA-sopimuksen hengessä erityisesti Neuvostoliitto esitti sopimuksen voimassaoloaikana useampaan otteeseen sotilaallista yhteistyötä. Tämä nousi esiin myös uutislähetyksessä 1. elokuuta 1978, jossa käsiteltiin neuvostoliittolaisten lentäjien vierailua Karjalan lennostossa Kuopiossa. Uutisraportissa todetaan tämän vierailun olevan järjestyksessään toinen kerta, kun Neuvostoliiton ilmavoimien lentäjiä vierailee Suomessa. Vierailun tarkoituksena on ”lujittaa kanssakäymistä Suomen Ilmavoimien edustajien kanssa”. Haastateltaessa Ilmavoimien edustajaa toteaa hän varsin varovaiseen sävyyn, että kyseessä on ainoastaan ystävyysvierailu, jonka aikana ei suoriteta ammatillista tai teknistä vaihtoa esimerkiksi arkaluontoisesta teknisestä tiedosta. Uutisraportin lopuksi todetaan, että Karjalan lennosto odottaa lisää hävittäjätoimituksia Neuvostoliitosta. Lukuisiin muihin YYA-sopimuksen hengessä tehtyihin vierailuihin ja tilaisuuksiin verrattuna maiden ilmavoimien keskinäisestä tapaamisesta lähetettyä uutisraporttia voidaan luonnehtia varsin neutraaliksi. Ilmavoimien edustajan haastattelu kuvastaa mielestäni hyvin sitä, miten aikakaudelle tyypillisesti varottiin ottamasta liian jyrkkää kantaa asioihin, mutta haluttiin kuitenkin selvästi viestiä, ettei tässä tapauksessa Suomen maanpuolustus ole ajautumassa liian lähelle Neuvostoliittoa. Toisaalta reportaasi päättyy toteamukseen hävittäjähankinnoista, joka valistuneemmalle katselijalle viestii lähentyneistä väleistä myös puolustushallinnon sektorilla.

YYA-sopimuksen ja siihen liittyvien juhlallisuuksien lisäksi Suomella ja Neuvostoliitolla oli muitakin yhteisiä juhlapäiviä, jotka olivat merkittäviä tapahtumia tv-uutisille. Neuvostoliitolle tärkeimmät juhlallisuudet liittyivät Lokakuun vallankumouksen vuosittaisiin juhliin. Juhlat järjestettiin kuitenkin eri puolilla Neuvostoliittoa, eivätkä ne siten koskettaneet suomalaisia yhtä läheisesti kuin Suomessa järjestetyt juhlallisuudet, vaikka Yleisradio uutisoi myös vallankumouksen juhlista varsin tarkkaan. Tv-uutiset raportoivat tutkimusjaksolla kolmesta nimenomaan Suomea keskeisesti koskevasta juhlallisuudesta: Leonid Brežnevin syntymäpäivistä, Pariisin rauhansopimuksen 30-vuotisjuhlista sekä Rauhanpuolustajien 30-vuotisjuhlista.

Neuvostoliiton johtaja Leonid Brežnev täytti 70 vuotta joulukuussa 1976. Tämän johdosta tv-uutisissa käsiteltiin laajasti Brežnevin henkilöhistoriaa. Poikkeuksellisen tästä lähetyksestä tekee se, että siinä presidentti Kekkonen oli keskeisessä roolissa puhuen suoraan kameralle useita minutteja. Vastaavia puheita nähdään yleensä lähinnä kansallisissa kriisitilanteissa, itsenäisyyspäivinä sekä perinteisesti uudenvuoden vaihteessa. Uutisraportti alkaa kerronnalla Brežnevin menneisyydestä ja hänen uransa vaiheista, kun samalla ruudulla vaihtuu pääosin mustavalkoisia kuvia Brežnevistä eri

aikakausilta. Kekkonen vaihtuu kuvaan ja toteaa puheessaan Brežnevin ominaisuuksien olevan esimerkiksi älyllinen rehellisyys sekä täydellinen avoimuus. Kekkonen toteaa Brežnevin puolustaneen kunniakkaasti omaa maataan ja että nykyään hänet tunnetaan rauhan asiaa ajavana valtiomiehenä. Kekkonen toteaa, että Brežnevin aikakaudella Neuvostoliitto on tehnyt suuria palveluksia kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden varmistamiseksi. Kekkonen mukaan Brežnevin aloitteesta on tehty useita rakentavia esityksiä sekä aktiivista aseistariisuntatyötä. Lopuksi Kekkonen vielä katsoo kameraan ja lausuu onnittelunsa Brežneville tämän 70-vuotissyntymäpäivänä.¹⁶⁷

Tapana edistää Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyssuhteita Leonid Brežnevin nostaminen edellä kuvattuun asemaan hänen syntymäpäivänään näyttäytyy varsinkin nykyisen tuntemamme journalismin näkökulmasta varsin poikkeukselliselta. Erikoisen lähetyksestä tekee juuri se, miten muuten varsin yksinkertaisen asian esittäminen on lopulta vieritetty presidentti Kekkonen tehtäväksi. Vaikeaa on tosin jälkikäteen arvioida sitä, onko ajatus Kekkonen esiintymisestä lähetyksessä lähtöisin häneltä itseltään vai onko toisaalta tilanne se, ettei vastaavaa tehtävää Suomessa olisi kukaan muu henkilö voinut ylipäätään hoitaa. Tunnettiinhan Kekkonen Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden takuumiehenä ja eräänlaisena idänsuhteiden sisäpiiriläisenä. Kuitenkin Kekkonen esiintyminen tällä tavalla jäi tämän tutkielman aineistossa ainutkertaiseksi. Kekkonen toki oli usein äänessä, mutta henkilöön kohdistuvana analyysinä Kekkonen pitkä ja varsin yksityiskohtaisesti kuvaileva monologi Brežnevistä oli lajissaan ainutkertainen.

Toinen tv-uutisissa näkyvyyttä saanut juhlatilaisuus järjestettiin helmikuussa 1977 Helsingin Kulttuuritalolla. Tilaisuuden aiheena olivat toisen maailmansodan päättäneen Pariisin rauhansopimuksen 30-vuotisjuhlallisuuudet. Juhlat eivät varmastikaan sinänsä olisi ylittänyt uutiskynnystä, mutta niiden merkittävyyttä lisäsi huomattavasti presidentti Kekkonen läsnäolo ja puhe tilaisuudessa. Rauhansopimuksen juhlinnassa esillä olivat ennen kaikkea YYA-sopimus ja Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet. Kekkonen toteaa puheessaan, että Pariisin rauhansopimus loi edellytykset Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen solmimiselle vuotta myöhemmin. Tämä entisestään korostaa jo aiemmin käsiteltyä YYA-sopimuksen merkitystä maiden välisille suhteille. Tv-uutisten reportaasiin oli juhlallisuuksista valikoitu ennen kaikkea juuri Kekkonen antama merkitys sopimukselle. Selvää on siis se, että maiden välisten suhteiden merkityksen korostaminen uutisissa on ollut suhteellisen helppoa sikäli, kun Suomen johtavat valtiopäämiehet antavat siihen selvän tilaisuuden useimmissa tapahtumissa. Uutisraportin myötä katsojalle ei jää epäselväksi YYA-sopimuksen merkitys, joka nyt Kekkonen puheessa liitettiin

¹⁶⁷ RTVA Myöhäisuutiset 19.12.1976.

selvästi osaksi toisen maailmansodan päättymistä ja samalla Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan loppumista.¹⁶⁸

Satunnaisesti tv-uutisissa sai näkyvyyttä myös Suomen Rauhanpuolustajien toiminta. Erityisesti yhdistys sai ruutu-aikaa vuonna 1979, kun se vietti yhdistyksen 30-vuotispäivää. Yhdistyksen on myöhemmin todettu olleen vahvasti vasemmiston ja erityisesti kommunistien hallinnassa. Yhdistys on kuulunut muun muassa Neuvostoliiton vetämään Maailman rauhanneuvostoon sekä kannanotoissaan tuominnut lähinnä länsimaiden toimia, kuten Naton toimintaa samalla jättäen Neuvostoliiton toiminnan esimerkiksi Prahan kevään tapahtumissa vaille huomiota. Tv- uutisten reportaasista välittyi myös yhdistyksen toiminnan luonne. Uutiskuvassa sirppi ja vasara -symbolilla varustettu matkustaja-alus saapuu Suomeen Neuvostoliitosta ja yhdistyksen suomalaiset jäsenet vastaanottavat matkustajat juhlallisilla menoin muun muassa kukittaen heidät.¹⁶⁹ Jo muutamaa vuotta aiemmin lokakuussa 1976 tv-uutiset raportoivat niin sanotun ”Rauhan laivan” vierailusta Suomessa. Maailman rauhanneuvoston aloittamana hankkeena Rauhan laivan tehtävänä oli kiertää rauhanneuvoston jäsenmaita ja lopulta toimittaa niiden lahjoittamia tarvikkeita Libanonin sisällissotaan, joissa sen tuen kohteena on ennen kaikkea palestiinalaisjärjestö PLO ja sen alainen Libanonin kansanrintama. Rauhan laivasta kertovan reportaasin lopussa yhdistyksen johtohahmo Tellervo Maria Koivisto¹⁷⁰ toteaa, että hankkeen tarkoituksena on taistella imperialistista sortoa vastaan.¹⁷¹ Tv-uutisten kuvakerronnasta välittyy varsin lämmin ja ystävällinen tunnelma rauhanpuolustajien toiminnasta. Tästä viestivät esimerkiksi kansainvälinen tunnelma, kun vieraat saapuvat Helsinkiin ja heidät kukitetaan juhlallisilla menoin. Reportaasista välittyy yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka ylittää samalla kansakuntien rajat. Sen sijaan katsojan vastuulle jää toiminnan poliittisen luonteen arviointi, jolla viitataan ennen kaikkea siihen, millaisia tahoja toiminnalla on pyritty tukemaan. Kuten jo aiemmin on todettu, ei tv-uutisten raporteissa päästy kovin syvälliseen analyysiin poliittisista teemoista vielä 1970-luvun puolivälissä, eikä rauhanpuolustajien toiminta ollut tarpeellisuudessaan tämän listan kärkipäässä. Sen sijaan reportaaseista välittyvä kuva viestittää katsojalle rauhanpuolustajien toiminnan olevan varsin vilpitöntä ja ainoastaan valistuneimmat katsojat kykenevät tekemään johtopäätöksiä ja pitkälle menevää pohdintaa yhdistyksen toiminnan tarkoituksiperistä.

Telakkateollisuus on ollut Suomelle läpi sen historian yksi keskeisistä teollisuuden aloista. Telakkateollisuuden kasvuun ja osaamiseen vaikuttivat erityisesti Suomen voimakas vienti

¹⁶⁸ RTVA Uutiset ja sää 10.2.1977.

¹⁶⁹ RTVA Uutiset ja sää 14.7.1979.

¹⁷⁰ SDP:n kansanedustaja 1970–1982, Suomen rauhanpuolustajien varapuheenjohtaja.

¹⁷¹ RTVA Myöhäisuutiset 27.10.1976.

Neuvostoliittoon, joka Kostamus-projektia vastaavalla tavalla nousi uutisaiheeksi myös tv-uutisissa. Erityisesti vuoden 1976 aikana aineistossa toistuu raportit telakkateollisuuden yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa. Helmikuussa raportoidaan neuvostoliittolaisen tilaajan jättäneen vastaanottamatta Vuosaaren telekalla valmistuneen aluksen sen moottoreissa ilmenneiden häiriöiden vuoksi.¹⁷² Huhtikuun alkupuolella raportoidaan telakkateollisuuden tulevaisuudesta kahteen otteeseen. Ensimmäisessä reportaasissa todetaan Neuvostoliiton olevan tärkeä ostaja telakkateollisuudelle. Erityisesti pienempien alusten tuotannon merkitystä korostetaan.¹⁷³ Toisessa uutisjutussa raportoidaan Wärtsilän telakalta, jossa rakennetaan kolmea jäänmurtajaa Neuvostoliittoon. Ongelmaksi tuotannossa on nousemassa kustannustason nousu, kun jäänmurtajien toimittamisesta tehdyn sopimuksen solmimisen ja varsinaisen tuotannon aloittamisen välillä on kulunut aikaa ja näin inflaatio on päässyt vaikuttamaan tuotantokustannuksiin. Raportti toteaa kuitenkin, että valtion vientitakuulaitos pyrkii kuitenkin korvaamaan kustannusten nousua.¹⁷⁴ Wärtsilän jäänmurtajien valmistukseen palataan uudelleen vielä elokuussa 1976, jolloin raportoidaan myös telakalla rakennettavista hinaajista. Reportaasin lopuksi vielä pohditaan, voitaisiinko vastaavia toimituksia tehdä tulevaisuudessa myös Yhdysvaltoihin Neuvostoliiton ohella.¹⁷⁵ Uutisointi telakkateollisuudesta tukee hyvin jo aiemmin teollisuuden hankkeiden yhteydessä todistettua linjaa siitä, kuinka merkittävässä asemassa Neuvostoliitto on ollut Suomen teollisuuden ja viennin kannalta. Edellä käsiteltyjen uutisraporttien ohella ei telakkateollisuudesta kuitenkaan tutkielman tarkastelujaksolla juurikaan uutisoitu. Keskeisenä elementtinä reportaaseista nousee usein esiin tilausten työllisyysvaikutus, joka itsessään viestii vahvimmin tilausten merkitystä tavalliselle katsojalle.

Joitakin yksittäisiä satunnaisia uutisaiheita teollisuuden ja ulkopolitiikan alalta on lajiteltu omaan luokkaansa. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi suomalaisten rakennustyöt Moskovan kesäolympialaisia varten, suomalaistyövoiman käyttö Leningradiin rakennettavassa hotellissa sekä yksittäiset uutiset liittyen vientiin ja rajakauppaan. Lisäksi esimerkiksi Itämeren kalastukseen ja kalastuskiintiöihin liittyviä uutisraportteja lähetettiin tutkimusajanjaksolla melko paljon. Ulkopolitiikan alaan lukeutuvat myös kaksi Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin vaikuttanutta tapahtumaa: Aeroflotin matkustajakoneen kaappaus Suomeen 1977 sekä niin kutsuttu Juhannuspommi.

¹⁷² RTVA Myöhäisuutiset 3.2.1976.

¹⁷³ RTVA Myöhäisuutiset 2.4.1976.

¹⁷⁴ RTVA Myöhäisuutiset 8.4.1976.

¹⁷⁵ RTVA Myöhäisuutiset 6.8.1976.

Aeroflotin matkustajakoneen kaappaus Suomeen alkoi 10. heinäkuuta 1977 illalla. Kaksi työleirille tuomittua neuvostoliittolaismiestä kaappasivat Neuvostoliiton sisäisellä reitillä kulkeneen matkustajakoneen ja vaativat sen laskeutumista Tukholmaan Arlandan lentokentälle. Polttoainepulan vuoksi kapteeni päätti kuitenkin laskeutua Helsinki-Vantaan lentoasemalle. Tästä käynnistyi kolmen päivän mittainen panttivankitilanne lentoaseman alueella. Tv-uutiset raportoivat asiasta seuraavana päivänä, jolloin kaappausdraama oli kuumimmassa vaiheessa. Uutislähetyksessä 11. heinäkuuta 1977 kerrotaan koneessa olevien matkustajien määrästä sekä Suomen valtiovallan toimista kaappaustilanteen päättämiseksi. Kuvamateriaalina on käytetty yleiskuvaa lentoaseman ympäristöstä, jossa parveilevat niin varusmiehet kuin poliisitkin. Myös kaapattua konetta näytetään ajoittain kuvassa. Uutisankkuri kertoo tapahtumien kulkua edelliseltä illalta ja yöltä ja toteaa hallituksen käsitelleen tapausta ensimmäisen kerran jo aamuyöstä paikan päällä Helsinki-Vantaan lentoasemalla. Tapauksesta haastavan Suomen ulkopoliittisesta näkökulmasta teki erityisesti se, että kyseessä oli neuvostoliittolainen matkustajakone. Neuvostoliiton näkökulmasta tärkeää oli päättää kaappaustilanne nopeasti. Jokainen ylimääräinen lähetys kaappauksen etenemisestä heikentäisi Neuvostoliiton kuvaa Suomessa ja edelleen muissa länsimaissa. Suomen neuvotteluasemaa heikensi se, että lähes välittömästi kaappauksen tultua julkisuuteen Ruotsin hallitus oli linjannut, ettei se salli koneen laskeutumista Ruotsiin. Kaappaajien pyrkimykset jatkaa pidemmälle länteen saivat myös länsimaalaisen lehdistön kiinnostumaan tapauksesta, joka johti Suomen kannalta tilanteeseen, jossa mitattaisiin sen kykyä toimia länsimaalaisten yhteiskuntien tapaan liberaalien arvojen mukaisesti. Länsimaalaiset mediat kokivat sympatioita myös kaappaajia kohtaan, koska vastaosapuolena tapauksessa oli omalla tavallaan Neuvostoliitto ja vastakkainen ”elämäntapa”.

Toimittaja Seppo Härkönen jatkaa uutisankkurin koosteen jälkeen raportointia lentokentältä. Härkönen kertoo puheessaan tapahtumien kulkua ja toteaa, että hallitus on muodostanut lentokentälle ryhmän, joka seuraa tapahtumien etenemistä ja toimii sen mukaan. Härkönen myös kommentoi tilanteen tiedottamista:

Julkiseen sanaan päin maan hallitus on toiminut koko kaappauksen ajan äärimmäisen pidättyväisesti. Ministerejä on ollut tässä herkässä ja arkaluontoisessa ollut vaikeampi saada näkyviin kuin kaapattua konetta, joka sekin on tosin siirretty yleisön näkymättömiin kentän sivualueille.¹⁷⁶

Härkösen raportti on muuhun aikalaismateriaaliin verrattuna varsin suora. Se esittää suoraa kritiikkiä maan johdolle siitä, ettei tilanteesta ole saatavilla tarpeeksi tietoa julkiselle sanalle. Samalla Härkönen

¹⁷⁶ RTVA Uutiset ja sää 11.7.1977.

myös esittää varsin suoraan katsojille myös sen, että kyseessä on aidosti herkkä ja arkaluontoinen tilanne, josta on helposti tulkittavissa sen liittyvän ennen kaikkea Suomen ulkopoliittisiin suhteisiin. Vastaavaa kritiikkiä Suomen toimintaa kohtaan tapauksessa antoivat myös länsimaalaiset mediat, jotka olisivat halunneet raportoida tapauksesta laajemmin, olihan kyseessä Neuvostoliiton kannalta häpeällinen tilanne.

Härkönen raportissaan paneutuu myös siihen, kuinka kaappaajiin tulisi suhtautua kaappausten oletetun päättymisen jälkeen. Hän nostaa esiin kansainvälisen yleissopimuksen kaappaustilanteiden varalta sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisen sopimuksen kaappaustilanteissa toimimiseksi. Kansainvälinen sopimus Härkösen mukaan antaisi mahdollisuuden Suomelle tuomita tekijät kansallisten lakiansa mukaan tai vaihtoehtoisesti palauttaa nämä kotimaahansa. Sen sijaan Suomen ja Neuvostoliiton välinen sopimus on yksiselitteisempi. Siinä todetaan, että kaikissa tapauksissa kaappaajat luovutetaan aina alkuperäiseen kotimaahansa. Härkönen tulkitsee sopimuksia niin, että kaappaajat tulisi luovuttaa Neuvostoliittoon.

Lähetyksessä uutisankkuri toteaa kaappaajien alkuperäisen kohteen olleen Ruotsi. Neuvostoliiton Tukholman suurlähetystön kannanotto kaappaukseen luetaan ankkurin toimesta lähetyksessä sellaisenaan. Uutisankkuri toteaa, että ”suurlähetystön edustajan mukaan Helsingin kaappaus on suora seuraus Ruotsin asenteesta kansainvälisiä terroristeja kohtaan. Kannanotossa pidetään rikoksena Ruotsin hallituksen päätöstä olla luovuttamatta neuvostoliittolaista kaappaajaa”. Tällaisenaan luettuna Neuvostoliiton viesti on varsin selkeä. Se vyöryttää tapauksesta syyn kokonaan sellaisille maille, jotka suhtautuvat myönteisesti esimerkiksi poliittisiin pakolaisiin. Tässä kaappaustapauksessa syyt vyöryvät Ruotsin niskaan nimenomaan siksi, koska panttivangit olivat ilmoittaneet sen alkuperäiseksi kohdemaakseen. Toisaalta tapauksesta voi uutislähetysten pohjalta tehdä tulkinnan, jonka mukaan Suomi ei ole kaappaajille riittävän länsimaalainen ja liberaali maa, jotta he kokisivat olevansa turvassa ja samalla Neuvostoliiton poliittisen paineen ulottumattomissa.

Kaappaustilanteen päättymisestä uutisoidaan 12. heinäkuuta lähetetyissä tv-uutisissa. Pääasiassa päättymisestä uutisoidaan varsin objektiiviseen sävyyn kerraten tapahtumien kulkua ja tilanteen päättymiseen johtaneita syitä. Kaappaustilanne päättyi lopulta kaappaajien nukahtamiseen, jonka seurauksena loput panttivangit pääsivät pakenemaan koneesta. Pian tämän jälkeen kaappaajat antautuivat poliisille ja myöhemmin heidät luovutettiin takaisin Neuvostoliittoon. Viimeisessä tapauksessa koskeneessa uutislähetyksessä edelleen toistetaan jo aiemmin esitetty näkemys siitä, että kaappaustapahtuma kokonaisuudessaan tapahtui julkisuudelta piilossa, eikä medially ollut saatavilla

läheskään kaikkea tarvittavaa tietoa.¹⁷⁷ Omana aikanaan toimintatapa oli varsin poikkeuksellinen, sillä toisin kuin nykypäivänä, ei 1970-luvun loppupuolella julkisella sanalla ollut kovinkaan merkittävää eettistä normistoa esimerkiksi liittyen rikosten uhrien lähestymiseen. Tv- uutisilla olisi siis teoriassa ollut mahdollisuus uutisoida tarkemmin esimerkiksi kaappajista. Noin vuotta myöhemmin tapahtunut Suomen sisäinen lentokonekaappaus Oulussa eteni tv-uutisten näkökulmasta täysin eri tavalla. Kaapatussa koneessa olleiden henkilöiden nimet luettiin uutislähetyksessä ja vapautettuja matkustamohenkilökunnan jäseniä haastateltiin. Samoin tv-uutisten kamerat olivat paikalla, kun koneesta vapautettuja panttivankeja tuotiin terminaaliin.¹⁷⁸ Neuvostoliittolaisen koneen kaappauksen yhteydessä esiintyneestä pidättyväisyydestä ei ollut tässä tapauksessa enää tietoakaan, joka osoittaa ennen kaikkea sen, ettei tv-uutisten tai median journalistisissa toimintatavoissa tapahtunut neuvostokoneen kaappauksen yhteydessä mitään erityistä muutosta. Kyse oli mitä ilmeisimmin vain Suomen valtiovallan pyrkimyksistä peitellä, häivyttää ja vaikeuttaa tapauksen laajaa uutisointia, johon syynä oli Neuvostoliiton luoma ulkopoliittinen paine. Poliittisesta paineesta konkreettisen esimerkin kertoi myöhemmin silloinen opetusministeri Kalevi Kivistö, joka Helsingin Sanomien haastattelussa vuonna 2014 muisteli paikalle saapuneen Neuvostoliiton suurlähettilään Vladimir Stepanovin tarjonnan neuvostoliittolaisen erikoisryhmän apua kaappaustilanteen lopettamiseksi. Kivistö toteaa Stepanovin tiedustelleen myös, voisiko kaapparit ampua koneeseen. Neuvostoliiton toiveet näiltä osin kuitenkin torjuttiin. Tämän taustalla oli todennäköisesti presidentti Kekkonen henkilökohtainen arvovalta ja suhteet itänaapuriin. Kekkonen ohjeisti hallitusta toimimaan tilanteessa ihmishenkien säästämiseksi ja piti huolen siitä, ettei hallituksen tarvinnut reagoida Neuvostoliiton vaatimuksiin.¹⁷⁹

Toisena esimerkkinä Suomen ja Neuvostoliiton välisen ulkopoliitiikan käsittelystä tv-uutisissa nostan esiin niin kutsutun Juhannuspommin kesältä 1979. Termillä viitataan silloisen keskustapuolueen puheenjohtajan Johannes Virolaisen ja presidentti Urho Kekkonen väliseen kiistaan, joka sai alkunsa Virolaisen kommentista Suomen Kuvalehdessä muutamaa päivää aiemmin. Tapahtumat käynnistyivät eduskuntavaaleista, joiden myötä vaalivoittaja kokoomus aloitti hallitustunnustelut. Neuvottelut kuitenkin kariutuivat ja lopulta hallitus muodostettiin pääosin vasemmistopuolueiden varaan. Virolainen totesi Suomen Kuvalehden haastattelussa kokoomuksen hallitusneuvotteluiden katkeamisen syiksi niin kutsutut ”yleiset syyt, jotka jokainen käsittää, kun ottaa huomioon Suomen

¹⁷⁷ RTVA Uutiset ja sää 12.7.1977.

¹⁷⁸ 'Finnairin konekaappaus tv-uutisissa', Yleisradion Elävä arkisto [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/finnairin-kone-oulusta-helsinkiin-kaapattiin-seutulaan>]. Luettu 2.4.2020.

¹⁷⁹ Heino, Mikko, 'Helsinki-Vantaan lennonjohto sai kylmäävän tiedon 10. heinäkuuta 1977 kello 20.30 – paikalle hälytettiin hallitus ja ilmatorjuntakanuunat', Ilta-Sanomat [<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005286519.html>]. Luettu 2.4.2020.

aseman”.¹⁸⁰ Tämä tulkittiin laajalti viittauksena Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin ja erityisesti niin sanottuun keskusteluun suomettumisesta. Tilanteen erityisen hankalaksi teki se, että Suomi ja presidentti Kekkonen sen edustajana oli pyrkinyt länsimaiden kanssa yhteistyössään eroon suomettuneisuuden maineesta. Myös Suomen puolueettomuuspolitiikka kyseenalaistettiin.

Tv- uutisten lähetyksessä 20. kesäkuuta 1979 presidentti Kekkonen toteaa, että Virolaisen haastattelu on aiheuttanut Suomelle vahinkoa, jonka merkitystä Suomen kansainvälisen maineen kannalta on vaikeaa arvioida. Kekkonen puhuu suoraan kameralle, joka on erittäin voimakas viestinnällinen keino, kuten Brežnevin syntymäpäivän yhteydessä. Se asemoi katsojan suoraan vastaanottajaksi ja yhdistettynä puhujan asemaan ja arvovaltaan se on omiaan luomaan vahvan vaikutuksen katsojaan. Samaisessa lähetyksessä on myös haastateltu Virolaista, joka haastattelun aluksi toteaa, ettei lähde kommentoimaan tasavallan presidentin lausuntoa. Virolainen ilmoittaa olevansa presidentin linjan kannalla ja kertoo viitanneensa yleisillä tekijöillä kokoomuksen puheenjohtajan ja hallitustunnustelija Harri Holkerin epäonnistumiseen yrityksessään koota hallitus vaalituloksen pohjalta. Tämän epäonnistumisen Virolainen kertoo johtuneen siitä, että ”nämä yleiset tekijät vaikuttivat siihen, ettei hän edes yrittänyt”. Toimittaja vielä tiedustele Virolaiselta, kuuluuko näihin yleisiin syihin se, että Neuvostoliitto on Suomen naapuri. Virolaisen vastaukset kysymyksiin ovat kuitenkin melko yleisluontoisia ja vaikeasti tulkittavia.¹⁸¹

Tapauksen uutisointi antoi ensimmäisiä viitteitä siitä, että journalismi Suomessa oli 1970-luvun loppupuolella murrosvaiheessa. Monella tapaa Juhannuspommi oli ennen kaikkea presidentti Kekkonen yksi viimeisimmistä voimannäytteistä. Toimittajat haastoivat Virolaista varsin voimakkaasti siitä, mitä hän haastattelussa tarkoitti niin kutsutuilla yleisillä syillä. Vielä joitakin vuosia aiemmin olisivat Virolaisen perustelut yleisistä syistä otettu vastaan sellaisenaan. Sen sijaan toimittajan suora tiedustelu siitä, liittyykö Neuvostoliiton ja Suomen naapuruussuhteet näihin yleisiin syihin, on eräänlainen suora haaste poliitikolle jo vuosikymmeniä jatkuneen suomettumisen ja siitä käydyn keskustelun avaamisesta laajemmin kansalaisille. Virolainen kuitenkin varoo tarttumasta syöttiin. Siitä huolimatta lähetyksen katsoja on viimeistään nyt varsin tietoinen siitä, millaisia vaikutuksia Neuvostoliitolla ja Suomen ulkopoliittisella asemalla on myös sisäpoliittisiin ratkaisuihin.

¹⁸⁰ Vehviläinen 1979, 20–22.

¹⁸¹ RTVA Uutiset ja sää 20.6.1979.

5. Uutislähetysten sisältöanalyysi

Edellisessä luvussa analysoitujen lähetysten lisäksi on tätä tutkielmaa varten tarkasteltu joitakin yksittäisiä lähetyksiä aiemmin esitettyä tarkemmin. Olen valinnut tarkasteluun uutisraportteja, joiden aiheet käsittelevät Neuvostoliitosta luotua kuvaa, Etyk-konferenssia, YYA-sopimusten vaikutuksia ja tulkintaa, Suomen ja Neuvostoliiton yhteisiä teollisuusprojekteja sekä presidentti Urho Kekkosen ja Neuvostoliiton suhdetta. Aiheet ovat valikoituneet tarkempaan tarkasteluun siksi, että niiden läpileikkauksella on mahdollista ymmärtää tv-uutisten suhdetta Neuvostoliittoon mahdollisimman laaja-alaisesti. Edellä mainitut aiheet ja tapahtumat edustavat suurinta osaa Neuvostoliittoon liittyvän uutisoinnin eri teemoista. Sisällöllisessä analyysissä olen tämän tutkimuksen metodeihin nojautuen avannut reportaasin kulkua niin kuvan kuin äänenkin osalta samalla vertaillen niiden katsojalle lähettämää viestiä. Olen kiinnittänyt huomiota esimerkiksi kuvavalintoihin, toimittajan sanavalintoihin sekä kuvan ja äänen yhdistelmään. Tästä kokonaisuudesta olen tehnyt tulkintoja vertailemalla reportaasien viestiä aikakauden yhteiskunnallisiin ja poliittisiin tapahtumiin. Analyysin myötä lukijalla on paremmat edellytykset ymmärtää uutisointia Neuvostoliitosta myös viestinnällisesti syvällisemmällä tasolla.

5.1 Neuvostoliittokuva

Neuvostoliiton ja Suomen välisen YYA-sopimuksen myötä maiden välille syntyi myös laajaa kulttuurivaihtoa. Molemmat maat esittäytyivät laajalti kulttuurin eri osa-alueilla muun muassa musiikissa ja teatteritaiteessa, missä kummankin maan ydinosamista esiteltiin taitelijavaihdon kautta. Tyypillisin tapa luoda maakuvaa kulttuurillisten tuotteiden ohella oli myös erilaiset näyttelyt ja messut. Toukokuussa 1978 Suomessa järjestettiin Neuvostoliitto tänään -näyttely, joka siihenastisista Neuvostoliittoa käsittelevistä näyttelyistä oli kokonaisuudessaan laajin. Tv-uutiset raportoivat tästä näyttelystä uutislähetyksessään 16. toukokuuta 1978.¹⁸²

Uutisraportti etenee kokonaisuudessaan melko verkkaisesti. Reportteri selostaa kuvien tapahtumia, mutta kuvat ovat pitkiä ja ne vaihtuvat hitaasti. Reporttaasi alkaa messutilan aulan kuvauksella, joka on koristeltu mahtipontisesti punaisiin kankaisiin. Seinällä on suuri Leninin muotokuva. Alkuun kuvissa näytetään teknisiä laitteita ja esitellään muun muassa vaatteita. Reportteri toteaa, että osastoilla esiintyy 60-vuotias kansakunta ja sen keskeiset saavutukset talouden, tieteen, tekniikan ja kulttuurin aloilla. Kuva siirtyy muotinäytökseen, jonka yhteydessä reportteri toteaa messuilla

¹⁸² RTVA Uutiset ja sää 16.5.1978.

esiintyvän Tallinnan ja Minskin muotitalojen mannekiineja. Kuvan jälkeen siirrytään esittelemään erityisesti Neuvostoliiton keskeisiä saavutuksia avaruusteknologian saralla. Avaruusteknologialla on teemana teollisuuden ohella näkyvä rooli messuilla ja siten myös reportaasissa. Kuva siirtyy esittelemään avaruustutkimuksessa käytettäviä laitteita, jonka yhteydessä toimittaja selostaa laitteiden toimintaa, nostaen esiin muun muassa planeettojen välisen avaruusaluksen, jonka hän mainitsee suorittaneen ensimmäisen pehmeän laskun Venukseen. Lisäksi esitellään Lunohodkuunkulkijaa, jolla on tutkittu kuun geologiaa ja topografiaa. Kuvassa laite pyörii hiekkaisella alustalla, jolla on pyritty mallintamaan laitteen liikettä myös kuun pinnalla.

Avaruusteknologian jälkeen siirrytään perinteisen teollisuuden pariin. Kuvissa esitellään neuvostoliittolaisen teollisuuden tuotteita. Kuvat ovat pääosin etukäteen kuvattu ja ne ovat todennäköisesti Neuvostoliiton itsensä tuottamaa materiaalia messuja ja toimittajia varten. Toimittajan mukaan messuille osallistuu 200 teollisuusyritystä ja yli 30 ulkomaan kauppayhtymää, tieteellisiä tutkimuslaitoksia, ministeriöitä ja valtion komiteoita. Reportaasin lopuksi nähdään lähetyksessä kuvia perinteisistä neuvostoliittolaisista esineistä ja vaatteista sekä esitellään muun muassa televisioita. Televisioiden esittelyssä mielenkiintoisena yksityiskohtana on se, että niissä näkyvässä ohjelmassa haastatellaan Leonid Brežneviä. Reportaasin lopuksi näytetään vielä yleiskuvaa messuilta kokonaisuudessaan sekä eri osastoilla messuesineitä tarkastelevia vieraita. Toimittaja ei raportissaan tee sen suurempaa yhteenvetoa messuilta, vaan reportaasi päättyy stillkuvien selostamiseen, joissa esiintyy muun muassa jäänmurtaja Artican pienoismalli.¹⁸³

Verrattuna muuhun aikalaisaineistoon etenee edellä kuvattu uutisjuttu melko rauhalliseen tahtiin. Siinä ei varsinaisesti ole juurikaan niin sanottua uutisellista sisältöä, vaan kyseessä voisi olla esimerkiksi messujen mainosfilmi. Reportaasin alussa toimittaja toteaa joitakin faktatietoja messuista ja niiden kokoluokasta, mutta muuten reportaasi pääasiassa keskittyy messujen esittelyyn nostaen esiin yksittäisiä mielenkiintoisia messukohteita. Esimerkiksi avaruusteknologian vahva läsnäolo messuilla liittyy vahvasti käynnissä olleeseen kylmään sotaan ja kilpailuun avaruuden herruudesta Yhdysvaltojen kanssa. Samoin teollisuuden laitteista esitetyt etukäteen tuotetut materiaalit ovat tyylilajiltaan enemmän tuotteiden viennistä vastaavan neuvostoliittolaisen Stankoimportin mainosmateriaalia kuin varsinaisesti tv-uutisten genreen sopivaa materiaalia, vaikka kontekstiin yhdistettynä se toimiikin messuja esittelevänä aineistona. Erityisen mielenkiintoista uutisjutussa on se, että vaikka kyseessä onkin Neuvostoliittoa käsittelevät messut, esiintyy uutisjutussa jopa kahden keskeisen henkilön, Vladimir Leninin sekä Leonid Brežnevin kuvat. Uutisjutun alku on melko

¹⁸³ RTVA Uutiset ja sää 16.5.1978.

mahtipontinen, sillä aloituskuvasa kuvataan suuren messuhallin aulaa, jossa suuri Leninin kuva ottaa messuvieraat vastaan punaisten seinävaatteiden keskellä. Sen sijaan toimittaja ei raportissa mainitse henkilöitä nimeltä. Reportaasi messuilta ei varsinaisesti noudattele tutkielman johdannossa esiteltyjä uutisen kriteereitä. Kokonaisuutena arvioiden reportaasi messuilta sopisi paremmin jonkin muun ohjelman kuin uutislähetyksen sisältöön. Reportaasi lienee ollut suomalaisia kiinnostava, joka sikäli täyttää yhden uutisen kriteereistä, mutta kokonaisuutena se edustaa silti laajemmin kevyttä ajankohtaisviihdettä. Uutisformaatin näkökulmasta onkin mielenkiintoista pohtia sitä, miksi reportaasi messuilta on nostettu juuri tv-uutisten ohjelmasisältöön. Tv-uutisten etuna on ollut se, että niiden sisältämät viestit hyväksytään ja omaksutaan muuta ohjelmistoa matalammalla kynnyksellä niiden virallisen luonteen vuoksi, joten tv-uutiset ovat varsin hyvä paikka viestiä tärkeistä aiheista vaikuttavalla tavalla.

Uutisjuttu välittää katsojalle pääasiassa kolmea keskeistä avainviestiä. Ensinnäkin se viestii siitä, että messuihin on panostettu paljon, joka voidaan päätellä erityisesti toistuvista kuvista eri osastoilta, ja jota toimittaja vielä vahvistaa heti reportaasin aluksi toteamalla messujen olevan laajin Neuvostoliittoa koskeva näyttely, joka Suomessa on koskaan järjestetty. Toiseksi uutisjuttu viestii Neuvostoliiton menestyksestä teknologian, tieteen ja teollisuuden aloilla. Tähän viittaavat jutussa toistuvat kuvat eri toimialojen osastoilta, joiden yhteydessä toimittaja mainitsee esimerkiksi avaruusteknologian osalta keskeisiä saavutuksia, joita esiteltävillä laiteilla on saatu aikaan. Samassa yhteydessä korostetaan erityisesti sitä, että jokin laite on tehnyt tutkimusmatkan tai muun toimenpiteen ensimmäisenä, mikä luo vastakkainasettelua myös Yhdysvaltoja kohtaan kilpailussa avaruuden hallinnasta. Kolmantena viestinä uutisjuttu vahvistaa viestiä Eestin ja Valko-Venäjän neuvostotasavaltojen yhtenäisyydestä suhteessa koko Neuvostoliittoon. Todennäköisesti on tietoisesti haluttu nostaa esiin se, että esimerkiksi naisten muotia esittelevät mallit ovat nimenomaan Tallinnan ja Minskin muotitaloista. Lisäksi todetaan, että edellä mainituilla neuvostotasavalloilla on myös omat osastonsa messuilla. Nämä maininnat korostavat yhtenäisyyden viestiä ja sitä, kuinka Neuvostoliitossa hyödynnetään laaja-alaisesti osaamista siihen kuuluvista osista myös maantieteellisestä näkökulmasta.

Toisessa uutisraportissa toukokuun lopulta vuodelta 1975 esitellään Neuvostoliiton energiapolitiikkaa ja erityisesti terästuotantoa ja polttoaineiden käyttöä. Neuvostoliitossa kirjeenvaihtajana tuolloin ollut Aarre Nojonen raportoi tyylilleen uskollisesti varsin yksityiskohtaisesti Neuvostoliiton teollisen tuotannon kehityksestä ja sen tulevaisuudesta.

Yksityiskohtaisuudesta johtuen reportaasin seuraaminen on välillä myös haastavaa, sillä Nojonen puhuu varsin nopeasti ja esittää sekä vertailee lukuja toisiinsa melko epäselvästi.¹⁸⁴

Nojonen aloittaa raportin toteamalla teräksen tuotannon olevan edelleen valtioiden teollisen mahdin tärkein vertailukohta maailmassa. Nojonen jatkaa, että erityisesti teräksen tuotantoa on käytetty mittarina Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisessä taloudellisessa kilpailussa. Nojonen kertoo reportaasissaan Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen terästuotantoon liittyviä avainlukuja sekä niiden kehitystä muutamina edellisinä vuosina. Tärkein viesti on kuitenkin se, että Neuvostoliiton teräksentuotannon kapasiteetti on kasvanut huomattavasti ja sen vuonna 1974 saavuttama johtoasema kilpailussa Yhdysvaltoja vastaan on niin ikään kasvanut entisestään. Reportaasin alkuosassa Nojonen raportoi pääosin suoraan kameralle seisoen kadulla, ja hänen taustalla liikkuu autoja ja näkyy suuria rakennuksia. Alun matemaattisen osuuden jälkeen Nojonen korostaa sitä, että Neuvostoliiton etumatka kasvaa läntisiin teräksentuottajamaihin muun muassa siksi, että niiden tuotantoa haittaa taloudellinen taantuma. Nojonen viittaa belgialaisen professorin lausuntoon, jonka mukaan Neuvostoliitolla on jo useimmilla teollisuustuotannon aloilla johtava asema, jonka odotetaan vahvistuvan ennen kaikkea Neuvostoliitossa käytetyn suunnitelmatalouden ansiosta. Tämän jälkeen Nojonen toteaa muiden polttoaineiden tuotannosta:

Niinä vuosina jolloin varsinkin läntisissä maissa siirryttiin voimallisesti kiinteästä polttoainesta hiilestä nestemäiseen polttoaineeseen öljyyn ja hiilen tuotantoa supistettiin tai sitä ei lisätty, jatkoi Neuvostoliitto hiilenlouhinnan kasvattamista samalla vauhdilla kuin aikaisemminkin. Tämä hiilentuotannon kasvun varmistaminen yhdessä öljyn ja maakaasun tuotannon kasvattamisen kanssa on omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, että Neuvostoliitossa ei ole ollut tarvis ryhtyä sähkönkulutuksen rajoittamiseen tai alentamaan asuntojen lämpötilaa tai muuten pyrkimään polttoaineen käytön rajoittamiseen, kuten monissa muissa maissa on tapahtunut.¹⁸⁵

Tämän yhteydessä kuvassa näkyy muun muassa Neuvostoliiton kartta, johon on merkitty tuotantoon liittyviä avainlukuja sekä tuotantolaitoksia. Lisäksi kuvassa esitellään tuotantolaitteita ja tuotteita. Materiaali on mitä ilmeisimmin Neuvostoliiton omaa kuvamateriaalia. Kuvissa tuotantolaitokset ovat hyvin siistejä ja kuvista on mahdollista tehdä tulkintoja siitä, että tuotantoprosesseihin liittyy varsin korkeaa teknologiaa ja osaamista. Kuvamateriaali esimerkiksi teräksen tuotantoprosessista on varsin samanlaisia kuin Neuvostoliitto tänään -messuja koskevan uutisreportaasin yhteydessä.

¹⁸⁴ RTVA Uutiset ja sää 30.5.1975.

¹⁸⁵ RTVA Uutiset ja sää 30.5.1975.

Reportaasin lopuksi Nojonen vielä kertoo Neuvostoliiton hiilentuotannon kasvusta, jota hän havainnollistaa ruudussa laskemalla taskulaskimella tuotannon kasvua. Nojosen viesti hiilen tuotantoon liittyen on erityisesti se, että tasaisen kasvun vauhdilla hiilentuotanto ylittää Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelmaan kirjatut tavoitteet reilusti. Nojonen toteaa myös, että viime aikoina on tehty hiililöydöksiä, jotka kattavat Neuvostoliiton hiilitarpeet 50 vuodeksi eteenpäin. Reportaasin lopussa näytetään valokuvia, jotka on kuvattu nauhalle ilmeisesti tauluista. Näissä tauluissa on hymyileviä kukitettuja kaivostyöntekijöitä. Lisäksi esitellään hiilentuotannosta tehtyä pienoismallia, joka demonstroi katsojalle esimerkiksi kaivinkoneiden toimintaa avolouhoksessa.

Edellä kuvattu reportaasi on tyyppiesimerkki Aarre Nojosen kirjeenvaihtajakauden lähetyksistä. Nojosen toimittamien uutisjuttujen tavaramerkkinä voidaan pitää aineiston pohjalta hyvin yksityiskohtaista numeraalista dataa, kehityksen kasvun korostamista sekä kuvallisen kerronnan puolelta vahvasti neuvostoliittolaiseen materiaaliin tukeutumista. Jälkimmäiseen on osaltaan vaikuttanut varmasti jo aiemmin käsitellyt rajoitukset, joita ulkomaalaiset kirjeenvaihtajat Neuvostoliitossa kohtasivat. Nojoselle tukeutuminen numeraaliseen tietoon on selvästi tapa vakuuttaa katsoja esitettyjen väitteiden totuudenmukaisuudesta. Tässä katsojan vastuulle jää Neuvostoliiton Nojoselle toimittamien lukujen oikeellisuuden arviointi, sillä Nojonen itse tuskin suhtautui kovinkaan kriittisesti saamaansa tietoon. Lukujen esittämisen tehtävä ei lopulta kuitenkaan ole osoittaa ainoastaan Neuvostoliiton teollisuuden kasvua, vaan myös vertailla tuotannon kehitystä länsimaihin ja erityisesti Yhdysvaltoihin.

Kuvakerronnaltaan Nojosen toimittamat uutisjutut ovat sisällöltään vaihtelevia. Edellä kuvatussa reportaasissa Nojonen esiintyy kameran edessä paljon itse, taustallaan yleensä suuria rakennuksia, liikennettä ja ihmisiä. Havainnollistaakseen esittämiään tietoja Neuvostoliiton teollisuudesta on kuviin valittu joitakin Neuvostoliiton tuottamia informaatiojulkaisuja, kuten karttoja ja opetustauluja. Esimerkiksi valokuvien ja taulujen käyttöön reportaaseissa on varmasti päädytty lopulta siksi, ettei Neuvostoliitosta ole ollut saatavilla tarpeeksi monipuolista kuvamateriaalia. Monissa jutuissa jouduttiin tukeutumaan Yleisradion omien arkistoiden vanhaan kuvamateriaaliin. Nojosen toimittamissa reportaaseissa kuvamateriaali Neuvostoliitosta sisälsi usein julkisten rakennusten ja ihmisvilinän kuvaamista kaupunkien keskustoissa, jolla ei välttämättä itse aiheen kannalta ollut juurikaan tekemistä. Jos aiheeksi valikoitu esimerkiksi kulttuuri tai matkailu, niin kuvamateriaalia oli helpompi tuottaa, kun kuviin voitiin valita merkittäviä kulttuurikohteita tai ihmisvilinää turistikohteiden ympäristössä.

Nojosen toimittamassa reportaasissa Neuvostoliiton teollisuuden kehityksestä on löydettävissä useita eri tulkintoja. Kuten jo edellä todettiin, nojaa reportaasi vahvasti numeeriseen todistusvoimaan

tuotannon volyymeista ja kehityksestä. Messureportaasia mukaillen myös Nojosen uutisjutun yhtenä kärkenä on todistaa Neuvostoliiton teollista voimaa ja johtoasemaa kilpajuoksussa Yhdysvaltoja ja muita läntisiä valtioita vastaan. Kuitenkin erona messureportaasiin voidaan Nojosen reportaasista löytää myös selviä kannanottoja ideologioiden puolesta. Viittaus läntisten maiden taantumaherkkyyteen on selkeä viesti kommunistisen talousjärjestelmän etujen puolesta. Viestin voisi tulkita niin, että ”Neuvostoliiton kehitystä eivät taloudelliset taantumet hidasta”. Samaan luokkaan voidaan laskea myös viittaus energiankäytön rajoitukseen, minkä tarkoituksena on vedota erityisesti katsojien perustarpeiden tyydyttämiseen, ja jonka yhteydessä halutaan korostaa sitä, ettei Neuvostoliitossa ole pulaa lämmöstä ja sähköstä. Kolmantena kuvallisena keinona mainittakoon reportaasin lopussa esitetyt kaivostyöntekijöiden valokuvat. Kuvissa on joukko kaivosmiehiä, jotka hymyilevät ja heidän kaulansa ympärille on ripustettu kukkanauhoja. Kuvat ovat helposti tulkittavissa niin, että työväestöä kohdellaan hyvin ja he ovat tyytyväisiä asemaansa ja tehtäviinsä. Reportaasi ei viittaa missään vaiheessa työntekijöihin tai työoloihin, vaan näiden esitettyjen kuvien tulkinta jää katsojan tehtäväksi. Kuvan välittämän viestin päämäärä on kuitenkin vakuuttaa viestin vastaanottaja Neuvostoliitosta työväestön oikeuksien, työolojen ja tyytyväisyyden takuumaana.

Kolmantena Neuvostoliittokuvaa käsittelevänä tv-uutisten reportaasina olen käsitellyn Aarre Nojosen toimittamaa raporttia Neuvostoliiton vastauksista sitä kohtaan esitettyyn kritiikkiin muun muassa sen yhteiskunnan epädemokraattisuudesta. Nojonen aloittaa reportaasin toteamalla, että viime viikkoina Neuvostoliitossa on julkaistu kaksi teosta, joissa käsitellään nimenomaan lännessä esitettyjä väitteitä maasta. Nojonen toteaa, että Neuvostoliiton vastauksen taustalla on Ranskan kommunistisen puolueen kritiikki Neuvostoliittoa kohtaan ja siitä noussut keskustelu aiheesta laajemmin. Reportaasissa todetaan, että keskustelua on käyty erityisesti käsitteestä proletariaatin diktatuuri, jolla reportaasin mukaan marxilainen liike perinteisesti nimittää sosialistisen vallankumouksen jälkeistä työväen valtaa. Nojonen toteaa, että tämän vallan päätehtävä on suorittaa perinpohjainen muutos yhteiskunnassa viitaten historioitsija Boris Marushkinin teokseen *Sovientologian laskelmat ja virhelaskelmat*. Marushkinia lainaten Nojonen toteaa, että Neuvostoliitto on yhteiskuntana siirtynyt jo asteittain pois proletariaatin diktatuurista koko kansan sosialistiseksi valtioksi. Nojonen jatkaa:

Hän (Marushkin) korostaa, että ei ole olemassa vapautta yleensä ja demokratiaa yleensä, vaan niillä on luokkaluonteensa. Kapitalistinen yhteiskunta antaa joka päivä esimerkkejä demokratian vastaisesta luonteestaan, se ei pysty takaamaan jäsenilleen oikeutta työhön, se vainoaa edistyksellisiä henkilöitä, se rajoittaa kansalaisvapauksia, syrjii rodun pohjalta. Useissa maissa kommunistinen puolue on kielletty ja niin edelleen. Toisessa mainituista teoksista lainataan todisteeksi pääsihteeri Marchaisin¹⁸⁶ lausuntoa vuodelta 1973, jossa hän sanoi: Eikö neuvostoliittolainen työtätekevä olekin paljon vapaampi kuin hänen ranskalainen toverinsa, kun hän tietää, että hänelle ja hänen omaisillaan on aina työtä, kun häntä ei uhkaa työttömyys, kun hänen lapsensa voivat opiskella taipumustensa ja kykyjensä mukaisesti, kun hän saa maksuttoman hoidon sairauden sattuessa, kun hänellä on mahdollisuus kehittää itseään ja kun hänen elinehtonsa jatkuvasti parantuvat.¹⁸⁷

Nojonen päättää reportaasinsa toteamalla, että hän on edellä esittänyt muutamia niistä ajatuksista, joilla Neuvostoliitossa on torjuttu siihen kohdistettuja väitteitä. Kuvakerronnaltaan reportaasi on varsin yksiselitteinen. Nojonen itse seisoo kuvassa siististi pukuun ja kravattiin pukeutuneena selostaen edellä kuvattua tekstiä suoraan kameralle. Viitattaessaan Ranskan kommunistisen puolueen esiin nostamaan kritiikkiin on reportaasissa käytetty kuvamateriaalia henkilöstä puhujakorokkeella esittämässä puhetta kokoukselle. Mitä ilmeisimmin kokouskuva liittyy Ranskan kommunistisen puolueen toimintaan, mutta tätä ei suoranaisesti reportaasissa kuitenkaan sanota. Esitetty katkelma on lyhyt ja kuva palaa takaisin Nojoseen, joka kuvamateriaalin aikana on jatkanut monologiaan. Kun Nojonen siirtyy siteeraamaan teoksia, jotka ovat Neuvostoliitossa julkaistu kiistämään esitettyjä väitteitä, avaa hän kädessään olevan pienen kirjan. Hän selaa kirjaa ikään kuin lukeakseen sieltä saman tekstin, jota hän samalla selostaa. Kuvallisena keinona tämä kirjan ”lukeminen” vertautuu hyvin jo aiemmin käsiteltyyn taskulaskimen käyttöön Nojosen esittäessä lukuja talouden kehityksestä. Syvällisempi tulkinta kirjan käytöstä reportaasissa on sikäli haastava, ettei se tuo reportaasiin juurikaan lisäarvoa. Talouskehityksen yhteydessä taskulaskimen käytöllä on merkittävämpi todistusvoima katsojaa kohtaan, kun luvut ikään kuin lasketaan tässä ja nyt. Sen sijaan kirjan selaaminen lienee enemmän eräänlaista ”täytettä” reportaasiin, jossa muuten pienen kokousskatkelman ohella Nojonen itse lähinnä puhuisi kameralle koko sen keston ajan.

Reportaasin poikkeuksellisuus suhteessa uutisgenreen on sen suorasukainen kantaaottavuus eri yhteiskuntajärjestelmien osalta sekä yritys varsin syvälliseen analyysiin Neuvostoliittoa kohtaan

¹⁸⁶ Georges Marchais, Ranskan kommunistisen puolueen pääsihteeri vuosina 1972–1994.

¹⁸⁷ RTVA Uutiset ja sää 18.3.1976.

esitetystä kritiikistä. Uutisjuttuna se noudattelee Nojosen muita reportaaseja sikäli, että siinä käytetty kuvamateriaali on hyvin rajallista ja reportaasi perustuu pääasiassa Nojosen monologiin aiheesta. Nojoselle tyypillinen toimittajan vahva esilläolo ei ollut poikkeuksellista, mutta asiaa korostaa erityisesti muun kuvamateriaalin puuttuminen lähes kokonaan, mikä erottaa monet Nojosen jutuista esimerkiksi kotimaan reportaaseista sekä Iso-Britannian kirjeenvaihtajana toimineen Erkki Toivasen toimittamista jutuista. Reportaasi noudattelee sikäli myös Nojosen linjaa, että siinä esiin nostetut niin kutsutut vastaukset Neuvostoliittoa kohdanneeseen kritiikkiin ovat varsin haastavasti tulkittavissa. Varsinkin reportaasin alkuosassa käsiteltävät aiheet, kuten proletariaatin diktatuuri ja sen muutosvoima yhteiskunnassa ovat tavalliselle katsojalle vaikeasti hahmoteltavia aiheita, joiden syvempää merkitystä reportaasissa ei juurikaan avata. Sen sijaan huomio kiinnittyy helpommin ymmärrettäviin ja helpommin tulkittavissa oleviin viesteihin. Uutisgenren ja uutiskriteerien näkökulmasta Nojosen reportaasissa käsiteltävät aiheet ovat luonteeltaan sellaisia, joiden esittäminen sellaisenaan tv-uutisissa varsinkin tämän päivän näkökulmasta näyttäytyy melko erikoisena valintana. Neuvostoliiton yhteiskuntajärjestelmän ja sitä kohdanneen kritiikin käsittely tässä mittakaavassa tv-uutisten lähetyksessä ei ollut aikakaudelle poikkeuksellista, vaikka kyseessä olikin suhteellisen ainutkertainen tapaus nyt tarkastellun aineiston valossa. Jälkikäteen arvioiden voidaan sen tarpeellisuus kuitenkin kyseenalaistaa uutiskriteerien näkökulmasta. Järjestelmän puolustuspuheenvuoro oli osa globaalia yhteiskuntajärjestelmien välistä kilpailua, joka jo aiemmin määritellyllä tavalla lopulta kiteytyy ennen kaikkea kapitalistisen Yhdysvaltojen ja kommunistisen Neuvostoliiton väliseen kamppailuun maailman johtavan yhteiskunnan tittelistä. Mielenkiintoista on pohtia Nojosen reportaasin merkitystä tavalliselle suomalaiselle tv-uutisten katsojalle. Nähtiinkö neuvostojärjestelmän vastauksella sitä kohtaan esitettyyn kritiikkiin niin paljon uutisellista arvoa, että asiaa tuli käsitellä myös tv-uutisissa? Uutislähetyksen formaattiin reportaasi 1970-luvun mittareilla sulautui suhteellisen hyvin, mutta sen uutisarvo suomalaisille lienee jäänyt melko vähäiseksi. Tärkeintä reportaasille oli vakuuttaa tv-uutisten katsojat siitä, ettei neuvostojärjestelmää kohtaan esitetyllä kritiikillä ollut tosiasiaa totuudellista pohjaa.

Reportaasin avainviesteiksi voidaan nostaa kapitalismin kritiikki ja siihen liittyvät esimerkit sekä Neuvostoliiton nostaminen edistykselliseksi yhteiskunnaksi vahvaan esimerkkien todistusvoimaan nojaten. Avainviestit vetoavat samalla tavalla erityisesti työtä tekevään väestöön, kuten aiemmissa esimerkeissä. Reportaasissa kritisoidaan kapitalistisia järjestelmiä niiden kyvyttömyydestä tarjota työtä, edistyksellisiä henkilöitä kohtaan suorittamasta vainosta, kansalaisvapauksien rajoittamisesta sekä syrjinnästä rodun perusteella. Nämä ovat tekijöitä, joista viestin vastaanottaja saattaa nopeasti tehdä tulkintoja esimerkkien avulla. Tämä avainviesti sen sijaan ei välttämättä käynnistä pohdintaa

siitä, miten nämä kapitalististen yhteiskuntien kritiikiksi nostetut teemat toteutuvat Neuvostoliitossa. Viestin sanoma on kuitenkin tulkittavissa niin, että jos nämä tekijät ovat kritiikkiä kapitalistia yhteiskuntia kohtaan, on niiden toteuduttava Neuvostoliitossa. Heti kapitalismin kritiikin perään paneudutaan nimenomaan neuvostojärjestelmän etuihin suhteessa läntisiin järjestelmiin. Lainaus Ranskan kommunistisen puolueen pääsihteerin puheesta nostaa esiin erityisesti työväestöön vetoavat tekijät, kuten työttömyyden, hyvinvoinnin, terveydenhuollon, koulutuksen ja elintason. Jos asiaa pohditaan syvällisemmin, eivät esitetyt väitteet varsinaisesti kumoa kritiikkiä, mutta ne kääntävät viestinä kritiikin ennen kaikkea järjestelmien paremmuuden vertailuun. Lainaus osoittaa selvästi, mihin neuvostojärjestelmä kykenee ja minkä asioiden kanssa taas läntiset järjestelmät ovat ongelmissa. Lainauksessa vedotaan vielä varsin tunnepitoisiin asioihin, kuten lähimmäisten hyvinvointiin ja terveyteen. Viestin merkitystä nimenomaan työväestön suuntaan korostaa se, että Nojosen esittämä lainaus aloitetaan painottamalla lainauksen koskevan työntekijöitä, jonka lisäksi siinä nimenomaisesti vertaillaan neuvostoliittolaista ja ranskalaista työntekijää – toisin sanoen itää ja länttä.

Viimeisenä esimerkkinä Neuvostoliittokuvan esittämisestä tv-uutisissa olen tutkinut toisen Moskovan kirjeenvaihtajan Reijo Nikkilän raporttia Lokakuun vallankumouksen juhlien valmistelusta marraskuun alusta vuonna 1977. Lokakuun vallankumouksella tarkoitetaan Venäjällä 1917 tapahtunutta vallankumousta, jonka seurauksena perustettiin ensin Neuvosto-Venäjä, joka myöhemmin liittyi osaksi Neuvostoliittoa. Vallankumouksen tapahtumat ja siten myös vuosipäivä ajoittuvat marraskuun alkuun, mutta tapaus tunnetaan Lokakuun vallankumouksena tapahtum aikaan käytössä olleen juliaanisen kalenterin mukaan. Lokakuun vallankumouksen päivä on edelleen yksi Venäjän keskeisistä juhlapäivistä kalenterivuoden aikana.

Reijo Nikkilän raportti Moskovasta kertoo kaupungin koristelusta juhlakuntoon sekä juhlinnan etenemisestä käytännössä. Nikkilä aloittaa raportin kertomalla kaupungin koristelun alkavan Moskovan keskustasta, posti- ja lennätinlaitoksen päärakennuksesta. Rakennuksen seinällä kunniapaikalla on neuvostotasavaltojen perustajan Vladimir Iljitš Leninin kuva vaakunoiden ympäröimänä. Kuvassa näytetään ensin Nikkilää selostamassa kameralle, jonka jälkeen kuva siirtyy kuvaamaan Leninin muotokuvaa rakennuksen seinällä. Nikkilä kertoo, että kuvan alapuolella kuvassa näkyvä teksti tarkoittaa suomeksi käännettynä ”eläköön vuosisatojen ajan Vladimir Iljitšin (Leninin) nimi ja hänen ajamansa asia”. Tämän jälkeen kuva siirtyy kuvaamaan Moskovan Bolšoi-teatteria, jonka Nikkilä toteaa olevan yksi värikkäimmistä koristelluista kohteista Moskovassa. Nikkilä kertoo, että vallankumouksen vuosipäivänä sotilas ja siviiliparaatit kulkevat Punaiselle torille. Tämän jälkeen koko keskusta suljetaan liikenteeltä ja miljoonat moskovalaiset täyttävät kadut iltamyöhään saakka

niin kutsutun kansankävelyn aikana. Nikkilä kertoo, että neuvostokansa on valmistautunut juhliin ennen kaikkea tekemällä työtä. Esimerkiksi yli neljä miljoonaa nuorisoliittolaista on ylittänyt henkilökohtaisen vuosittaisen tuotantotavoitteensa ennen juhliä. Nikkilä päättää raportin kertomalla myös neuvostoliittolaisen kulttuurin ja erityisesti kuvataiteen olevan esillä Kremlin viereisessä maneesissa. Kuvissa nähdään lähinnä ulkokuvaa punaisiksi koristelluista rakennuksista, kuten Bolšoi-teatterista sekä maneesista. Useissa rakennuksissa yksityiskohtina ovat sirppi ja vasara -symbolit sekä Leninin muotokuvat.¹⁸⁸

Verrattuna Nojosen aikakauden reportaaseihin on Nikkilän toimittamissa uutisjutuissa nähtävissä uutistyön ja toimitustyön kehitys sekä toisaalta eräällä tapaa ammattimaisempi ote toimitustyöhön. Kuvalliselta kerronnaltaan on Nikkilän toimittama reportaasi hyvin monipuolinen, vaikka se koostuukin pääosin ulkokuvista, joiden kuvaaminen ei sinänsä Neuvostoliitossa ollut kaupunkien keskeisillä paikoilla vaikeaa. Nikkilä itse näkyy ruudussa vain reportaasin alussa, joka on lähempänä esimerkiksi kotimaantoimituksen tekemien uutisjuttujen linjaa. Kuvat näyttävät Moskovan kadut sellaisenaan, vaikka Lokakuun vallankumouksen juhlapäivään liittyvänä reportaasina siinä onkin kuvattu lähinnä koristeltuja katuja ja rakennuksia. Reportaasi on varsin informatiivinen, eikä sen sisältämiin viesteihin ole ladattuna Nojosen tavoin yhtä paljoa ideologisiin arvoihin keskittyvää sanomaa. Reportaasi etenee johdonmukaisesti koristeluista itse juhlapäivän tapahtumiin sekä nostaa esiin myös kansalaisten rutiinit juhlapäivän alla. Uutisgenreen nähden on Nikkilän reportaasi huomattavasti lähempänä tavallista toimitustyötä kuin esimerkiksi Nojosen toimittamat reportaasit Neuvostoliitosta. Reportaasilla on myös uutiskriteerit täyttävää uutisellista arvoa katsojille.

Nikkilän reportaasin avainviestejä ovat Lokakuun vallankumouksen merkitys Neuvostoliiton kansalaisille sekä merkittävät panostukset juhlapäivään. Ensimmäisenä mainitusta viestivät Nikkilän esiin nostamat seikat, kuten sotilas- ja siviiliparaati, moskovalaisten tapa täyttää kaupungin kadut paraatin jälkeen sekä kansalaisten valmistautuminen juhlaan tekemällä työtä. Merkittävistä panostuksista juhlapäivään viestivät kuvaukset eri rakennusten mahtipontisista koristeista, patsaiden ja muistomerkkien kukituksista sekä toisaalta myös siviili- ja sotilasparaatien järjestämisestä. Kuvat korostavat voimakkaasti toimittajan esiin nostamia seikkoja ja painottavat erityisesti panostusta koristeellisuuteen. Nikkilän reportaasi muutettuna radioon ei varmastikaan asiasta tietämättömille loisi yhtä vahvaa kuvaa päivän tärkeydestä neuvostoliittolaisille, kuin se kuvan ja äänen yhdistelmänä televisiossa tekee. Erityisesti vahvoin värihin, kuten tässä yhteydessä punaiseen, liittyen väritelevisiion ja värilähetysten aloittamisella on ollut suuri merkitys. Värilähetystenä tämäkin

¹⁸⁸ RTVA Uutiset ja sää 4.11.1977.

reportaasi vaikuttaa katsojaan voimakkaammin kuin mustavalkoisena, vaikka monessa kodissa katsottiin edelleen lähetyksinä ohjelmaa mustavalkoisena.¹⁸⁹

Eräänlaisena viittauksena Nojosen aikakauteen kirjeenvaihtajana voidaan pitää Nikkilän mainintaa kansalaisten valmistautumisesta Lokakuun vallankumouksen vuosipäivään tekemällä työtä. Nikkilän toteamus nuorisoliittolaisten vuosittaisen tuotantotavoitteen saavuttamisesta jo lokakuussa on verrattavissa esimerkiksi Nojosen reportaasiin teollisuuden kasvusta. Tässä yhteydessä katsojalle tieto tuotantotavoitteista on eräällä tapaa triviaalia, vaikka yrityksenä varmaankin on ollut kertoa juuri tavallisen neuvostokansalaisen näkökulmasta juhlapäivään. Viesti on Neuvostoliiton kannalta positiivinen ja korostaa juhlapäivien ja työn yhteyttä. Liiallinen raportointi juhlallisuuksista saa nyt vastapainokseen maininnan myös siitä, että Neuvostoliitto kiinnittää ennen kaikkea huomiota työn tekoon ja työläisiinsä. Maininta tavoitteiden saavuttamisesta viestii siitä, että neuvostokulttuuriin kuuluu aina ensin työ, sitten hupi ja juhlinta. Verrattuna Nojosen vastaaviin reportaaseihin jää Nikkilän reportaasissa viesti tuotantotavoitteiden saavuttamisesta kuitenkin varsin irralliseksi. Siinä, missä Nojosen keskittyi reportaaseissaan yksityiskohtaisesti perustelevaan neuvostojärjestelmän paremmuutta, Nikkilä tyytyy toteamaan asian sitä sen enempää jatkamatta tai perustelematta. Tämä myös laimentaa viestiä ja on siten katsojalle helpompi myös sivuuttaa.

Kokonaisuutena arvioiden Neuvostoliiton maakuva luotiin tv-uutisissa varsin varauksettomasti. Vuosien 1975–1980 välillä Neuvostoliiton maakuva koskeva uutisointi on ollut pääosin kirjeenvaihtajien vastuulla, jolloin niin toimitustyö kuin kuvamateriaalikin on ollut Neuvostoliiton vaikutuksen alaisena. Ehkä selkein muutos aineiston pohjalta voidaan nähdä kirjeenvaihtajakauden vaihtumisessa Aarre Nojosesta Reijo Nikkilään vuonna 1977. Neuvostoliitosta luotuun maakuvaan liittyvät reportaasit muuttuivat sisällöllisesti ammattimaisempaan ja objektiivisempaan suuntaan, vaikka niihin edelleen sisältyi vahvaa latautuneisuutta. Tästä osaksi on myös varmasti kiittäminen toimittajan työn yleistä kehitystä siirryttäessä lähemmäksi 1980-lukua. Siinä missä Nojosen aikakaudella lähes kaikkiin hänen toimittamiinsa juttuihin sisältyi vahvaa ideologista painotusta ja neuvostojärjestelmän varauksetonta ihannointia, oli Nikkilä tyyliltään maltillisempi keskittyen reportaasien avainviesteissä toimitustyön kannalta olennaisiksi katsomiinsa seikkoihin. Tällä viittaa esimerkiksi edellä kuvattuun uutisjuttuun Lokakuun vallankumouksen juhlinnasta, jonka yhteydessä pääpaino ei niinkään ollut neuvostojärjestelmän korostamisessa, vaan aidosti juhlien valmistelun seurannassa.

¹⁸⁹ Pernaa, Ville & Länsiluoto, Liina, 'Näin työväenliikkeen vappumonopoli päättyi Ylen tv-uutisissa', *Suomen Kuvalehti* [<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/politiikka/viimeinen-punavappu-ylen-tv-uutisten-vappulahetys-nostatti-suuren-kohun-vuonna-1977/>]. Luettu 22.4.2020.

5.2. ETYK ja YYA-Suomi

Yksi 1970-luvun suurista Suomea koskettaneista poliittisista tapahtumista oli Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) järjestäminen Helsingissä. Konferenssi eteni vaiheittain siten, että ensimmäinen ulkoministerien kokous järjestettiin Helsingissä vuonna 1973, jonka jälkeen siirryttiin niin sanottuun neuvotteluvaiheeseen. Kaksi vuotta kestäneen neuvotteluvaiheen jälkeen Etyk huipentui vuonna 1975 Helsingissä järjestettyyn huippukokoukseen. Prosessin perimmäisenä tarkoituksena oli liennyttää idän ja lännen kiristyneitä välejä sekä saattaa laajemmin yhteen poliittisia voimia myös Neuvostoliiton, Yhdysvaltojen ja Euroopan ulkopuolelta. Vuonna 1975 allekirjoitettu päätösasiakirja jakautui neljään pääkohtaan eli niin kutsuttuun koriin. Ne käsittelivät maiden välisen yhteistyön lisäämistä eri toiminnan aloilla, turvallisuuskysymyksiä sekä humanitaarisia kysymyksiä. Neljännessä pääkohdassa sovittiin sovittujen päätösten toteutumisen seuraamisesta.

Etykin merkitys valtioille oli suuri. Siitä tuli Suomen näkökulmasta yksi keskeisistä sopimusasiakirjoista myös sen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin YYA-sopimuksen ohella. Neuvostoliitto saattoi nyt toiminnassaan vedota myös Etykin asiakirjoihin, minkä mahdollisti maiden tapa tulkita asiakirjoja omista näkökulmistaan. Etykin päätöslausemia käytettiin maiden omien intressien ajamiseen ja toisaalta sopivissa tilanteissa vahvistamaan maan toiminnan olevan Etykin päätösten mukaista. Tätä haluttiin korostaa toistuvasti ennen kaikkea siksi, että päätösasiakirjaan kirjattujen teemojen noudattamista seurattiin myös jälkikäteen.

Etyk näkyi luonnollisesti myös tv-uutisissa. Helsingissä järjestetty huippukokous oli tapahtumana Suomen mittakaavassa ennennäkemätön ja presidentti Urho Kekkosen valtakauden huipentuma. Suomi nostettiin hetkeksi maailmanpolitiikan näyttämöksi ja kokoukselta odotettiin paljon ympäri maailmaa. Etyk oli kuitenkin pitkä prosessi, mistä kertoo myös sen esiintyvyys tv-uutisissa Suomea ja Neuvostoliittoa koskevissa uutisissa. Alkuvuodesta 1975 uutisoitiin muun muassa Kekkosen ja Brežnevin tapaamisesta, jonka yhtenä tarkoituksena oli sopia Etykiin liittyvistä aikatauluista.¹⁹⁰ Saman vuoden heinäkuussa uutisissa näytettiin taajaan itse kokouksen tapahtumia ja raportoitiin esimerkiksi Kekkosen ja Brežnevin tapaamisesta Etyk-yhteydessä.¹⁹¹ Päätösasiakirjojen allekirjoituksen jälkeen Aarre Nojonen raportoi Moskovasta niiden sisällön vastaanottoon liittyen niin lehtien pääkirjoituksissa kuin tavallisten moskovaalaisten keskuudessa.¹⁹² Seuraavan kerran Etyk nousee esiin Neuvostoliiton kirjeenvaihtajan reportaasissa helmikuussa 1976. Nojonen korostaa

¹⁹⁰ RTVA Uutiset ja sää 14.3.1975.

¹⁹¹ RTVA Uutiset ja sää 29.7.1975.

¹⁹² RTVA Uutiset ja sää 3.8.1975.

vahvasti Neuvostoliiton vaatimuksia poliittisesta liennytyksestä sekä sotilasmienojen pienentämisestä.¹⁹³ Kulttuurin saralla Etykiin viitataan heinäkuussa 1977, jolloin Moskovan elokuvafestivaaleja koskevan reportaasin yhteydessä mainitaan festivaalien toteuttavan Etykissä sovittua kulttuurien välistä vaihdantaa.¹⁹⁴ Tarkempaan tarkasteluun olen valinnut tutkimusaiheeseen liittyen reportaatit Kekkonen vierailusta Neuvostoliittoon maaliskuussa 1975, Etykin päätösasiakirjojen vastaanotosta Neuvostoliitossa elokuulta 1975 sekä Etykin vaikutuksista Neuvostoliiton matkailuun toukokuulta 1976.

Tv-uutisissa 14. maaliskuuta 1975 esitetty reportaasi kuvaa presidentti Kekkonen saapumista takaisin Suomeen Neuvostoliittoon suuntautuneeltaan matkaltaan. Kuvassa Neuvostoliiton tunnuksin varustettu matkustajakone rullaa Helsinki-Vantaan lentokentällä paluuseremoniaa varten järjestetyn alueen eteen ja Kekkonen laskeutuu portaita pitkin koneesta. Rappusten alapäässä Kekkonen tervehtii vastaanottajia. Tämän jälkeen kuva siirtyy lentoaseman sisätiloihin ja Kekkoseen, jota toimittaja haastattelee valtiovierailun etenemisestä. Toimittaja aloittaa haastattelun kysymällä yleisesti, mistä asioista matkan aikana keskusteltiin. Kekkonen toteaa, että matkan aikana keskusteltiin käytännöllisesti katsoen kaikista asioista korostaen kansainvälisten asioiden lisäksi myös bilateraalaisia teemoja. Toimittaja tiedustelee Etykin järjestämisen aikatauluista, johon Kekkonen vastaa, että hänelle jäi matkasta kuva, jonka perusteella voidaan olla aiempaa optimistisempia kolmannen vaiheen järjestämisestä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa kesällä 1975. Tämän jälkeen toimittaja tiedustelee maiden välisestä kaupankäynnistä sekä mahdollisista uusista yhteistyökohteista. Kekkonen käytännössä vastaa toimittajan kysymyksiin suoraan kyllä tai ei, mutta välillä kuitenkin lisäten omia huomautuksiaan tai lisäyksiään kysymyksiin. Esimerkiksi kysymykseen uusista yhteistyökohteista Kekkonen toteaa, ettei sellaisia ollut esillä, mutta korostaa tämän jälkeen sitä, että vanhat projektit ovat edelleen kesken ja ne tulee saattaa loppuun ennen uusien aloittamista. Haastattelun loppupuolella toimittaja tiedustelee Kekkoselta, miten nyt tapahtunut vierailu eroaa aiemmista Neuvostoliiton vierailuista. Kekkonen toteaa, ettei hänen mielestään vierailussa ollut aiempaan oleellista eroa ja korostaa vielä, että ”tälläkin kertaa käsiteltiin varsin keskeisiä kysymyksiä, jotka liittyvät meidän bilateraalisiin asioihin, eikä ainoastaan niitä vaan myös kansainvälisiä kysymyksiä”. Lopuksi toimittaja vielä kysyy metsästyksestä ja kalastuksesta:

¹⁹³ RTVA Myöhäisuutiset 18.2.1976.

¹⁹⁴ RTVA Uutiset ja sää 9.7.1977.

Toimittaja: *Ja myös ja metsä ja kalaonni olivat yhtä hyvät kuin aina ennenkin?*

Kekkonen: *Tällä kertaa voin sanoa, että minä näin enemmän riistaa kuin koskaan aikaisemmillä kerroilla. Ja jos nyt puhutaan taas saaliista, niin minusta näyttää, että tämä koko metsästysseturue sai kenties enemmän saalista kuin koskaan aikaisemmin. Sitä kai laskettiin tämä aamuna, että tämä koko meidän niin sanottu porukka sai noin 45 villisikaa..¹⁹⁵*

Presidentti Kekkonen haastattelu kuvastaa hyvin erityisesti tv-uutisten toimittajien ja presidentti Kekkonen välisiä suhteita. Presidentin haastatteluun liittyy aina vahvaa latautuneisuutta, sillä erityisesti 1970-luvulla poliitikkoja ja presidenttiä kunnioitettiin mediassa nykyistä enemmän. Toimittajan kysymykset Kekkoselle ovat melko yleisluontoisia, kuten olettaa saattaa. Ne ovat johdattelevia ja mahdollistavat siten helpot ja yksinkertaiset vastaukset. Kekkonen suhde mediaan oli monella tapaa varsin pidättyväinen, mikä ilmeni myös edellä kuvatussa haastattelussa. Esimerkiksi kysymykseen matkan aikana keskustelluista asioista Kekkonen tyytyi vastaamaan lyhyesti todeten, että ”kaikki asiat olivat esillä”. Toimittaja saattoi tarttua vastaukseen ja tiedustella lisää tai jatkaa seuraavaan kysymykseen, mutta varsinaisesti mitään lisäinformaatiota Kekkonen vastaus ei katsojalle antanut. Haastattelusta välittyy jännittynyt tunnelma. Kekkonen vastaukseen maiden välisestä kaupankäynnistä toimittaja tarttuu kiinni:

Toimittaja: *Entä sitten maiden välinen kaupankäynti?*

Kekkonen: *Hyvänen aika, siitä kyllä riitti keskustelua.*

Toimittaja: *Ja tarkemmin sanoen mistä?*

Kekkonen: **Hymähtää* Tarkemmin te tulette tietämään sen myöhemmin.*

Toimittajan jatkokysymys on kenties yritys hieman haastaa Kekkonen muuten niin yleisluontoisia vastauksia ja siten saada tarttumapintaa matkan tapahtumiin. Oheisen katkelman jälkeen toimittaja tiedustelee vielä Kostamuksen, Pääjärven ja Svetogorskin projekteista mahdollisesti käytyä keskustelua, johon Kekkonen tyytyy vastaamaan ”paitsi näitä, paljon muita”. Ylipäätään haastattelu antaa presidentti Kekkosesta kuvan eräänlaisena koskemattomana johtajana, joka halutessaan joko vastaa kysymyksiin tai sitten ei. Vastatessaankin Kekkonen kuitenkin tyytyy yleisluontoisiin viesteihin, jotka eivät tuota katsojalle lisäarvoa. Oikeastaan Kekkonen ainoa lisäänti katsojalle lienee ollut Etyk-aikataulun tarkentuminen sekä yksityiskohtainen selostus metsästyksestä matkan aikana. Asiaa voi lähestyä myös pohtimalla laajemmin Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Kekkonen rooli ulkopoliittisten suhteiden takuumiehenä takasi hänelle sellaisen statuksen ja sellaisia tietoja,

¹⁹⁵ RTVA Uutiset ja sää 14.3.1975.

ettei hänen tarvinnut oman asemansa tai medianäkyvyytensä puolesta vastata toimittajien kysymyksiin. Kekkonen saattoi toimia ulkopoliitikassa haluamallaan tavalla ja tätä tapaa Yleisradio muiden medioiden ohella saattoi vain myötäillä. Keskeistä oli säilyttää hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Toimituksellisesta näkökulmasta haastattelu vaikuttaa siltä, että se on tehty ainoastaan sen vuoksi, koska presidenttiä kuuluu haastatella. Katsojalle Kekkonen esiintyminen lienee muuten jäänyt etäiseksi kokemukseksi, mutta lopun viittaus metsästyksen ja kalastukseen tuo hänet lähemmäksi tavallista katsojaa. Vaikka metsästyks ja kalastus olivatkin presidentti Kekkoselle tärkeitä harrastuksia, olivat ne ennen kaikkea hänen mediakuvansa kannalta olennaisia asioita nostaa esiin. Ne toivat häntä ihmisenä lähemmäksi tavallista suomalaista ja loivat hänestä kuvaa ”yhtenä meistä”. Toimittajien taholta kysymykset metsästyksestä ja kalastuksesta olivat Kekkoselle varmasti mieluisia, sillä niihin hän saattoi kommentoida haluamallaan tavalla pitkästi vastaten paljastamatta arkaluontoisia tietoja.

Toisessa Etyk-teemaa käsittelevässä reportaasissa käsiteltiin päätösasiakirjojen merkitystä ennen kaikkea Neuvostoliiton näkökulmasta juuri huippukokouksen päättymisen jälkeen elokuussa 1975. Moskovan kirjeenvaihtaja Aarre Nojonen aloittaa reportaasinsa toteamalla, että Neuvostoliitossa on luonnehdittu Etyk-kokousta käännteeksi koko Euroopan ja maailman historiassa. Nojosen mukaan Neuvostoliitossa Etyk nähdään alkuna uudelle aikakaudelle, joka merkitsee erilaisten järjestelmien omaavien maiden entistä laajempaa ja monipuolisempaa yhteistyötä molemminpuolista etua noudattaen. Tämän jälkeen reportaasissa Nojonen haastattelee ohikulkijoita Moskovan kadulla tiedustellen näiden mielipidettä Etyk-kokouksen lopputuloksiin. Kuvassa nähdään Nojonen raportoimassa kameralle kadulta Moskovan keskustasta, jonka jälkeen nähdään lyhyitä haastatteluita venäjäksi. Haastatteluiden jälkeen Nojonen kertoo neuvostoliittolaisten sanomalehtien kannanottoja Etyk-kokouksen antiin ja kuvassa nähdään Nojonen selaamassa sanomalehtiä. Reportaasin lopussa nähdään myös kirjeenvaihtajan raportti Yhdysvalloista, jossa vastaavasti tutkitaan paikallisia sanomalehtiä ja niiden kannanottoja kokouksen antiin.¹⁹⁶

Nojosen reportaasi Neuvostoliitosta ikään kuin aloittaa uutisjuttujen sarjan, missä Neuvostoliiton yhteydessä nostetaan toistuvasti esiin Etyk ja sen päätökset. Reportaasista huokuu Neuvostoliiton myönteinen suhtautuminen konferenssiin ja toisaalta suuret kiitokset myös naapurimaata Suomea kohtaan konferenssin järjestämisestä. Etykissä aikaansaadut päätökset tukivat hyvin Neuvostoliiton julkisuuskuvaa rauhan asiaa ajavana valtiona, jonka tehtävänä oli edistää liennytyä niin poliittisessa

¹⁹⁶ RTVA Uutiset ja sää 3.8.1975.

kuin sotilaallisessakin mielessä. Se, kuinka suuri osa Neuvostoliiton lausunnoista Etykiin liittyen pitivät aidosti paikkaansa, tarvitsisi syvällisempää analyysiä sen ulkopoliittisista tavoitteista.

Nojosen reportaasista on tulkittavissa lukuisia avainviestejä. Ensinnäkin reportaasin selkeä viesti on se, että Neuvostoliitto pitää Etykin päätösasiakirjaa uutena alkuna maailmanpolitiikassa. Sille annetaan suurta painoarvoa niin virallisten tahojen kuin kansalaistenkin keskuudessa. Tätä viestiä toistivat myös reportaasissa esiteltyt lehdet ja niiden otsikot. Nojonen toteaa, että Moskovan keskuslehdet Pravda ja Izvestija ilmestyivät poikkeuksellisesti kahdeksansivuisina, eikä niissä käsitelty juurikaan muuta kuin Etykiin liittyviä aiheita. Keskeisten suurten päivälehtien pyhittäminen ainoastaan Etykin asialle viestii aiheen merkityksestä Neuvostoliitolle. Etykin merkitystä korostaa myös tavallisten kansalaisten haastatteleminen reportaasiin. Eri asia on kuitenkin se, kuinka tavallisia haastateltavat henkilöt lopulta olivat. Esimerkiksi ensimmäisenä haastateltu mieshenkilö antaa vastauksensa toimittajan kysymykseen välittömästi empimättä selostaen nopeasti ja yksityiskohtaisesti mielipidettään asiaan. Vastaus vaikuttaa ennalta opetellulta, mutta tulkintaa haastateltujen henkilöiden satunnaisuudesta on haastava tehdä. Toinen avainviesti reportaasissa on toteamus siitä, että Etykin päätösasiakirjat tarkoittavat ”erilaisten järjestelmien omaavien maiden entistä laajempaa ja monipuolisempaa yhteistyötä, molemminpuolista etua noudattaen”. Tämä on viittaus ennen kaikkea Länsi-Euroopan kapitalistisille yhteiskunnille sekä Yhdysvalloille siitä, kuinka Neuvostoliitto odottaa jatkossa suurempaa painoarvoa maailmanpolitiikassa omalle toiminnalleen. Kun viestejä tarkastellaan yhdessä, voidaan reportaasista helposti vetää tulkinta, jonka perusteella Neuvostoliitto on ikään kuin valmis antamaan kaikkensa poliittisen ja sotilaallisen rauhan eteen, ja nyt voidaan siirtyä odottamaan läntisen Euroopan vastausta haasteeseen. Tosiasiassa on haastavaa arvioida sitä, kuinka aidosta kädenojennuksesta käytännössä katsoen Neuvostoliiton kannassa oli lopulta kyse. Sillä ei kuitenkaan reportaasin tulkinnan kannalta ole merkitystä, sillä Neuvostoliitolle tärkeintä on antaa kuva sen pyrkimyksestä rauhaan ja yhteistyöhön kaikkien maailman valtioiden kanssa. Tässä se tämän reportaasin välittämän viestin valossa onnistui erinomaisesti.

Kolmantena esimerkkinä Etykin vaikutuksesta Suomea sekä Neuvostoliittoa koskevaan uutisointiin olen tutkinut toukokuussa 1976 lähetettyä uutislähetystä, jonka reportaasissa kirjeenvaihtaja Aarre Nojonen raportoi Leningradin turismista ja sen kohtaamista haasteista koskien Etykin niin kutsutun kolmannen korin tavoitteiden toteuttamisessa. Samassa reportaasissa Nojonen käsittelee myös elokuvien ja kirjallisuuden käänös- ja julkaisutoiminnan kohtaamia haasteita Etyk-maiden välillä. Kolmannen korin sopimukseen sisältyi yhteistyön kehittäminen muun muassa tiedonvälityksen, kulttuurisuhteiden ja ihmisten keskinäisen kanssakäymisen osa-alueilla.

Reportaasi alkaa Leningradin Palatsintorilta, missä kamera kuvaa alueella liikkuvia turisteja. Kuva siirtyy vähitellen torilla seisovaan Nojoseen, joka toteaa kameralle, että ”turistit torilla esittävät osamerkkiä tavasta, jolla Neuvostoliitto toteuttaa Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen päätösasiakirjan henkeä”. Nojonen jatkaa tuttuun tyyliinsä kertomalla avainlukuja Neuvostoliiton matkailusta edellisiltä vuosilta. Hän toteaa myös matkailun kuuluvan Neuvostoliitossa suunnitelmallisuuden piiriin, joka edellyttää sitä, että tulevan viiden vuoden aikana matkailun tulisi kasvaa 50 prosenttia molempiin suuntiin. Nojonen toteaa, että erityisesti hotellirakentamista Neuvostoliitossa on lisätty, josta osoituksena on sopimus ruotsalaisen yhtiön kanssa hotellin rakentamisesta Leningradiin. Heti perään Nojonen nostaa esiin Yhdysvallat ja toteaa, etteivät vastaavat hankkeet ole toteutuneet Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä, sillä Yhdysvaltojen säädökset estävät edellä kuvatun toiminnan yrityksiltään Neuvostoliitossa. Kuvassa nähdään pääasiassa Nojonen puhumassa kameralle Palatsintorilla. Välillä kuva vaihtuu otoksiin Leningradin nähtävyyksistä ja turistikohteista.

Matkailun ja hotellirakentamisen käsittelyn jälkeen Nojonen palaa Etykiin ja sen kolmoskorin sopimuksiin muun muassa kulttuurinvaihdosta. Nojonen raportoi:

Keskusteluun Etykin niin sanotusta kolmannesta korista, joka jatkuu väittelyn tapaan idän ja lännen välineissä, on Neuvostoliitto esittänyt eräitä lukuja tämän matkailun ohella osoittamaan, että se ei ole perässä kulkija vaan edelläkävijä kolmannen korin toteuttamisessa, siis tiedonvälityksen, kulttuurisuhteiden ja ihmisten keskinäisen kanssakäymisen alueilla. Ja kun Neuvostoliitto esittää lukuja sanokaamme elokuvateollisuuden osalta, niin luvut ovat Neuvostoliiton kannalta paljon puhuvia. Niinpä Neuvostoliitto esittää vuosittain 50 - 60 länsimaista elokuvaa teattereissaan satoina eri kopioina, kun sen sijaan länsimaissa esitetään korkeintaan 4-5 Neuvostoliittolaista elokuvaa. Tai kun sanokaamme Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on viime vuosina käännetty venäjältä niin sanottujen toisinajattelijoiden kirjailijoiden teoksia, niin Neuvostoliitossa julkaistaan vuosittain noin 300 amerikkalaisen teosta ja noin 150 englantilaisen kirjailijan teosta, venäjän ja muille Neuvostoliiton kielille käännettynä.¹⁹⁷

Aarre Nojosen reportaasi Leningradista korostaa kokonaisuutena Etykin merkitystä Neuvostoliitolle erityisesti sen kansainvälisissä suhteissa läntisiin maihin. Sen sijaan, että reportaasissa käsiteltäisiin vain turismia ja kulttuuria, ovat käsiteltävät aiheet sidottu Etykin päätösasiakirjojen lauselmiin.

¹⁹⁷ RTVA Myöhäisuutiset 14.5.1976.

Reportaasi alkaa korostamalla Neuvostoliiton panosta Etykin päätösten toteuttamisessa. Nojosen toteamus siitä, että kuvassa näkyvät turistit esittävät esimerkkiä tavasta, jolla Neuvostoliitto toteuttaa päätösasiakirjan henkeä, viestii avoimesti Neuvostoliiton ikään kuin jo panostaneen näihin toimiin. Tämän jälkeen Nojonen kertoo avainlukuja matkailijoiden määrästä, joka lisää edellä mainitun viestin todistusvoimaa entisestään. Lisäksi vielä viitataan myös tulevaisuuteen ja siihen, kuinka suunnitelmallisuuden mukaan tulisi turistimäärien kasvaa tulevaisuudessa molempiin suuntiin. Siten reportaasissa on heti alkuun tehty selväksi se, ettei seuraavaksi käsiteltävistä teemoista ja niiden puutteellisuudesta voida ainakaan syyttää Neuvostoliittoa, joka reportaasin mukaan on panostanut matkailun kehittämiseen voimakkaasti.

Jos ensimmäinen reportaasin sisältämä avainviesti todistaa Neuvostoliiton toimia matkailun alalla, liittyy toinen avainviesti vahvasti idän ja lännen väliseen vastakkainasetteluun. Ruotsin ja Neuvostoliiton yhteisen hotellihankkeen jälkeen Nojonen kääntää reportaasissaan katseen laajemmin läntisiin maihin todeten, ettei Yhdysvallat ole kyennyt rakentamaan hotellia Neuvostoliittoon poliittisista syistä. Nojonen vielä raportissa korostaa erikseen, että Neuvostoliitto olisi kyllä valmis hankkeeseen, mutta ongelmat liittyvät nimenomaan Yhdysvaltojen asenteeseen. Tämä viestii Neuvostoliiton olevan avoin kaikelle yhteistoiminnalle Etyk-asiakirjojen hengessä, mutta läntiset maat, etupäässä Yhdysvallat, eivät halua ryhtyä yhteistyöhön. Tätä viestiä vahvistaa myös toteamus siitä, että Neuvostoliitto on ennen kaikkea edelläkävijä kolmannen korin teemojen toteuttamisessa. Aiempaan tapaan tätäkin väitettä korostetaan esittämällä lukuja, joiden totuudenmukaisuus jäänee katsojan oman tulkinnan varaan.

Matkailun jälkeen Nojosen reportaasissa paneudutaan vielä elokuvateollisuuteen ja kirjallisuuteen. Kuten lainauksesta käy ilmi, korostaa Nojonen erityisesti lukujen todistusvoimaa nimenomaan Neuvostoliiton näkökulmasta. Erityisesti maininta siitä, että englannin kielestä on käännetty lähinnä toisinajattelijoiden teoksia venäjäksi, viestii vahvasti läntisten maiden tarkoitusperien olevan Neuvostoliittoa kohtaan yksinomaan kielteisiä. Reportaasin viesti on tulkittavissa niin, että aidon Etyk-hengen sijaan läntisillä mailla on tarkoitus ainoastaan vahingoittaa ja horjuttaa Neuvostoliittoa ja sen yhteiskuntarakennetta. Kun reportaasia tarkastellaan laajempaan kokonaisuutena, se on rakenteeltaan melko tavanomainen: aluksi viestitään Neuvostoliiton toimista ja kehityksestä tukeutuen vahvaan numeraaliseen todistusvoimaan. Tämän jälkeen luodaan vastakkainasettelua idän ja lännen välillä, jonka yhteydessä saatetaan viitata myös tilastoihin. Yleensä Nojonen myös korostaa toimittamisissaan reportaaseissa sitä, että Neuvostoliitto pyrki yhteistoimintaan (vrt. aiemmin rauhaan), mutta pääasiassa Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian toimet eivät luo edellytyksiä yhteistyölle. Tyypillisesti reportaasi myös loppuu viestiin siitä, että Neuvostoliitto ei tässä tilanteessa voi tehdä

mitään ja seuraava siirto asiassa on läntisillä mailla. Katsojalle viesti on varsin selkeä: Yhdysvallat ja muut nimetyt läntiset valtiot toimivat vastoin sovittua, vaikka Neuvostoliitto vuorostaan toteuttaa sopimuksia jopa yli odotusten.

5.3. Reportaasit Suomen lähtökohdista

Edellä analysoidut reportaasit Neuvostoliiton käsittelystä Yleisradion tv-uutisissa ovat pääosin sellaisia, jotka ovat tehty ja toimitettu pääosin Neuvostoliitossa. Ne ovat enimmäkseen Yleisradion tuon aikakauden Moskovan kirjeenvaihtajien Reijo Nikkilän ja Aarre Nojosen käsialaa. Laajemman kuvan luomiseksi on siksi olennaista myös nostaa esiin sellaisia reportaaseja, jotka ovat tehty pitkälti Suomessa ja siten kotimaantoimituksen lähtökohdista. Näillä lähtökohdilla viitataan siihen, että Neuvostoliiton vaikutusmahdollisuudet Suomessa toimitettuihin uutisjuttuihin olivat huomattavasti rajallisemmat esimerkiksi kuvamateriaalin osalta. Siten muun muassa ulkopolitiikalla ja YYA-sopimuksen hengellä on ollut aiempaa keskeisempi merkitys, kun varsinaiset ”sensorit” eivät päässeet vaikuttamaan toimitukselliseen sisältöön samalla tavalla. Tämän luvun analyysissä on painotettu erityisesti Neuvostoliiton ja Suomen yhteisiä hankkeita konkreettisella tasolla. Tapahtumapaikat ovat pääosin Suomessa tai alueilla, joissa toimii suomalaisia. Lisäksi ne kertovat Suomen ja Neuvostoliiton suhteesta enemmän Suomen näkökulmasta.

Ensimmäisessä uutisjutussa elokuussa 1977 raportoidaan Suomen ja Neuvostoliiton välisestä ystävyysfestivaalista, sekä siihen liittyvästä nuorten rauhanmarssista. Reportaasi koskee Lahdessa järjestettyä tapahtumaa, johon marssin lisäksi liittyi maiden välistä kulttuurivaihtoa sisältäen musiikkia, tanssia ja taide-esityksiä. Reportaasi alkaa kuvalla Neuvostoliiton ja Suomen lipuista saloissa, jonka jälkeen kuva siirtyy esittämään marssiin valmistautuvaa nuorisjoukkoa. Toimittaja aloittaa reportaasin toteamalla tuhansien festivaalin osanottajien kokoontuneen Lahteen marssiakseen kaupungin halki pääjuhlaan. Toimittaja kertoo, että osallistujilla on takanaan kolme päivää keskustelua, seminaareja, musiikkitilaisuuksia, tapahtumia, joissa kaikissa on ollut yhteinen jo Suomen kunnissa kiertäneen festivaalivetoituksen sävel. Toimittaja jatkaa: ”tähän festivaaliin osallistamalla Suomen nuoriso ilmaisee varauksettoman tukensa Suomen ja Neuvostoliiton väliselle YYA-sopimukseen perustuvalla ystävyyspolitiikalle”. Kuvissa näytetään suurta lippulinnaa sekä marssikulkuetta, johon osallistuville on jaettu pieniä Suomen ja Neuvostoliiton lippuja. Marssikulkueen kärjessä kulkevilla on myös valkoisia lakanoita, joihin on kirjoitettu suomeksi muun muassa tekstit ”rauha, vapaus” sekä ”Itämerestä rauhanmeri”. Lisäksi kuvataan marssijoiden joukossa olevia lakanoita, joissa on venäjänkielisiä tekstiä.

Kuva siirtyy tapahtuman johtajan haastatteluun. Haastateltava toteaa lyhyesti olevansa tyytyväinen tapahtumaan ja erityisesti nyt kuvattavaan marssiin. Haastateltava toteaa kulkueen tapahtuvan kaikkien suomalaisten nuorisjärjestöjen ja neuvostoliittolaisten osapuolten välisellä sopimuksella yhteisten tunnusten alla ja liittyvän luontevasti tapahtumien kokonaisuuteen. Kuva siirtyy takaisin marssiin toimittajan samalla todeten, että marssijoita on kehoitettu marssimaan ryhdikkäästi ja hillitysti. Kuva siirtyy Lahden Kisapuistoon, johon järjestetty marssi päättyy ja jossa järjestetään varsinainen pääjuhla. Toimittaja selostaa kuvan tapahtumia, muun muassa kansantanssia sekä Neuvostoliittolaisen yhtyeen esiintymistä. Lopuksi toimittaja toteaa, että parhaan vastaanoton tapahtumassa sai kuitenkin presidenttien Kekkosen ja Brežnevin tilaisuuteen lähettämät sähköiset. Niissä korostettiin nuorison merkitystä Neuvostoliiton ja Suomen välisen yhteistyön jatkumiselle.¹⁹⁸

Kokonaisuutena arvioiden uutisreportaasi marssista ja juhlasta on hillitty, eikä sisällä merkittäviä painotuksia. Reportaasi etenee johdonmukaisesti päivän tapahtumia mukaillen sekä syventää katsojan näkökulmaa aiheeseen myös haastattelulla. Uutisgenreen nähden kyseessä on siis varsin tavallinen uutisjuttu, joka täyttää myös uutiskriteerit. Reportaasin avainviestejä ovat Suomen ja Neuvostoliiton välinen yhteistyö, YYA-sopimuksen merkitys sekä uutisille ominainen kerronta yleisesti tapahtumasta ja sen etenemisestä. Maiden välisiä suhteita korostetaan heti reportaasin alkuosassa, jossa todetaan Suomen nuorison ilmaisseen varauksettoman tukensa maiden väliselle ystävyyspolitiikalle. Tässä yhteydessä mainitaan myös YYA-sopimus, joka korostaa edelleen tapahtuman toteuttavan maiden välillä ennalta sovittua kulttuurin- ja tiedonvaihtoa. Reportaasissa haastateltu festivaalitapahtuman johtaja korostaa omassa viestissään sitä, että kulkue ja pääjuhla tapahtuvat kaikkien suomalaisten nuorisjärjestöjen ja neuvostoliittolaisten osapuolten välillä. Viestin voi siis ymmärtää niin, että ne arvot ja aatteet, joita tapahtumaan liittyvissä tilaisuuksissa on jaettu, ovat lajiltaan sellaisia, että kaikki nuorisjärjestöt voivat allekirjoittaa ne. Viesti korostaa järjestöjen ja osapuolten täydellistä yhtenäisyyttä ja yhteisymmärrystä. Reportaasin loppupuolella painotetaan pääjuhlan kulttuuripuolta niin toimittajan puheessa kuin kuvallisessakin kerronnassa. Presidenttien tapahtumaan lähettämät sähköiset viestivät tapahtuman vaikuttavuudesta ja merkityksestä.

Toinen reportaasi käsittelee Kostamus-projektia ja sen edistymistä. Reportaasi on lähetetty tv-uutisten lähetyksessä elokuussa 1977. Vaikka maantieteellisesti reportaasi onkin toimitettu pääosin Neuvostoliiton puolella, käsittelee se ennen kaikkea suomalaisen työvoiman käyttöä Kostamus-projektissa sekä projektin edistymistä ja tulevaisuuden näkymiä. Toimittaja aloittaa reportaasin

¹⁹⁸ RTVA Uutiset ja sää 14.8.1977.

kertomalla Kostamus-projektin historiasta ja hankkeen edistymisestä nykyiseen pisteeseen. Hänen mukaansa rakennustöiden painopiste on juuri tällä hetkellä teollisuusalueella, jossa aikanaan rautakaivoksen malmi rikastetaan ja pelletoidaan. Kamera kiertää työmaalla ja kuvaa yksityiskohtaisesti muun muassa työmiehiä raudoittamassa lattiaa betonointia varten. Toimittaja kertoo työtahdin hankkeessa olevan tällä hetkellä korkeimmillaan ja toteaa hankkeen olevan aikataulussa. Suomalaisia työntekijöitä projektissa on yli 3700 henkeä. Tämän jälkeen toimittaja luettelee hankkeen eri osien valmiusasteita ja toteaa muun muassa alueen koulun valmistuvan kesällä 1978. Kuvissa näytetään rakennuselementtien laskua nosturilla työmaalle sekä kerrostalolähiötä, jonka pihassa lapset leikkivät. Lisäksi nähdään kuvaa hiekkapäällysteisestä maantiestä, jolla ajaa useita kuorma-autoja peräkkäin.

Reportaasin lopussa haastatellaan urakoitsijan edustajaa. Hän toteaa työvoiman nykytilanteen sekä mahdollisen tarpeen tulevaisuudessa. Haastateltava kertoo Suomen rakennusalan heikon työtilanteen mahdollistavan hyvän työvoiman saannin Kostamuksen työmailla. Hän vastaa myös toimittajan kysymykseen työvoiman käytöstä toteamalla, että työvoiman huippu tullaan näkemään vuoden 1977 syys-lokakuussa, jonka jälkeen työvoiman määrä kääntyy lievään laskuun. Lopuksi toimittaja kysyy Kostamus-hankkeen jatkosta, johon haastateltava toteaa, ettei yritystasolla asiasta ole käyty mitään neuvotteluita. Kuvassa koko haastattelun ajan näkyy haastateltava, joka seisoo työmaarakennusten edessä.¹⁹⁹

Lahdessa järjestetyn nuorten festivaalia käsitelleen uutisen tapaan myös tämä reportaasi edustaa kokonaisuudessaan objektiivista ja maltillista uutisointia Neuvostoliitosta. Uutisen selvästi terävin painopiste on ennen kaikkea työllisyysvaikutusten ja hankkeen edistymisen arvioinnissa, eikä se sinänsä mahdollista minkään instanssin esiinnousua. Uutisgenreen nähden on nyt käsitelty uutinen sellaisenaan varsin modernia uutisointia pois lukien yksityiskohtainen selostaminen eri rakennusten vaiheista. Uutiskriteerien näkökulmasta erityisesti hankkeen työllisyysvaikutusten käsittely ylittää uutiskynnyksen selvästi. Käytännössä uutisjuttu ennen haastattelua käsittelee vain rakennustöiden edistymistä ja haastattelussakin viitataan työvoimaan ja hankkeen jatkosuunnitelmiin. Kuitenkaan edes jatkosuunnitelmista puhuttaessa ei nosteta esiin neuvotteluita korkeammalla tasolla, vaikka haastateltava siihen tavallaan viittaakin sanomalla, ettei nimenomaan yritystasolla neuvotteluita ole käyty. Tämä jättää sikäli oven auki valtio johdon välisille neuvotteluille. Toimittaja ei kuitenkaan ole raportissaan tarttunut kysymykseen hankkeen jatkosta, vaan uutisen terävimpänä kärkenä onkin hanke itsessään.

¹⁹⁹ RTVA Uutiset ja sää 16.8.1977.

Keskeisin avainviesti hankkeen edistymisen ohella on myös se, millainen on projektin työvoiman tarve. Itse hankkeen edistyminen ei sinänsä ole uutiskynnyksen ylittävää, mutta siitä mielenkiintoisen tekevät sen vaikutukset Itä-Suomen työllisyystilanteeseen. Kuten jo aiemmissa yhteyksissä on käynyt ilmi, on Kostamus-hankkeella muiden Neuvostoliiton ja Suomen välisten hankkeiden ohella ollut suuri merkitys Suomen työllisyydelle, viennille ja taloudelle. Siksi projektien edistyminen ja työvoiman liikkuvuus olivat kiinnostavia aiheita tv-uutisille. Tästä viestii myös se, kuinka yksityiskohtaisesti reportaasissa paneudutaan työvoiman nykytilanteeseen ja oletettuun huippuun sekä siihen, mitä työvoiman tarpeelle tapahtuu tulevaisuudessa.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen selvittänyt Yleisradion tv-uutisten Neuvostoliittoa koskevan uutisoinnin merkittävimpiä aiheita ja teemoja vuosien 1975–1980 välillä. Olen tutkimuksessa vastannut kysymykseen siitä, miten Yleisradion tv-uutisissa on raportoitu Neuvostoliitosta sekä Suomen ja Neuvostoliiton ulkopoliittisiin suhteisiin kuuluvista aiheista, kuten YYA-sopimuksesta, kauppa- ja rakennushankkeista tai poikkeuksellisista tapahtumista, kuten Seutulän lentokonekaappauksesta. Aineiston analyysi on osoittanut sen, että uutisointi on sisältänyt ideologisia painotuksia ja toimituksellisia valintoja, jotka ovat muuttaneet lähetysten sisältöä osittain paljonkin. Tutkielman alussa nostin esiin niin kutsutut uutiskriteerit, sekä toimitustyöhön liittyviä ongelmia, jotka lähetyksissä tulisi pystyä sivuuttamaan ja siten pyrkiä objektiiviseen journalismiin. Nyt tarkasteltujen lähetysten esimerkit osoittavat, etteivät kaikki niistä täytä näitä toimitustyön ja objektiivisuuden periaatteita. Tämä johtopäätös sellaisenaan kohdistuu kuitenkin ennen kaikkea toimitustyöhön jättäen siten yhteiskunnallisen analyysin sen ulkopuolelle. Nostettaessa yhteiskunnallisen analyysin toimitustyön analyysin rinnalla on perusteltua sanoa, että tv-uutisten Neuvostoliittoa koskevan uutisoinnin pääasiallisena tehtävänä on ollut palvella Suomen ulkopoliittisten suhteiden ylläpitoa. Se on ollut osaltaan tietoinen ja osaltaan tiedostamaton valinta riippuen uutisaiheista, toimittajista ja kulloinkin ohjelmatyöhön vaikuttaneista muista tekijöistä. Tärkeää on huomioida se, että uutisointi on ennen kaikkea heijastellut omaa aikakauttaan ja yhteiskunnan erilaisia virtauksia erityisesti politiikan sektorilla. Tutkielman lopputulema on siis monien eri tekijöiden yhteenliittymä.

Kaiken mahdollistanut muutosvoima perustuu television kasvuun vahvana tiedotusvälineenä 1960-luvulta alkaen. Tv-uutiset tavoittivat yli 60 % yli 15-vuotiaista suomalaisista tarkasteluajanjaksona. Tv-uutisissa lähetettyjä viestejä kuunneltiin tarkkaan ja niitä omaksuttiin usein sellaisenaan. Television ja uutisten voima siirrettiin 1970-luvun alussa puoluepoliittiseen hallintaan, mikä johti

Yleisradion voimakkaaseen politisoitumiseen. Tämä näkyi myös ohjelmatoiminnassa ja siten myös tv-uutisissa. Samaan aikaan Suomen ulkopoliitikassa suhteissa Neuvostoliittoon elettiin presidentti Urho Kekkosen aikaa. Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan kaikilla yhteiskunnan sektoreilla suomalaisen yhteiskuntaan, jonka nuorisossa oli viitteitä kasvavasta vastarinnasta vanhempia sukupolvia kohtaan. Tv-uutisilla oli kyky välittää Neuvostoliitolle tärkeitä avainviestejä ja siksi sen merkitys poliittisessa kontekstissa kasvoi merkittäväksi. Presidentti Kekkonen ja Suomen muu ulkopoliittinen johto jakoivat osittain samoja intressejä, joten painostusta uutistoimintaan tuli ulkomaiden lisäksi myös kotimaasta. Aikakausi yhteiskunnassa oli räjähdysherkkää ja puoluepoliittisuuden kyllästävä. Taistelu vallasta ja yhteiskunnan suunnasta heijastui elämän kaikille sektoreille.²⁰⁰ Johtopäätöksien kannalta on olennaista siis myös korostaa juuri presidentti Kekkosen roolia mediakentän vallankäyttäjänä. Kekkonen ei henkilönä tai presidenttinä kerännyt juurikaan kritiikkiä tv-uutisissa, mikä heijastui samalla myös uutisointiin Neuvostoliitosta. Kekkonen toimi suhteiden takuumiehenä, joka loi immuniteettia Kekkosen lisäksi ulkopoliittisiin suhteisiin. Kekkonen oli lähes koskematon mediakentän valtias suomalaisessa politiikassa.

Neuvostoliitto keräsi näkyvyyttä tv-uutisissa ennen kaikkea Suomen kanssa tehdyn kaupan ja yhteistyön alalla sekä ulkopoliittisten toimien, kuten valtiovierailuiden yhteydessä. Näiden teemojen ulkopuolisten aiheiden, kuten kulttuurin ja urheilun merkitys oli selvästi vähäisempi. Ulkopoliittikka ja teollisuus on jaettu vielä alaluokkiin, joista korostuivat kaupankäynti, valtiovierailut, Kostamus-projekti sekä juhlapäivät ja YYA-sopimus. Tärkeä huomio ja johtopäätös näkyvyyden laadusta on se, että lähes kaikessa Neuvostoliittoon liittyvässä toiminnassa oli kyse tavalla tai toisella kaupankäynnistä ja ulkopoliitikasta. Jonkin verran aineistossa on myös pelkästään Neuvostoliittoa esitteleviä reportaaseja, mutta niissäkin on tavalla tai toisella nostettu talous, teollisuus ja yhteistoiminta esiin.

Neuvostoliittoa koskien uutisreportaasien sisällöissä ei esitetty kritiikkiä maata kohtaan. Jos reportaaseissa pureuduttiin esimerkiksi neuvostojärjestelmän ongelmiin tai haasteisiin maan suhteissa Yhdysvaltoihin, vieritettiin vastuu tapahtumista poikkeuksetta läntisten maiden niskaan. Neuvostoliitto kuvattiin maana, joka oli valmis niin yhteistoimintaan matkailun alalla kuin aseistariisunnassa ja siten niin kutsutussa rauhan työssä. Ongelmakohtana rauhantyössä oli reportaasien mukaan läntisten maiden toimet, jotka liittyivät esimerkiksi Naton toimintaan. Neuvostoliitto syytti reportaaseissa erityisesti Yhdysvaltoja haluttomuudesta yhteistyöhön. Neuvostojärjestelmää kohtaan esitetty kritiikki sivuutettiin kääntämällä huomio läntisten

²⁰⁰ Salokangas 1996, 249.

kapitalistiseen talousjärjestelmään perustuvien maiden ongelmiin. Reportaasit korostivat suunnitelmatalouden etuja, joilla vedottiin ennen kaikkea työtä tekevään kansanosaan. Terveystieteiden, koulutus ja työllisyys olivat tärkeintä teemoja Neuvostoliiton viestinnässä. Uutisissa sivuutettiin täysin esimerkiksi Neuvostoliiton toimet Afganistanin miehityksen yhteydessä 1979, joka oli kova isku Etyk-konferenssin aloittamalle liennytskaudelle.²⁰¹

Toimitustyöhön merkittävänä vaikuttimena oli Neuvostoliiton sensuuritoiminnan lisäksi myös kirjeenvaihtajien ja toimittajien valikointi puoluetustaan mukaan. Aarre Nojosen kirjeenvaihtajakaudella reportaaseissa suhtauduttiin täysin kriittikittömästi Neuvostoliittolaiseen yhteiskuntaan ja sen talousjärjestelmään. Nojosen tukeutui reportaaseissaan taloudelliseen todistusvoimaan esittämällä erinäisiä lukuja talouden kasvuvauhdista, jonka tarkoituksena oli todistaa suunnitelmatalouden etuja. Lukujen luotettavuuteen ei juurikaan kiinnitetty huomiota. Kuvallisessa kerronnassa Nojosen reportaaseissa esimerkiksi kaivostyöntekijät kuvattiin onnellisina ja hymyilevinä neuvostojärjestelmän tukipilareina. Samoin neuvostoliittolaisia kuvattiin pääasiassa kaupunkien keskusta-alueilla. Ihmiset kulkivat tyytyväisinä suurten näyteikkunoiden edessä. Tosiasiassa esimerkiksi pitkien ruokajonojen kuvaaminen kiellettiin sensorien toimesta. Neuvostoliitosta näytettiin siis paljon kuvaa, mutta huomio kiinnitty siihen, ettei kuvissa vierailtu juuri koskaan suurten metropolien keskusta-alueiden ulkopuolella. Neuvostoliiton kannalta kielteisistä asioista ei raportoitu ja maata kohtaan esitettyyn kritiikkiin tartuttiin vain harvoin. Nämäkin tapaukset käännettiin tavalla tai toisella yleensä ”muun maailman” syyksi. Tv-uutisten reportaasit Neuvostoliittoa koskien kokivat tämän tutkielman aineiston valossa muutoksen, kun Reijo Nikkilä siirtyi Moskovan kirjeenvaihtajaksi Aarre Nojosen tilalle vuonna 1977. Nikkilän reportaaseista ei enää näkynyt läpi yhtä vahva neuvostomyönteisyys, vaikka kritiikki myös hänen reportaaseissa maata kohtaan on vähäistä. Nikkilän reportaasit ovat luonteeltaan ammattimaisempia ja niiden sisällössä painotetaan johdonmukaisesti enemmän asiakysymyksiä.

Yleisesti muuhun uutismateriaaliin verrattuna Neuvostoliittoa käsittelevät reportaasit olivat varsin monotonisia muun muassa kuvamateriaalin osalta. Tähän vaikuttivat niin kirjeenvaihtajien toimitukselliset valinnat kuin neuvostoliittolainen propagandakoneisto, joka pyrki estämään maan kannalta kielteisen kuvamateriaalin tuotannon. Neuvostoliittoa koskevat uutiset täyttivät pääsääntöisesti tv-uutisten formaattiin ja genreen kuuluvat vaatimukset, mutta aineistoon mahtui myös reportaaseja, joiden uutisellinen sisältö voidaan kyseenalaistaa. Esimerkiksi reportaasi Neuvostoliitto tänään -näyttelystä lähenteli enemmän mainosfilmiä kuin uutisjuttua. Uutisille

²⁰¹ Railo & Laamanen 2010, 310.

tyypilliset puolueettomuuden ja objektiivisuuden vaatimukset eivät niin ikään täyttyneet Neuvostoliittoa koskevan uutisoinnin yhteydessä. Olen tässä tutkielmassa kuitenkin esittänyt laajasti ne yhteiskunnalliset muuttujat, joiden varassa Neuvostoliittoa on jouduttu käsittelemään tv-uutisissa tarkastelujakson aikana.

Tutkielman tarkastelemalla aikakaudella on havaittavissa jo poliittisten virtausten muutos yhteiskunnassa sekä toimittajan työn muuttuminen lähestyttäessä 1980-lukua. Ministeri Max Jakobson on kuvaillut YYA-kauden ja samalla median suomettuneisuuden päättymisen johtuneen ennen kaikkea tieteellis-teknisestä kehityksestä sekä markkinatalouden esiinmarssista 1980-luvun alkupuolella.²⁰² 1980-luvulla siirryttiin poliitikkojen haastattelussa litteroinnin lisäksi myös analyttisempaan suuntaan.²⁰³ Syntyi keskustelu niin sanotusta infokratiasta eli mediavallasta. Ennen kaikkea tämä kiteytyi poliitikkojen ja median välisen suhteen vakiintumiseen. 1970-luvun poliitikkoja kunnioittava toimitustyö muuttui vähitellen kritiikkiin ja analyttisempään suhtautumiseen, johon useimmat poliitikot suhtautuivat nuivasti. Median vapaampi tapa tulkita poliitikkoja johti välillä yhteenottoihin, joka kertoo paljon myös muutoksen suuresta voimasta. Erityisesti syksyn 1981 tapahtumat muuttivat pysyvästi suomalaista mediakenttää ja siten Yleisradion tv-uutisia. Iltalehti aloitti Iltasanomien rinnalla, mediaa hallinnut presidentti Urho Kekkonen erosi tehtävästään ja MTV sai luvan aloittaa omat uutislähetyksensä Yleisradion tv-uutisten rinnalla. Laajentunut uutistarjonta mahdollisti myös monialaisemmat tulkinnat, vaikka MTV:n uutiset aloittivatkin Yleisradion ja lehdistön uutisperinteitä noudattaen. Television tekninen kehitys mahdollisti satelliittikanavat ja 1980-luvun markkinatalouden henki välittyi nyt myös television kautta. Poliittinen satiiri korostui televisiossa esimerkiksi Hukkaputki-ohjelman myötä.²⁰⁴ 1970-luvun väittely suunnitelmatalouden ja markkinatalouden välisestä paremmuudesta oli poissa, eikä valtiojohtoisuuden lisäämistä toivottu enää aiempaan malliin.²⁰⁵

Kieli ja viestintä ovat keskeisiä hallinnan välineitä. Kun ne yhdistetään viestintävälineeseen, joka tavoittaa suurimman osan yhteiskunnan jäsenistä, nousee viestin sisältö merkittäväksi. Propaganda ja niin kutsuttu maakuva oli tärkeä osa 1970-luvun maailmankuvaa, kun eri yhteiskuntajärjestelmät kilpailivat maailman herruudesta. Tiedotussodassa taisteltiin vallasta myös journalismin rintamalla.²⁰⁶ Tässä yhteydessä Neuvostoliitosta esitetty kuva Yleisradion tv-uutisissa on myöhemmässä tarkastelussa osoittautunut suureksi kulissiksi. Pohdittaessa asiaa

²⁰² Salminen 2006, 64.

²⁰³ Pernaa & Pitkänen 2006, 30.

²⁰⁴ Pernaa & Pitkänen 2006, 34.

²⁰⁵ Salminen 2004, 237.

²⁰⁶ Uskali 2003, 69.

aikalaisnäkökulmasta on kuitenkin liioittelua todeta, että asialle olisi ollut mahdollista tehdä paljoakaan. Ulkopoliittisten tekijöiden lisäksi neuvostoliittolainen järjestelmä pakotti kirjeenvaihtajat toimimaan harmaalla alueella, jotta toiminta oli ylipäättään mahdollista. Maailma ja Suomi osana sitä etsivät tuolloin suuntaa ja vastakkainasettelu eli yhteiskunnassa vahvana tekijänä. 1960-luvun radikalismi ja jäsentymättömyys oli muuttunut leimalliseksi puoluepoliittisuudeksi.²⁰⁷ Yleisradion tv-uutiset heijastelivat yhteiskunnan tilaa ja suuntaa. Neuvostoliittoa koskevassa uutisoinnissa maiden ulkopoliittiset suhteet ja taloudellinen yhteistyö ylitti yhteiskuntakritiikin tärkeydessään. Neuvostoliitto esitettiin mallikelpoisena maana samaan aikaan, kun Yhdysvallat nähtiin kielteisessä valossa. Aika ja sen myötä syntynyt teknologinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys kuitenkin ajoivat Neuvostoliiton ohi ja sen pyrkimykset ja tavoitteet läntisen maailman suhteen jäivät ikään kuin piippuun.

Loppuun haluan vielä esittää pohdinnan siitä, mitä olisi tapahtunut jos 1970-luvun lopun muutosvoimat journalistisessa kentässä eivät olisikaan olleet yhtä vahvoja kuin nyt on todistettu. Mielestäni on selvää, että vaikka toimitustyö ja journalismi eivät olisikaan muuttuneet, yhteiskunnan muutokset olisivat olleet joka tapauksessa niin voimakkaita, etteivät Neuvostoliiton viestit olisi enää menneet sellaisinaan läpi tv-uutisissa. Kekkonen kuolema ja siitä seurannut eräänlainen valtatyhjiö sekä vaihtoehtoiset uutiskanavat muuttivat ympäristöä. 1980-luvulle siirrettynä kirjeenvaihtajien kuten Aarre Nojosen reportaasit olisivat olleet jo helpommin tulkittavissa myös yleisölle. Vaikka vuonna 1986 tapahtuneen Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden yhteydessä tv-uutiset pidättäytyivät analysoimasta asiaa liian pitkälle, oli Neuvostoliitto siitä huolimatta pakotettu avaamaan tapaus maailmalle ja samalla todistamaan sen imagollinen tappio. Neuvostoliiton sisäiset muutokset jatkoivat prosessia avaten yhteiskuntaa myös läntiselle maailmalle. 1980-luvun viestintätulvassa median hallinta olisi joka tapauksessa muuttunut vaikeaksi ja seurauksena olisi ollut tilanne, millaista todistamme tänä päivänä esimerkiksi Venäjän ja Kiinan osalta maiden journalismiin ja sen vapauteen liittyen. Aika ja kehitys ajoivat ohi siitä isällisestä otteesta, jolla Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan siitä luotuun kuvaan Yleisradion tv-uutisissa.

²⁰⁷ Salokangas 1996, 249.

Lähteet ja kirjallisuus

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI), Helsinki.

Radio- ja televisioarkisto (RTVA), Helsinki.

TV-uutisten saatavilla olevat lähetykset 1.1.1975–31.12.1979.

Neuvostoliittoa koskevat uutislähetykset, ks. liite 1.

Yleisradion Elävä Arkisto -internetpalvelu (Elävä arkisto).

’Finnairin konekaappaus tv-uutisissa’, *Yleisradion Elävä arkisto*

[<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/finnairin-kone-oulusta-helsinkiin-kaapattiin-seutulaan>]. Luettu 2.4.2020.

’Oulun konekaappauksen ja Rissalan lentoturman tiedonälvitys’, *Yleisradion Elävä arkisto* [<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/finnairin-kone-oulusta-helsinkiin-kaapattiin-seutulaan>]. Luettu 2.4.2020.

’Votkaturismi”, *Yleisradion Elävä arkisto*

[<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/06/25/votkaturismi>]. Luettu 20.4.2020.

II PAINETUT LÄHTEET

1. Lähdejulkaisut

Larma, Atte (toim.), *Yleisradion vuosikirja 1978–1979*. Oy Yleisradio Ab: Helsinki, 1979 ([<https://yle.fi/aihe/yleisradio/vuosikertomukset/arkisto>], luettu 2.4.2020).

Larma, Atte (toim.), *Yleisradion vuosikirja 1979–1980*. Oy Yleisradio Ab: Helsinki, 1980 ([<https://yle.fi/aihe/yleisradio/vuosikertomukset/arkisto>], luettu 2.4.2020).

Stormbom, Nils-Börje (toim.), *Yleisradion suunta: toimintaedellytykset*. Weilin+Göös: Helsinki, 1969.

Tuntematon, *Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö* (OTS). Yleisradio: Helsinki, 1972.

Yleisradion tiedotusosasto, *Yleisradion vuosikirja 1975–1976*. Oy Yleisradio Ab: Helsinki, 1977 ([<https://yle.fi/aihe/yleisradio/vuosikertomukset/arkisto>], luettu 2.4.2020).

2. Lehdistö

Haapala, Timo, 'Kiiltokuvapropagandaa', *Ilta-Sanomat: YYA-Suomi erikoispainos* 2019, 28–29.

Heino, Mikko, 'Helsinki-Vantaan lennonjohto sai kylmäävän tiedon 10. heinäkuuta 1977 kello 20.30 – paikalle hälytettiin hallitus ja ilmatorjuntakanuunat', *Ilta-Sanomat* [<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005286519.html>]. Luettu 2.4.2020.

Helsingin Sanomat (HS), 10.1.1975, 4.2.1976, 6.2.1976, 8.2.1976.

Pernaa, Ville & Länsiluoto, Liina, 'Näin työväenliikkeen vappumonopoli päättyi Ylen tv-uutisissa', *Suomen Kuvalehti* [<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/politiikka/viimeinen-punavappu-ylen-tv-uutisten-vappulahetys-nostatti-suuren-kohun-vuonna-1977/>]. Luettu 22.4.2020.

Uusi Suomi, 23.1.1977.

Vehviläinen, Matti, 'Hallituksen teko oli hallantorjuntaa', *Suomen Kuvalehti* 24/1979, 20–22.

Wiio, Osmo A., 'Onko objektiivista joukkoviestintää?', *Kanava* 5/1975.

3. Muut

'Kuukauden katsotuimmat lähetykset kanavittain', *Finnpanel-tutkimus* [<https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/kk/ohjkan/2019/10/ohjkan.html>]. Luettu 2.4.2020.

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Hannikainen, Tapani, *Gortbatshovin kohtalonhetket: Yleisradion TV-uutisten raportointi Neuvostoliiton vallankaappausyrityksestä elokuussa 1991*. Yleisradio tutkimusraportti 8/1993. Yleisradio: Helsinki, 1993.

Hanski, Pentti, *Pöllön siivin: MTV:n vuodet 1955–1984*. Otava: Helsinki, 2001.

Heikkinen, Kalle (toim.), *Elämää kuvavirrassa: televisio suomalaisissa elämäntavoissa*. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisuja 3. Tammi: Helsinki, 1989.

Hietala, Veijo & Koivunen, Anu, *Kanavat auki!: televisiotutkimuksen lukemisto*. Turun yliopisto: Turku, 1997.

- Hietala, Veijo, *Ruudun hurma: johdatus tv-kulttuuriin*. YLE-opetuspalvelut: Helsinki 1996.
- Karppinen, Kari, *Kenen media?: johdatus viestintäpolitiikan tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere, 2015.
- Keinonen, Heidi & Ala-Fossi, Marko & Herkman, Juha, *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa: näkökulmia sähköisen viestinnän tukimiseen*. Tampere University Press: Tampere, 2008.
- Keinonen, Heidi, *Kamppailu yleisteleviosta: TES-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Tampere University Press: Tampere, 2011.
- Konttinen, Seppo, *Suora lähetys: tosiasiaa Yleisradiosta*. Siltala: Helsinki, 2012.
- Kortti, Jukka, *Näköradiosta digiboksiin: suomalaisen television sosiokulttuurinen historia*. Gaudeamus: Helsinki 2007.
- Koulumies, Jyrki, *Kohtalona Kostamus: Risto Kangas-Ikkalan muistelmat*. Siltala: Helsinki, 2012.
- Lehto, Mika, *Kenen viestejä katselet?: television uutisten ja ajankohtaisohjelmien mediakriittinen tarkastelu*. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto, 1995.
- Lyytinen, Jaakko, *Kun pöllö sai siivet: MTV:n uutisten historia*. Tammi: Helsinki, 2006.
- Pernaa, Ville, *Uutisista hyvää iltaa: Ylen tv-uutiset ja yhteiskunta 1959–2009*. Karttakeskus: Helsinki, 2009.
- Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville, *Poliitikot taistelivat, media kertoo: suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Ajatuskirjat: Helsinki, 2006.
- Pietilä, Antti-Pekka, *Uutisissa valheita, valheista uutisia*. Art House: Helsinki 2018.
- Pietilä, Veikko (A), *Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista: kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Tampereen yliopisto: Tampere, 1995.
- Pietilä, Veikko (B), *Tv-uutisista, hyvää iltaa: merkityksen ulottuvuudet televisiouutisjutuissa*. Vastapaino: Tampere 1995.
- Railo, Erkki (toim.) & Laamanen, Ville (toim.), *Suomi muuttuvassa maailmassa: ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita: Helsinki, 2010.
- Rislakki, Jukka, *Paha sektori: atomipommi, kylmä sota ja Suomi*. WSOY: Helsinki, 2010.

Salminen, Esko, *Mediavallan aika: politiikka tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen*. Edita: Helsinki 2006.

Salminen, Esko, *Viestinnällä vallankumoukseen: ”demokraattisen toimittajakoulutuksen” aika 1960-luvulta 1980-luvulle*. Edita: Helsinki, 2004.

Salminen, Esko, *Vaikeneva valtiomahti?: Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Edita: Helsinki, 1996.

Salokangas, Raimo, *Yleisradion historia 2. osa, 1949–1996: aikansa oloinen*. Yleisradio: Helsinki, 1996.

Silvo, Ismo, *Valta, kenttä ja kertomus: televisiopolitiikan tulkinnat*. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisuja N:o 2. Yleisradio: Helsinki, 1988.

Tulppo, Pirkko (toim.), *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen: puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. WSOY: Helsinki, 1976.

Uskali, Turo, *”Älä kirjoita itseäsi ulos”*: suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2003.

Valkonen, Martti, *Suomettumine jatkuu yhä: Moskovan-kirjeenvaihtajan näkökulma Suomen ja itänaapurin suhteisiin kolmannesvuosisadan ajalta*. Tammi: Helsinki, 1998.

Vesikansa, Jarkko, *Salainen sisällissota: työnantajien ja porvariain taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Otava: Helsinki, 2004.

Väisänen, Pekka, *Vallan varjossa: Poliittiset toimittajat ry 1967–92*. Poliittiset toimittajat ry: Helsinki, 1992.

LIITE 1. NEUVOSTOLIITTOA KOSKEVAT TV-UUTISTEN LÄHETYKSET PÄIVITTÄIN.

Kuukausi	1975	1976	1977	1978	1979
Tammikuu	15, 25	5, 9, 20, 28	14, 23, 30	13 20	-
Helmikuu	9, 17, 23	3, 18	9, 10, 26	8 23	23
Maaliskuu	5, 14, 20, 21, 23, 25	18, 27	7, 19, 23	-	30
Huhtikuu	22	2, 8, 15, 16, 27	12, 19	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 22	17
Toukokuu	17, 30	14	18, 19, 25, 31	3, 11, 16, 17, 18	-
Kesäkuu	16	3, 9	19	2, 8, 16, 18, 25	4, 18, 20, 21
Heinäkuu	25, 29, 30	10, 17, 28	2, 3, 9, 11, 12	5, 10, 12, 14, 18	1, 29
Elokuu	1, 2, 3, 22	6	8, 14, 16, 23, 26	1, 16, 23	5, 16
Syyskuu	1	1, 17, 21	1, 13, 28	14, 16, 17, 26	20, 25
Lokakuu	20, 31	27	7, 21, 24	5, 28	15, 20
Marraskuu	28	12, 14	1, 4, 10, 16, 29	2, 20, 21	15, 19, 28, 30
Joulukuu	10, 11	18, 19	1, 20	17	4, 7